

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Arthur Fang
Set. Tørgensbjerg

Erh. Flensborgs Forlag, Roskilde

UDGIVET AF
SCT. JØRGENSEBJERG SOGNERAAD

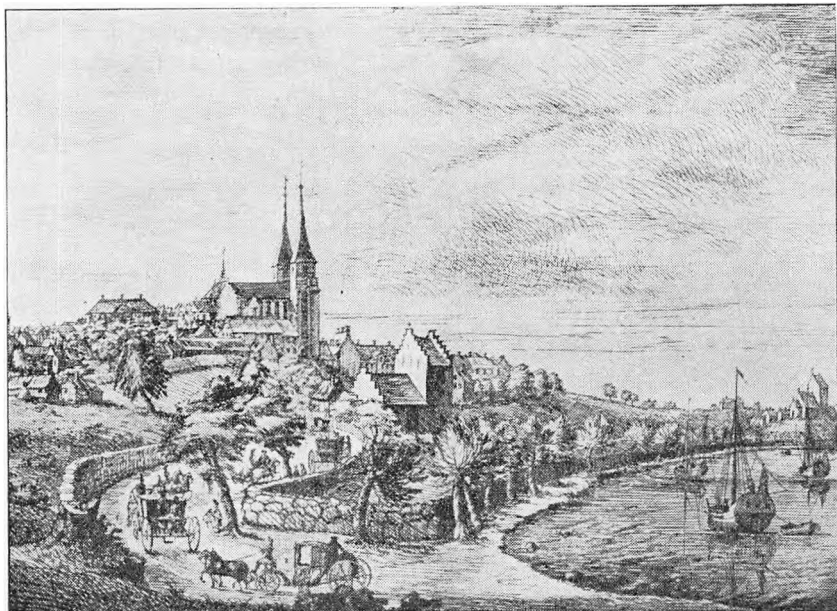
Levering for Aaret 1936 fra
Historisk Samfund for Københavns Amt.

FELIX MØLLERS BOGTRYKKERI — ROSKILDE

ARTHUR FANG

SCT. JØRGENSEBJERG

ROSKILDE
ERH. FLENSBORGS FORLAG
1937

En Skildring af Sct. Jørgensbjerg ved Roskilde vil falde uden for de sædvanlige Sognebeskrivelser, der hovedsagelig beskæftiger sig med Landbrugsforhold, de maa i en Kommune af en saa særpræget Karakter som Sct. Jørgensbjerg komme i anden Række. Mærkeligt er Sognet: dets eneste By opkaldt efter et Hus, der rummede al menneskelig Gru, de Spedalske — Byen selv gennem lange Tider et Samlingssted for Fattigdom og Elendighed. — Historisk er Sognet ejendommeligt ved at have haft: en Kongeborg, et Bispeslot og tre mærkelige Kirker, og endelig optages største Delen af dets Areal af et Gods, en kongelig Gave til Landets Hovedstad, der her har skabt Nordens største Hospital for Sindslidende.

Denne lille Bog om Sct. Jørgensbjerg kan ikke udtømme det omfattende Emne. Den vil fortælle kortfattet om de historiske Mærkværdigheder, forsøge at skildre det gamle Fattig-Bjerg, som det

endnu lever i Mands-Minde, og endelig i store Træk føre Linierne op mod Nutiden, til den fuldt moderne Kommune, der paa en Maade er for god til at skulle miste sin Selvstændighed. — Det sidste halve Aarhundredes sociale Forbedringer over hele Landet maales bedst, hvor Modsætningerne mellem før og nu er grelle, og det er de her: tidligere det forhutlede Bjerg, nu en velforsørget Kommune.

I 1749 foretog Frederik V en Rejse gennem Danmark og Norge. Til Minde om denne Begivenhed blev der af Løjtnant i Sø-Etaten Poul Grönvold tegnet en Række Billeder af Byer og Slotte, som Majestæten havde gæstet. Blandt dem har vi et af de ældste Prospekter af Roskilde og Sct. Jørgensbjerg, der er gengivet her. De kongelige Karosser kører ad Frederiksborgvej, der er hegnet med store Stendiger, op mod Byen. Yderst til venstre i Billedet ses i Forgrunden Haraldsborg Slotsbanke og bag denne Sct. Agnes Husene. Midt i Billedet dominerer Sct. Ibs Kirke med et kraftigt Taarn — Tegneren har glemt Koret, og tæt ved Kirken ses de forsvundne Bækhuse. Yderst til højre ligger Sct. Jørgensbjerg Kirke og nogle Huse, der skal gøre det ud for »Bjerget«.

NAVN OG BELIGGENHED

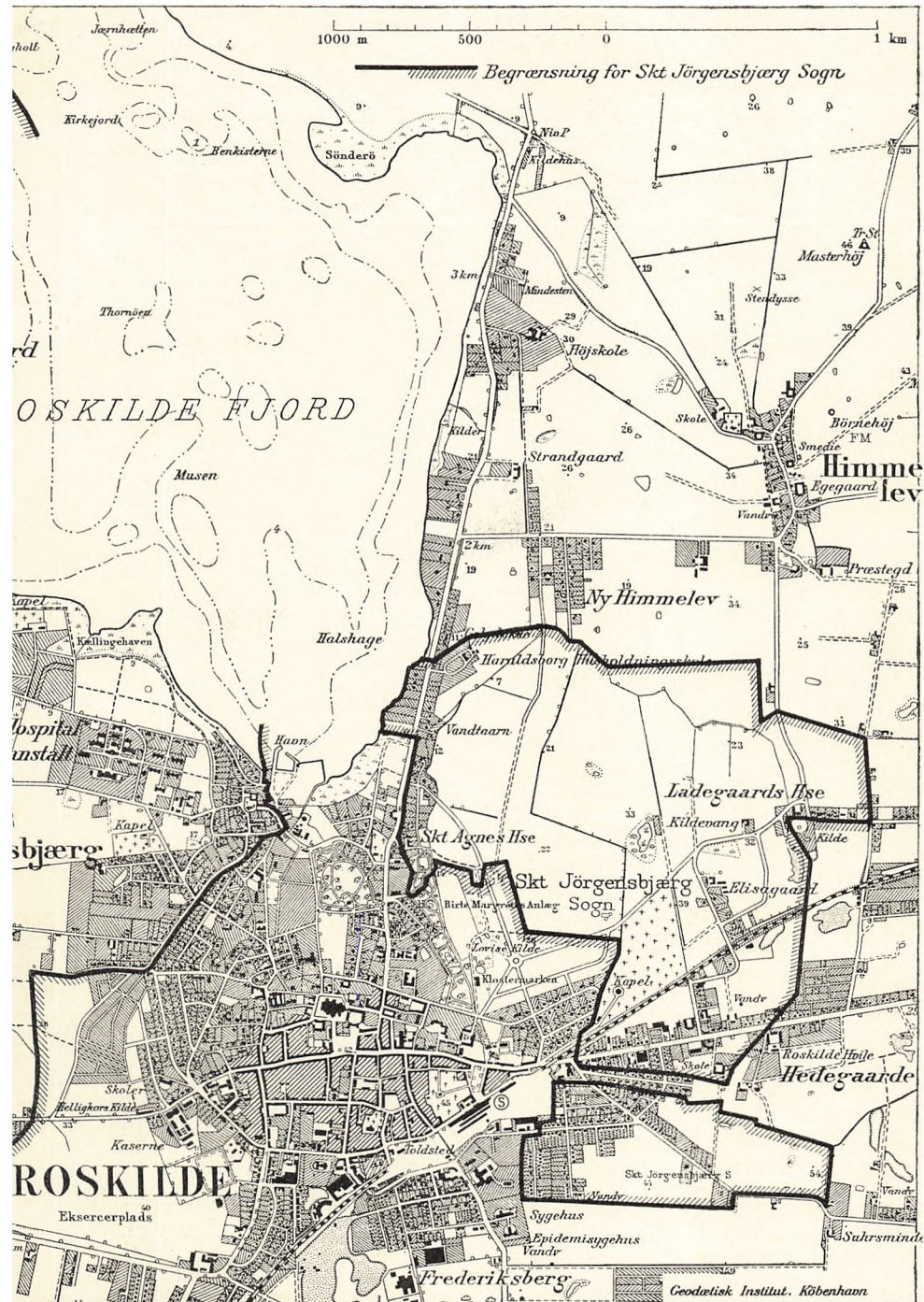

Hver Gang det gamle Ur i Roskilde Domkirke falder i Slag ved den fulde Time, rejser Sct. Jørgens graa Hest sig paa Bagbenene for at stampe paa den hvæsende Drage.

Sct. Jørgen eller Sct. Georg var efter Legendens en Ridder, der tjente i den romerske Hær. Da Kejser Diocletian i Aaret 303 begyndte sin Kristenforfølgelse, led Ridder Jørgen Martyrdøden, fordi han ikke vilde afsværges sin Kristentro. Det fortælles, at han engang befriede en By i Afrika for en forfærdelig Drage, der hver Dag som Offer krævede en af Stadens unge Døtre eller Sønner. Derfor afbildes han ofte til Hest i Kamp med Dragen. Særlig i Østen blev Jørgen æret som Helgen. Korsfarerne førte Dyrkelsen af ham til Europa, hvor den gæve Dragedræber vandt saa stor Yndest, at han blev placeret blandt de ansete 14 Nødhjælpere.

I Middelalderen blev der ved vore Købstæder opført Spedalskheds-Hospitaler, der af Hensyn til Smittefare blev lagt uden for Byens Porte. Roskilde byggede sit paa »Bjerget« ude ved Fjorden; et Bjerg er det gamle Udtryk for et Bakkedrag. Hospitalerne kaldes Sct. Jørgensgaarde, fordi de stod under den tapre Ridders Beskyttelse. — De ikke faa Sct. Jørgensbjerg, vi har rundt om i Landet, behøver ikke at anstille dybsindige Betragtninger over Betydningen af deres Navn.

Hvor Roskilde Fjord holder op, begynder Sct. Jørgensbjerg Sogn. Det runder sig ud om Næs og ind i Vige, det bølgler op over Bakker, gaar ned i fugtige, kratgroede Lavninger og ser fra høje, skovklædte Brinker ud over Vandet. Sognet er afvekslende og kønt; den blaa Fjord og Domkirkens irgrønne Spir

Fra Kællingehaven. — Efter August Jerndorffs Maleri »Udsigt over Roskilde Fjord en klar Septembertage 1872.

lyser alle Steder frem, fra to Sider favner det om Roskilde By — næsten lidt for nærgaaende.

Sct. Jørgensbjerg Sogn er nemlig delt i to Dele, en større vestlig og en mindre østlig, der adskilles af Roskilde. Vestre Distrikt begynder ude i de to Kattingsøer og stopper op ved Købstadens Grund. Vigen mellem Bognæs og Boserup Skove og det lille Løb, Dejsundet, danner en pæn Grænse i Nord, mens en lidt lunefuld Streg drager Skel mod Syd og Øst, til Svogerslev Sogn og Roskilde Byjorder. — Østre Distrikt er det gamle Sct. Ibs Sogn, engang Roskildes største. Da der efter Reformationen skulde spares paa Præsteembederne, blev Sct.

Ib lagt til Sct. Jørgen; herfra fik Sognet den østlige Filial, der ikke hænger organisk sammen med det. Den lille østre Del er igen tvedelt, idet Roskilde Mark sender en smal Udløber ind mod Byen. Her gik i sin Tid »Gamle Landevej«, og her er nu Gaden af samme Navn.

Fra Boserup Skov. — Udsigten fra »Kornerups Bænk« over Kattinge Vig med Ringen.

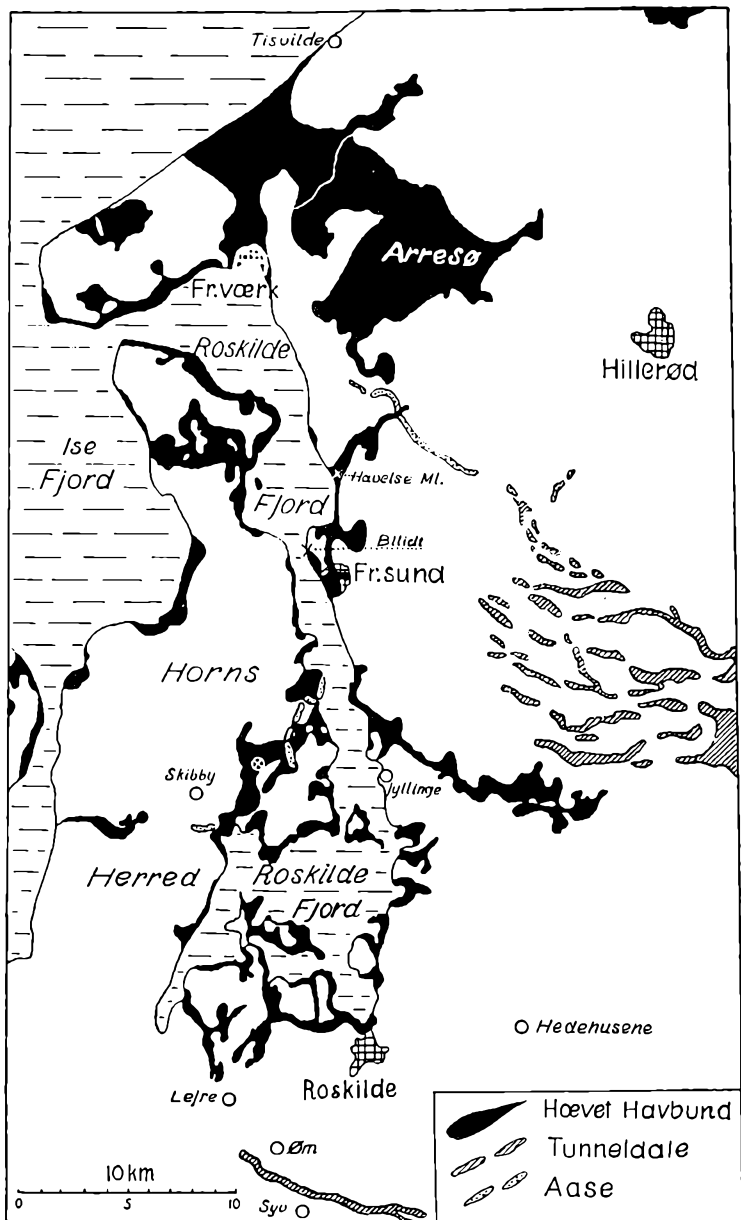
I Enkeltheder er Grænserne mellem Roskilde og Sct. Jørgensbjerg noget forviklede. Paa lange Strækninger løber Skellet midt ad en Gade for pludselig at tage en Afstikker ind bag et Par Huse. Saa snørklede er Forholdene, at Roskilde Borgere, der begravnes paa Byens Kirkegaard, hviler i Sct. Jørgensbjerg Kommune, og de gamle Bjerringer, der har Gravsted paa Sct. Ibs Kirkegaard, bliver i deres vaade Grave Beboere af Købstad-Kommunen. — Værre er det for Smeden ude i »Hvilen«. Han maa, naar han sover, dele sig mellem begge Kommuner, og da han godt kan lide at ligge højt, har han Hovedet paa Bjerget og Benene i Roskilde. Hans Hus er bygget af to Gange, og den ene Ende er gaet over Stregen.

Roskilde er heller ikke helt tilfreds med, at store Dele af de Arealer, der er købt til Udstykning af Det adelige Jomfrukloster og den ene Hedegaard, ligger i Sct. Jørgensbjerg Kommune.

I gamle Dage var det anderledes, da var der Luft imellem. Købstaden holdt sig oppe paa sit Bakkedrag om Domkirken, og Landsbyen paa sit Bjerg; en bred Sænkning laa som et Ingen-Mands-Land og skilte. Dengang var det en Rejse at komme »ned paa Bjæret«, og kun, naar han havde Ærinde, begav Bjerringen sig »op til Roskylle«.

Det var to Verdener; men de er begge vokset hinanden i Møde, saa der vestlig for Roskilde ikke kan spores noget Skel. Havde Banelinien ikke lagt sig imellem, var Østre Distrikt gaaet i eet med Købstaden.

Disse Forhold — og endnu mange flere — har Aar for Aar gjort en Forening af Sct. Jørgensbjerg og Roskilde aktuel; før eller senere maa der komme ogsaa en administrativ Forbindelse, hvor der allerede er en geografisk Enhed.

Kort over Roskilde Fjord i Stenalderhavets og Køkkenmøddingernes Tid. Der var dengang Vand ogsaa over de Strækninger, der er helt sorte.

FRA GAMMEL TID

Kortet viser Roskilde Fjord i Stenalderhavets Tid for ca. 6000 Aar siden. Landet laa dengang lavere end nu. Kattegat gik gennem et bredt Sund tværs over Halsnæs ind i Fjorden, hvor Østers og andre Skaldyr kunde trives godt helt ind i de inderste Vige. Mange Steder er Fjordbunden dækket med de døde Østersbankers mægtige Lag af Skaller. — Man kan danne sig et Billede af Forholdene ved i Tankerne at hæve Vandstanden ca. 4 m. Overalt, hvor Kysterne nu er lave, stod Vandet dengang ind over dem. I den sydligste Del gik Fjorden helt op mod Foden af Maglekildebakken. Veddelev-Land og Bognæs var Øer. Det beskedne Vandløb, der nu lister af Sted gennem Rørmosen og Syd om Slotsbanken, er Resterne af et bredt Sund. En Fjord gik dybt ind i Landet over begge Katinge-Søer og Svogerslev Sø, med en Arm ind over Buesø. Boserup Skov og Parcelgaardens Marker var to Øer, adskilte ved et Sund, hvis Bredder endnu staar mærkværdigt skarpt tegnet i Sænkningen Øst for Skoven.

I Stenalderhavets Tid har der levet Mennesker overalt paa Kysterne af disse mange Sunde og Vige. De saakaldte Køkkenmøddinger fortæller os om Datidens Vilkaar. Man har levet af Jagt, Fiskeri og Indsamling af Bløddyr. Det har været en barsk, men fri Tilværelse. De rigtige, gamle Sct. Jørgensbjerg Fiskere med Jagtblod i Aarerne er direkte Efterkommere af Stenaldermændene. I Køkkenmøddingerne ligger der en Mængde Østers- og andre Bløddyrskaller, Knogler af Jagtdyr, Fugle og Fisk, Stenredskaber, Vaaben og Stumper af tarvelige Lerkar.

Begravelserne var yderst primitive, Ligene blev simpelt hen lagt ud paa Køkkenmøddingen. I to Dynger ved Kattinge Sø er der fundet Menneskeskeletter.

Det er morsomt endnu den Dag i Dag at kunne følge de gamle Fjorde og Sunde. Naar Vinterhøjvandet staar ind i En-

Vandløbet gennem Rørmosen. Nybrohuset med de gamle Længer.

gene Syd om Slotsbanken, har vi igen lidt af det gamle Sund; og lader Mosekonen Sommeraftener sit Bryg dampe over Rørmosen, stiger Stenaldermandens Fiskepladser frem for os.

Fra den yngre Stenalder, da man begyndte paa Kvægavl og Agerbrug, er der ikke fundet ret meget i Sognet. I den gamle Køkkenmødding ved Sydsiden af Kattinge Sø er der oven over Begravelserne fra ældre Stenalder ogsaa Grave fra Slutningen af yngre Stenalder.

Der er fra Sct. Hans Hospital et Par Enkeltfund af Bronzesager, og en Del Gravhøje fortæller os, at der har været Storfolk mellem Sognets Bønder. Øst for Sønderlundsvej ligger Peblinge-

høj, og Vest for Vejen den store Loddenhøj. Ude i Kongemarken er der to Høje: Kirkehøj og Dømmeshøj, og i Boserup to uden Navn.

Sognets Udvikling gennem Jernalderen kan ikke følges. Der maa tages et Spring paa halvandet Tusinde Aar ind i historisk og kristen Tid.

I nogle Kilder har Vandet i ældre Tid afsat Kalk, den saakaldte Kildekalk. Undertiden er den saa haard, at den kan brydes som Byggeemne, under Navnet Fraadsten. Inden vi herhjemme ca. 1160 lærte at brænde Mursten, benyttede man til Kirkerne Træ eller andre Materialer, Naturen kunde yde. Ved Maglekilde har der været et Fraadstensbrud, hvorfra der er hentet Materialer bl. a. til Sct. Jørgensbjerg og Sct. Ibs Kirker.

Sct. Jørgens Kirke er en af Landets ældste, rimeligvis fra ca. 1100, dog er kun Skib og Kor fra den Tid. Den har først haft fladt Bjælkeloft og smaa højtsiddende Vinduer; to af dem ses endnu i Koret. Kirken har en Ejendommelighed, der gør den enestaaende; det er de svære, runde Søjlestave, der omslutter alle dens Hjørner og smykker begge Skibets Mure. Nogle Arkæologer har ment, at disse murede Søjler er en Mindelse om den gamle Træbygningskunst, hvor Plankevæggene blev holdt sammen af svære, runde Hjørnestolper. — Mærkelig er ogsaa de to tilmurede Døre i Koret. Kirken har jo været benyttet af de Spedalske, og Præsterne har villet slippe ind uden at komme i Berøring med den smittefarlige Menighed.

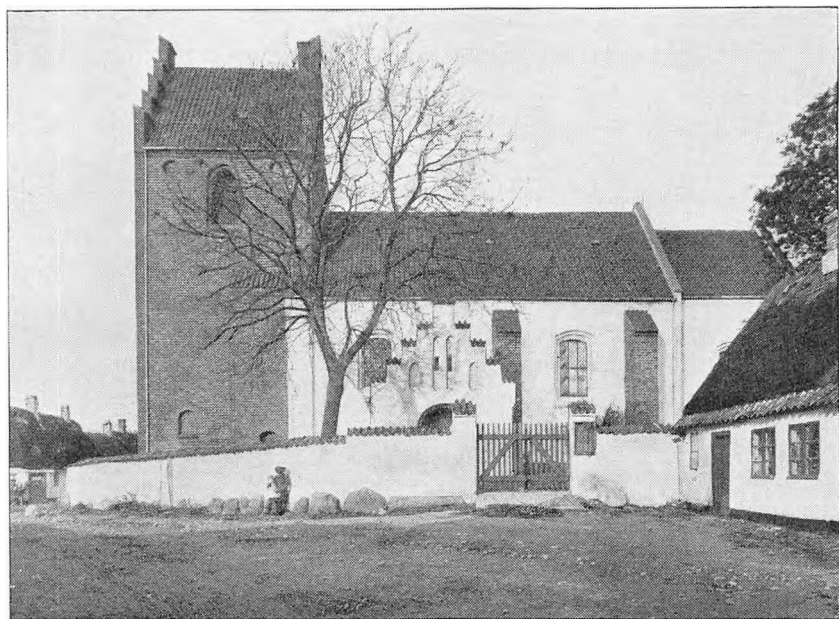
Kirken, der ligger saa smukt paa Bakkedraget højt over Fjorden, var først indviet til de Søfarendes Helgen, Sct. Clemens, men fik senere Navn efter Sct. Jørgensgaarden. Allerede ca. 1250 er der indbygget Hvælvinger i Koret; først ca. 1430 mures der to Fag Krydshvælvinger i Skibet, og der bygges Taarn og Vaabenhus af røde Munkesten.

Foruden Prædikestolen, der stammer fra et Roskilde-Værksted paa Christian IV's Tid, er der et middelalderligt Krucifiks. Altertavlen er malet 1862 af A. Dorph. Skibet, der nu er anbragt under Nordvinduet, er lavet af en Tømrer og tilrigget af to Matroser fra Bjerget, der skænkede det til Kirken 1841.

I Vaabenhuset er der indmuret en Gravsten med Billernes og Gyldenstjernernes Vaaben. Den har oprindelig ligget over en

Adelsdames Grav i Domkirken. I Kirkens og Taarnets Gulv er der flere Gravstene, bl. a. over Købmand paa Børsen E. A. Borch, død 1769.

Den mindste af Klokkerne har paa Hollandsk Indskriften: Jacob er mit Navn, min Lyd er behagelig for Gud. Jeg blev

Sct. Jørgensbjerg Kirke. — Ved Skibets Østende ses den svære Søjlestav.

støbt i Vor Herres Aar 1435. — I den katolske Tid blev Klokkerne underliden døbt og navngivet. -- Paa den største Klokke staar der, at Kristoffer Nielsen, Forstander i Duebrødre, 1597 lod den støbe til Spidalsbjerg Kirke af Borchhardt Gelbgiesser. — Han var Klokke- og Kanonstøber for Christian IV.

Der lyder Sang fra Sct. Jørgens Kirke. Det er Dødningsmessen over en Spedalsk, en levende Død, der skal udskydes af Samfundet. Stakkelen staar inde i Kirken med tilhyllet Hoved, helt isoleret som den Døde i sin Kiste, skilt fra sin Slægt, sine Venner og Bekendte, der som et Ligfølge har ledsaget

ham. Helt skal han modtage Forskud paa den endelige Død: hans udfoldede Ligklæde er ophængt over Alteret i Koret, og den Vidjebaare, der engang skal bære ham til Graven, er sat frem i Kirkens Forhal. — Men den Elendige skulde ikke fortvivle, allerede Lægen havde sagt ham, at den forfærdelige Sot var en Frelse for Sjælen, og at Kristus ikke foragter de Spedalske, selv om Verden flyer dem.

Da Dødsmissen var forbi, rakte Præsten ham den triste, graa Kappe, hvorpaa enhver paa Frastand kunde kende en Spedalsk, Hætten til at drage over det hærgede Hoved, Handskerne, han skulde bære, naar han gik paa en snæver Sti eller ved et Rækværk, og Skralden, hvormed han skulde advare mod sig selv. Nu gik alle ud paa Kirkegaarden, og Præsten øste tre Skuffer Jord over Hovedet paa den Spedalske og sagde til ham: Min Ven, du er død for denne Verden. — Processionen satte sig atter i Bevægelse hen mod Hospitalets Port, hvor Forstanderen og Kapellanen ventede. For ham aflagde den Syge med blottet Haand paa de hellige Bøger Løfte om Lydighed, Fattigdom og Kyskhed og fik Belæring om alle de Forbud, der skulde stænge ham ude fra Samkvemmet med Mennesker. Den Spedalske sagde Farvel til dem, der havde fulgt ham, og gik med Forstanderen ind i Hospitalet — til levende Begravelse.

Middelalderen havde ikke saa lidt social Forsorg, der alene blev udøvet af den katolske Gejstlighed. Med Reformationen kom der et Tilbageskridt. Klostre og Kirker havde taget sig af fattige, syge og gamle Mennesker; det var dog kun den frygtede og smittefarlige Spedalskhed, der blev behandlet paa Hospitaller. Navnet: Spedalsk eller Spitalsk siger det. I den senere Middelalder var der kommet Spedalskheds-Sygehuse eller Sct. Jørgensgaarde uden for alle de danske Købstæder. Gaardene havde et stærkt gejstligt Præg, nærmest som Klostre. Der var ved hver af dem en Præst og en Kapellan, der skulde forrette Gudstjenesten i Kirken eller Kapellet; der var Messe to eller tre Gange daglig, foruden de utallige Bønner. Kom de Syge ikke til Messe, fik de ingen Mad.

Sct. Jørgensgaardene har bestaaet af flere Smaahuse; i Svendborg var der 26 mindre Boder. De blev opretholdte ved Skatter, testamentariske Gaver og indsamlede Almisser og blev efterhaanden rige.

I Løbet af Middelalderen tog Spedalskheden af, fordi der blev grebet saa kraftigt ind mod den. I 1500erne var Antallet af Spedalske herhjemme saa ringe, at Kronen uden at vække Modstand kunde inddrage Sct. Jørgensgaardene. Sammen med deres rige Gods blev de bortforlenet til Kongernes Yndlinge,

Et Spedalskeshospital. Efter et Billede i et gammelt italiensk Manuskript.

dog paa Betingelse af, at Gaardene blev holdt vedlige, og der skulde sørges for de Spedalske, der meldte sig. Men Lensmændene tog kun Fordelene og forsømte deres Pligter. Efter at man en Tid havde hørt op med den forargelige Bortforlening, blev i 1542 Sct. Jørgensgaardene over hele Landet ophævet som selvstændige Institutioner.

Foruden de fem store Klostre havde Roskilde i Middelalderen tre milde Stiftelser: Sct. Jørgensgaarden, Duebrødre Hospital og Helligaandshuset. De laa oprindelig uden for Byen.

Sct. Jørgensgaarden nævnes 1263, men er sikkert ældre. Den blev bygget tæt ved den gamle Sct. Clemens Kirke, maa-

ske hvor Sct. Jørgensbjerggaard senere laa. I de ældste Dokumenter tales der om »de Spedalskes Hospital ved den hellige Clemens« — Kirken var endnu det mest kendte; senere faar Hospitalet Overvægten, og Kirken antager dets Navn. Sct. Jørgen oppe paa Bakken eller Bjerget bliver til Sct. Jørgensbjerg. — Helligaandshuset blev allerede 1253 fra en Plads, der ikke kendes, flyttet ind til Roskilde og genopført vestlig for det nuværende Raadhus. — Duebrødre Hospital laa, hvor Fundamenterne af dets Kirke nu ses i Anlægget ved Duebrødrevej, og blev ca. 1650 flyttet til en Grund Syd for Domkirken. Men forinden var der foregaaet store Forandringer.

I Forbindelse med de mange Omlægninger af det gejstlige Gods efter Reformationen havde Frederik II i 1570 bestemt, at de tre Stiftelser skulde sammenlægges. Helligaandshuset og Sct. Jørgensgaarden blev ophævet og deres Gods lagt til Duebrødre, der herefter ogsaa skulde modtage alle dem, der før havde søgt til de to andre Hospitaler. Af Fundatsen for det nye Duebrødre faar man at vide, hvad hver af Stiftelserne havde ejet.

For Sct. Jørgensgaarden ser Listen saaledes ud: 5 Gaarde i Aagerup, 1 Grd. i Valby, 1 Grd. i Veddelev, 1 øde Gaard paa Vibeland(?), 1 Grd. i Assenløse og 1 i Vesterskouby(?). Fire Gaarde paa Kolsnes (Halsnæs?) ønskede Kongen at lægge under Frederiksborg Slot, til Gengæld faar Duebrødre tre andre. For hver af disse Gaarde nævnes Afgifternes Størrelse og Brugernes Navne. Godset paa selve »Bjerget« opføres paa følgende Maade: Desuden Spedalsberg, Peder Madsen i Fogedgaarden, der giver i Afgift 3 Pd. Rug, 3 Pd. Byg, 2 Lam og 4 Høns — 3 Pund Rug svarer til 60 Skæpper og 3 Pund Byg svarer til 72 Skæpper. Desuden hele Bjerget, der yder i Afgift 60 Gæs. Ligeledes Jordskyld af 17 Gaarde, som har Jord i Marken, af hver ydes 15 Skilling. Ligeledes af 7 Gaarde, der ingen Jord har, af hver 10 Skilling.

Paa denne Maade blev Duebrødre Herskab for en stor Del af Sct. Jørgensbjerg Sogn.

Kirkegaarden omkring Sct. Jørgens Kirke har en mærkelig Form, med en Snip der løber ud i Nordvest. Det kommer af en Udvidelse i 1808. Her stod tidligere to straatækte Kirkehuse paa tilsammen 8 Fag, der i 1742 blev indrettet til Skole og Degnebolig ved at de blev forbundet med 3 Fag nyt Hus. Da Præsten Lauritz Melchior skulde forflyttes, vilde han gerne af med sin Gaard paa Hjørnet af Brøndgade og Havnevej. Det var hans private Ejendom. — Der har hverken hørt Bolig eller Jord til Sct. Jørgensbjerg Præsteembede, men Præsterne har boet i Roskilde. — Han tilbød Skoledirektionen at købe Gaarden til Skole og nedrive den gamle, da det var en »lille og ussel Hytte«, samtidig kunde Sct. Jørgensbjerg Kirkegaard faa en paatrængt Udvidelse.

Handelen gik i Orden, og i Præstens Gaard blev der indrettet Skole og Bolig til Læreren, samt Lade, Lo og Staldrum til hans Køer. Til Skolelod blev der af Bistrupgaard fæstet 6 Tdr. Land oven for Kællingehaven. Pastor Melchiors Ejendom skildres i hans Salgstilbud som en trelænget Gaard: en Stuelænge paa 14 Fag Bindingsværk samt en Syd- og en Nordlænge, saadan som den gamle Skole — senere Löhdes Bageri — saa ud, indtil det brændte i 1905. Her var der Skole fra 1808 til 1874.

Den gamle Kirkegaard omkring Kirken blev nedlagt efter Koleraepidemien i 1853, og Sct. Ibs Kirkegaard var i en Aarrække Sognets Begravelsesplads. Den fik i 1868 ved Ekspropriation fra Naboejendommen »Bækken« en betydelig Udvidelse mod Nord. Sct. Ibs Kirkegaard er endnu ikke helt nedlagt; men kun de, der i Forvejen ejer Gravsteder, kan blive begravet dér. Der blev gjort en Undtagelse med Maleren L. A. Ring og hans Hustru Sigrid Kähler. Efter deres Ønske er der overladt dem et Gravsted, hvor deres Aske er nedgravet. En smuk, liggende Sten, hvori Konturerne af Rings kendte Figur »Høstmanden« er indridset, dækker deres Grav.

Sct. Ibs Kirke er bygget til et af Roskildes mange Sogne, omtrent samtidig med Sct. Jørgen ca. 1100 og af samme Materiale, Fraadsten eller Kildekalk. Oprindeligt var der kun Skib

og Kor med fladt Bjælkeloft og fire smaa Vinduer i Skibet. Allerede før 1250 er de seks større sat ind, og samtidig er der muret Hvælvinger. Sidst har Kirken faaet Taarn og Vaabenhus ved Syddøren. Af de ældgamle, malede Udsmykninger er der nu kun svage Spor tilbage.

Efter Reformationen fik Sct. Ibs Kirke Lov at blive staaende, men Sognepræsten ved Sct. Jørgen skulde besørge Guds-tjenesten. Denne Ordning bestod lige til 1808, da det efter Forslag af Pastor Melchior blev bestemt, at Sct. Ib skulde sælges og dens Menighed søge til Bjerget. Hæren fik overdraget den gamle Kirke til Magasin, og en Tid brugte de spanske Hjælpetropper — Spaniolerne — den til Lazaret. Sct. Ib er selvfølgelig aldrig bombarderet af engelske Krigsskibe — som et besynderligt Sagn fortæller — og de Klumper af Svovlkis, der blev fundet i Strandengen for et Par Aar siden, var heller ikke engelske Kanonkugler.

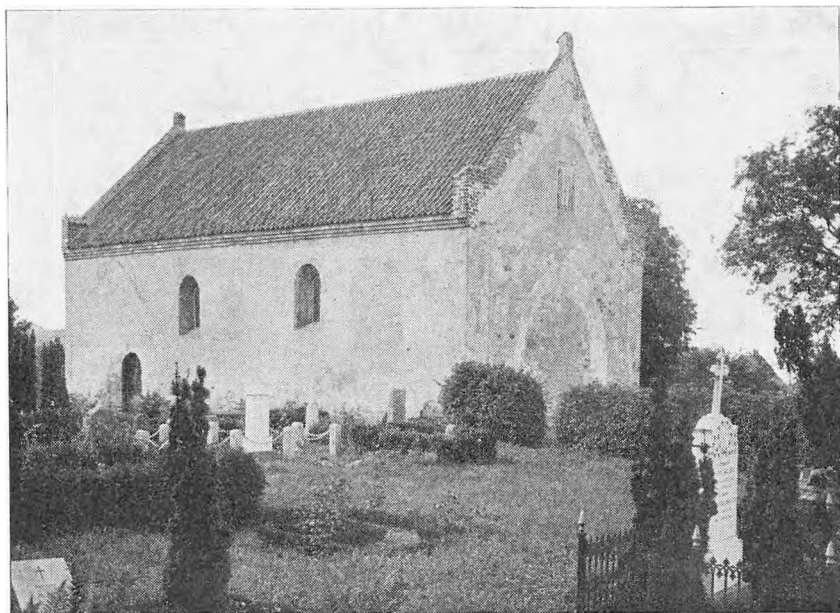
1815 blev Kirken solgt ved Auktion til Købm. Jacob Borch, der lod Taarn, Kor og Vaabenhus nedrive og Hvælvingerne i Skibet nedtage. Der blev hængt Porte for Korbue og Taarnbue, og Sct. Ibs Kirke var nu for Alvor blevet Pakhus.

Hvad der indkom ved Salget af Kirke, Kirkegaard og Kirkeinventar blev til et Legat paa 11,810 Kr., hvis Renter tilfalder Sct. Jørgensbjerg Fattigvæsen.

I 1884 blev Sct. Ibs Kirke henlagt til de Landsbykirker, der bestyres af Stiftsskriveren i Sjællands Stift; men endnu i mange Aar fik den Lov at staa i sin nedværdigede Pakhus-Skikkelse, udsat for helt at forfalde. I 1913 tog Historisk Samfund for Københavns Amt Initiativet til en Restaurering, men Kultusministeriet ønskede foreløbig Sagen stillet i Bero. Da Dr. jur. C. W. Westrup blev Stiftsskriver, tog han Planen op paany. Der blev nedsat en Komité, skaffet Penge, og i 1924 var Istand-sættelsen fuldført paa en meget nænsom Maade.

Kirkegaarden har sit smukke Stendige i Behold. Tæt ved den vestre Indgang i en skyggefuld Kastanielund rinder den gamle Sct. Ibs Kilde. Dens Vand afsætter et brunlig-rødt Lag, der har bevirket, at man tidligere har troet, Kilden havde Lægedoms-kraft. En Tid hed den ogsaa Dr. Holgers Kilde, fordi den medicinske Professor, Dr. Holger Jacobæus havde undersøgt Vandet.

Flere af den ældre Tids Præster ved Sct. Jørgen og Sct. Ib var tillige Lærere ved Latinskolen for at hjælpe paa Embedets beskedne Indtægter. Søren Nielsen Hjort, død 1653, havde været Rektor, men faaet sin Afsked, fordi han havde »hardelig hudflettet« Drene; derefter blev han Præst paa Bjerget.

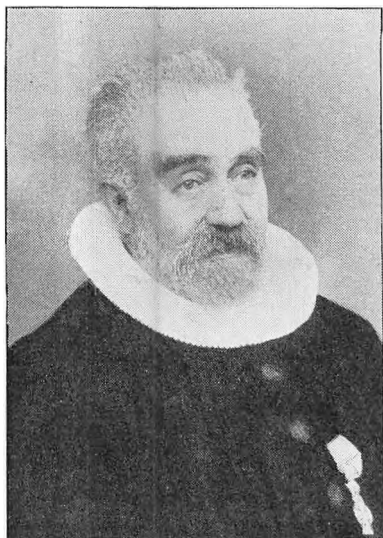

Sct. Ibs Kirke set fra Syd.

En delvis Navnelighed har fremkaldt den urigtige Tanke, at Reformatoren Hans Tausen har været Præst ved Sct. Jørgen og Sct. Ib. Der har i Sognet været en Pastor Hans Kjeldsen Tausen, der døde 1719.

I to Aar var Otto Grundtvig, en Broder til N. F. S. Grundtvig, Præst paa Bjerget, hans Efterfølger var den allerede nævnte Lauritz Michael Melchior, der utvivlsomt har haft Talent for Forretning. Det var nemlig ikke blot af Magelighed, men for at skaffe sig bedre Indtægter, at han gerne vilde af med Sct. Ibs Kirke, idet dens Indtægter og Renterne af Salgssummen efter hans Forslag skulde komme Præsteembedet til Gode

indtil første Vakance. Derefter burde, foreslog han yderligere, Sct. Jørgen annekeres med Vor Frue Sognekald. Forslaget blev fulgt, men Melchior fik ikke selv Fornøjelse deraf, da han allerede 1808 havde faaet et bedre Embede. Men siden har Sct. Jørgen været Anneks til Vor Frue. Den første Præst for de forenede Sogne var Mathias Brangstrup, der døde 1829.

Pastor H. E. Meyling.

Pastor V. D. Hansen.

Den bedst kendte af Sct. Jørgenshjergs Præster fra nyere Tid var Hans Peter Boye Hertz, Søn af Domprovst J. M. Hertz, gennem mange Aar Ven med Komponisten Weyse, der ofte boede hos ham i Roskilde. Hertz tog sin Afsked 1865 og døde tre Aar senere. De to Venner ligger begravet paa Graabrødre Kirkegaard.

En Søn af Hans Hertz i hans andet Ægteskab, Jens Michael Hertz, blev 1851 Kapellan hos sin Fader og mindes endnu, fordi han besøgte de Kolerasyge under Epidemien paa Bjerget og allevegne ydede sin Hjælp. Han blev Kateket ved Domkirken og samtidig Lærer, senere Inspektør, ved Borgerskolen i Roskilde. Han døde 1907.

Ogsaa den næste Bjerg-Præst, Joachim Godske Adam Vilhelm Bang, var en Domprovstesøn. Hans Fader Jacob Hansen Bang havde, før han blev Domprovst i Roskilde, en Tid været Husprædikant paa Bregentved; derfra stammer Sønnens Moltke-Fornavne. Pastor Vilhelm Bang var født 1817 og døde i sit Embede 1880.

Hans Emil Meyling fødtes 1837, han var først en Del Aar Lærer i Odense og Stege og stiftede senere en Realskole i Aarhus. 1872 blev han Kapellan i Kolding og fik Sommeren 1881 Vor Frue og Sct. Jørgen. Pastor Meyling var plaget af Sygdom, saa han til Tider kun kunde færdes i Rullestol og maatte holde Kapellan de sidste 12 Aar. Han tog sin Afsked 1909 og flyttede til København, hvor han døde 1921.

Valdemar Deissner Hansen er født 29. September 1872, hans Fader var Kasserer i Bikuben i København. Pastor Hansen var først i seks Aar personel Kapellan i Boddum-Ydby, derefter i andre seks Aar Kaldskapellan ved Sct. Bendt i Ringsted og blev 1910 Præst ved Vor Frue og Sct. Jørgensbjerg.

SOGNETS VESTLIGE DEL

Helt ind i Hjertet af Sct. Jørgensbjerg By rækker Københavns Besiddelser. I snart 300 Aar har Hovedstaden været Godsejer i Sognet og i høj Grad sat sit Præg paa det. Som Tak for Borgernes tapre Forsvar mod Svenskerne »gav og forærede« Frederik III København største Delen af Roskilde Len. Godset var nok tildels pantsat, men tilbage blev dog en betydelig Gave: Bistrup Ladegaard, Ladegaardsmøllen, Langvadsmølle samt ialt 278 Bøndergaarde og 111 Huse, de fleste i det nuværende Københavns Amt, Resten i Holbæk, Sorø og Præstø Amter. Et Gods som et Grevskab, næsten 4448 Tdr. Land. Med Undtagelse af Bistrup Hovedgaard og Skovene er Godset i Tidens Løb bortsolgt.

Navnet Bistrup kommer af Biskopstorp, d. v. s. Biskoppens By, en lille Landsby, der har ligget, hvor den ældste Del af Sct. Hans Hospital nu er. Bistrup maa have haft sin Kirke allerede i det 13. Aarh., thi Vest for Vaskeriet er der fundet en af de murede Grave fra tidlig Middelalder. (Se Kort S. 31).

Bisperne i Roskilde har paa et ukendt Tidspunkt bygget en stærk Borg paa den høje Banke Syd for Vaskeriet. I sig selv er Banken en naturlig Fæstning beskyttet af Vandløb og Mose- drag i Øst og Syd, men blev gjort stærkere ved Voldgrave i Nord og Vest, hvoraf der endnu er tydelige Spor. Borgen fik Navn efter Landsbyen og har været stor og statelig, opført af røde Munkesten og med Tage af grønt glaseret Tegl, der har lyst og blinket i Solen. Ved Udgravninger er der fundet anse- lige Kampestens-Fundamenter og Tegl-Materiale. Borgbanken

har i Tidens Løb faaet Navnet »Absalonsbakke«, fordi man har gættet paa, at Absalon skal have bygget Slottet. Det nævnes i Dokumenterne første Gang 1277. Den ansete Biskop Lage Urne døde paa Bistrup 1529. Men snart efter var det hele forbi. I Grevens Fejde blev Borgen erobret og afbrændt af Greven af Oldenburg 1534.

Sammen med det øvrige Bispegods kom Bistrup Ladegaard og By til Kronen og blev lagt under Roskilde Len. I et halvt Hundrede Aar stod de forkullede Ruiner paa Borgbanken, indtil Frederik II lod opføre et Bindingsværkshus, hvor han kunde opholde sig paa sine Rejser. Allerede i Begyndelsen af Christian IV's Regeringstid blev det revet ned. Man hører først noget til Borgbanken godt 200 Aar senere, da den nuværende Kontorbygning »Slottet« blev bygget omkring 1808.

Valfarter eller Pilgrimsrejser til undergørende Hellig-Kilder eller Kirker med berømte Krucifikser eller Helgenbilleder var meget almindelige i Middelalderen. Et af vort Lands mest kendte Valfartssteder var Kristi Blod, det blødende Krucifiks ved Bistrup, og Hellig-Kilden, Kristi Blods Kilde, samme Sted.

Huitfeldt fortæller, at 1404 brændte Svogerslev By aldeles op af Lynild, og Blod flød ud af Korset paa Bistrup, der siden blev kaldt for et helligt Sted.

De saakaldte Blodmirakler dukker allerede op i det 14. Aarh. og skal have bestaaet i, at en Hostie (Nadverbrød) gav sig til at bløde. En lignende Art »Undere« var de grædende Madonna-Billeder og Krucifikser, hvor den Korsfæstede enten kunde bevæge Hovedet eller lade Blod dryppe af sine Saar. — Den nøgterne Peder Smed vilde paa Reformationstiden hurtigt have givet Forklaringen og henvist til den grædende Vor Frue i Karup; thi her havde Præsterne hulet Billedets Hoved ud, lavet Kanaler ned til Øjnene og fyldt det med Vand — siger Smeden til Asser Bonde.

Krucifikset i Bistrup har hængt i Kirken, og Hellig-Kilden var i Nærheden af Bistrup Vandmølle, der laa paa Vaskeriets Plads. Bistrup har altsaa haft to Magneter, og Krucifikset har sikkert været den kraftigste.

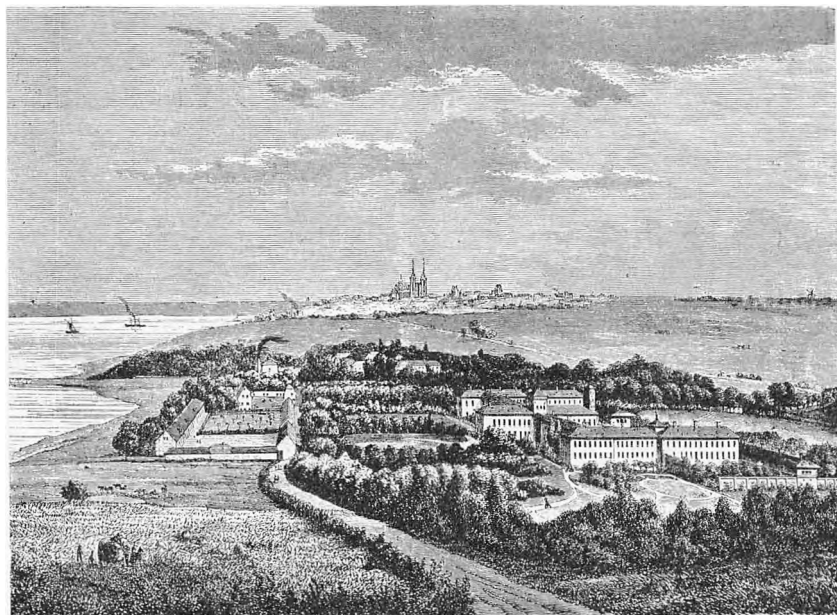
Valfarterne til Hellig-Kilder eller Billeder stod altid i Forbindelse med store Markeder med dertil hørende Drik, Slagsmaal og Halløj. Ogsaa af den Grund vilde Reformatorerne gerne Valfarterne til Livs, men det holdt haardt. Peder Palladius raser i sine Bøger mod Bistrup og skriver et Sted: Gud give, at Folk nu — i det klare Evangeliums Lys — vilde holde op med at bisse til det formaledidede (forbandede) Sted Bistrup og til andre saadanne Steder, hvor Djævelen og Paven har haft deres Kram og holdt Krohus og Horehus for alle dem, som vilde bole dér med deres Afguder.

Selv denne kraftige Salut hjalp ikke. Saa tager Roskilde Landemode fat og forordner, at nu skal det være Slut med Bistrup. Der er nemlig stadig stort Tilløb dertil fra fremmede Steder, skrives der, endog fra Skaane, af gale og syge Mennesker, der lægger Penge i Blokken eller, naar Kirken er lukket, stopper Penge ind under Døren.

Men ogsaa Landemodet svang Sværdet forgæves. I 1574 rykker Frederik II ud og befaler, at Bistrup Kirke skal nedbrydes og dens Sten og Tømmer gives til »Sct. Jørgens Kirke paa Spitalsbjerget«, hertil skulde ogsaa dens Menighed søge. Denne Gang er det blevet Alvor, og for at rydde rigtig op er Landsbyen Bistrup rimeligvis kort efter blevet afbrudt og dens Jord lagt under Hovedgaarden. Paa Resens Kort fra 1677 findes baade Gaarden og Vandmøllen, men ikke nogen Kirke eller Landsby; mere sejglivet var Hellig-Kilden, den staar der med sit gamle Navn, Kristi Blods Kilde.

Bistrup Vandmølle blev drevet med Vandet fra Kattingesøerne. Udløbet til Fjorden ved St. Kattinge Søes Nordende var lukket med en Dæmning, og Vandet blev sendt mod Øst gennem det gamle Stenalder-Sund; Rørmosen og de store Enge Syd for »Slottet« har været Søer. Efter en Brand blev Møllen genopbygget med to Aksler. I 1718 blev den nedlagt. Paa dens Plads laa i en Aarrække Tinghuset for Bistrup Birk.

I Frederik III's Gave til København er Bistrup Tyngdepunktet, der giver det vidtstrakte Gods Navn. Gaarden havde dengang 1100 Tdr. Land og blev dyrket af hoveripligtige Bønder under Godset. Bistrup var ofte bortforpagtet til et Medlem af Magistraten, som havde Herskabsværelser paa Gaarden. Her

Panorama over den ældste Del af Sct. Hans Hospital 1866. — Efter Tegning af A. Nay. — Til venstre ses Lemmegaarden, hagved ryger Vaskeriet. Midt i Billedet »Slottet» mellem Træer, til højre Kurhuset.

boede ogsaa Godsforvalteren, der styrede det store, spredte Bøndergods og de vidtstrakte Skove. Det skal iøvrigt siges, at Københavns Kommune var mellem de første af de Godsejere, der i det 18. Aarh. gennemførte de store Landboreformer, afløste Hoveriet og gav Bønderne Arvefæste. Allerede fra 1796 søgte København at faa Bøndergodset solgt til Selveje.

Hoveriets Afskaffelse paa Bistrup Hovedgaard i 1768 var Aarsagen til, at den lille Husmandskoloni Margrethehaab blev oprettet; den er opkaldt efter Overpræsident i København von der Lühes Hustru. Da det nu vilde knibe med at faa Arbejds-kraft, blev den ene af Hovmarkerne, Skyttemarken, udlagt til

18 Huse à 4 Tdr. samt noget Fællede. Fæsterne skulde foruden en Afgift arbejde 1 Ugedag paa Hovedgaarden. To Aar efter blev en anden af Hovmarkerne, Svogerslevmarken eller Studemarken, lagt til Husene, der kom op paa 12 à 15 Tdr. — ialt 252 Tdr. Studemarken og Skyttemarken laa længst borte fra Hovedgaarden, de havde derfor ikke faaet Gødning og havde enten baaret Havre eller været udlagt til Græsning. Fæsternes Ydelse blev nu forøget til 2 Ugedage og 4 Høstdage, og desuden kom der den kedelige Bestemmelse, at Husmændene ikke maatte tage Beskæftigelse andre Steder, før de havde tilbudt Forpagteren Arbejde til en fastsat Betaling.

Det var heller ikke saa heldigt, at Jorden i Skyttemarken var Fæste, men i Studemarken kun Leje; thi da Bistrupgaard i 1801 skulde sælges, kom Spørgsmaalet om Studemarkens Inddragelse frem. Det endte dog med, at hele Margrethehaab blev holdt uden for Salget og Arbejdspligten afløst med 2 Rdl. aarlig pr. Hus. I de følgende Aar 1802—04 blev Kolonien udskiftet, og ved Ledighed blev Fæstet forandret til Leje i 10 Aar. Senere gik Magistraten over til at søge Husene bortsolgt, og til 1840 var der afhændet fire. De resterende 14 gik i Aarene 1850—64 over til fri Ejendom. — Henvend to Tredjedele af Husene har endnu deres oprindelige Jordtilliggende.

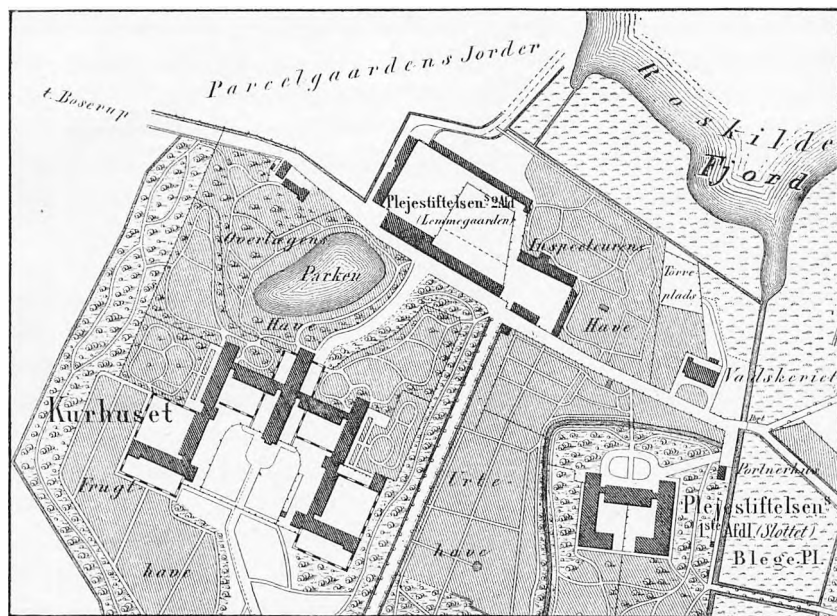
Margrethehaabs Historie er ret ualmindelig. Man kender næppe noget Sidestykke til, at to Hovedgaardsmarker er blevet udlagt til Bondejord, mens der er nok af Eksempler paa det omvendte.

Københavns Kommune solgte Bistrupgaard til en Marinekaptajn Brockdorff, der kun to Aar efter afstod Gaarden til en Englænder, Dr. James Ferral. Tre Aar senere havde Bistrup atter faaet ny Ejer, den kendte Landmand Niels Hofmann Bang, der senere købte Hofmannsgave paa Fyn. Han fuldendte den ny Hovedbygning »Slottet«, som Dr. Ferral havde paabegyndt. — Paa et ældre Kort kaldes Tjørnehøj, den flade, bevoksede Banke Sydvest for »Slottet«, for Hofmann Bangs Høj; den har engang været et pænt Lystanlæg med ordentlige Gange.

1808 købte Københavns Kommune Bistrupgaard tilbage med

en betydelig Prisstigning for at benytte den som Hospital for Sindssyge.

I det 18. Aarh. var der i København et saakaldt Pesthus, der ogsaa blev kaldt Sct. Hans' eller Sct. Jørgens Hospital og var beregnet paa at optage »Afsindige, Pestsyge og Folk med

Den ældste Del af Sct. Hans Hospital. — Udsnit af et Kort fra 1866.

andre smitsomme Sygdomme«. Det var indrettet i nogle forfaldne Huse ved Kallebodstrand, og Tilstanden var forfærdelig: skrøbelige, aldrende og højnødlidende Lemmer, hvoraf de fleste manglede baade Klæder og Senge, henlaa i deres Sygdom og døde bort næsten som Fæ og andre umælende Kreaturer. Det er Claudi Rosset, en indvandret fransk Katolik, Silke- og Klædekræmmer i København, der skildrer Forholdene saaledes. Dels drevet af Medlidenhed, dels af Vrede over, at hans eneste Datter havde giftet sig mod hans Vilje, bortskænkede han hele sin betydelige Formue til Pesthuset, der herefter fik Navnet »Sct. Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse«.

Der blev nu Raad til at skaffe Hospitalet lidt bedre Forhold; men foruden Sindssyge og Almissemønstre, d. v. s. fattige og gamle med »ulægelige og gyselige Sygdomme«, Vanføre og lignende Stakler, skulde det ogsaa rumme Patienter med Kønssygdomme — et uhyggeligt Samlingssted for menneskelig Elenighed. De Sindssyge var anbragt i saakaldte Daarekister, mørke Celler, hvori de blev holdt indespærret Dag og Nat, ofte lænket med Jernlænker til deres smudsige Senge. — Tilstanden var ikke meget bedre end før, der maatte gøres noget, og efter megen Snak frem og tilbage blev Resultatet, at København købte Bistrupgaard til Sindssygeanstalt og Lemmestiftelse, mens de veneriske Patienter skulde overføres til Almindelig Hospital.

Det nye Hospital blev først taget i Brug 1816, da der forinden skuldes bygges og ændres en Del. Ved Overtagelsen var der »Slottet«, Avlsgaarden og Godsforvalterboligen. I den sidste fik Inspektøren Lejlighed. »Slottet« blev indrettet til rolige Patienter, og der opførtes to Sidefløje. Til den østre kom der en Del Materialer fra det gamle Hospital i København, bl. a. fængselsagtige Celledøre med Madluger og vældige Laase, Skodder og Jernstænger. Der var i denne Fløj ikke saa lidt af det gamle Daarekistesystem: langs en Korridor en Række Celler med smaa højsiddende Vinduer og hver med sit faste Latrin; modsat Korridoren løb der en lavere liggende Gang, den saakaldte Latringang, hvorfra Rensningen kunde foregaa. Den vestre Fløj blev først fuldført 1826 og fik et mindre middelalderligt Præg.

De Sindssyge skulde bo paa »Slottet« og i de to Fløje, mens Avlsgaarden blev indrettet til Almissemønstrene. Hvad det var for Stakler, fortæller bedst en Opgørelse fra 1818: 64 Vanvittige, 12 Slagbeladte, 14 Blinde, 2 Døvstumme, 3 med Flod i Ansigtet, 9 med ulægelige Benskader og 71, der led under Alderdom og andre Svagheder. Disse elendige stuede man sammen i Avlsgaardens tidligere Stalde og Lader, gamle, straatækte Bindingsværkshuse, til Dels lerklinede. I Aarenes Løb blev denne Afdeling, da man ogsaa maatte lægge Sindssyge derind, fuldstændig overfyldt. Sengene stod saa tæt, at deres Ejermænd maatte entre op i dem over Fodenderne.

Sammenblandingen af Sindssyge og Lemmer kunde heller ikke vedblive; der blev derfor fra 1851—60 gennemført en Omordning. Almissemønstrene blev udskilt, og samtidig opførtes der et moderne Kurhus med 120 Pladser for Behandling af friske Tilfælde. Den tømte Lemmegaard blev Plejestiftelse, men

Flyverbillede af Boserup Sanatorium.

de gamle Bygninger tilfredsstillede ikke i Længden Kravene til et godt Hospital. Ved Jubilæet i 1866 blev det derfor bestemt at opføre to store Bygninger, den ene Vest for »Slottet«, nu Lille Kvindepleje, den anden paa Avlsgaardens Plads, nu Store Kvindepleje. Under Byggearbejdet her kom der Bud fra Stedets tusindaarige Historie: der maatte bortgraves en stor Køkkenmødding med mange Begravelser, og man stødte i Inspektørens Have (se Kortet) paa den omtalte middelalderlige Grav. — »Slottet« blev omdannet til Kontorer, og Sidefløjene til Værksteder og Stalde.

Disse ret storslaeede Byggearbejder var tilendebragt i 1872,

men allerede en halv Snes Aar senere maatte man i Gang med nye store Byggeforetagender, denne Gang oppe paa Bjergmarken, et godt Stykke Øst for det gamle Hospital. I 1881 stod Bjergmark-Afdelingen færdig, og hermed var de Rammer lagt, inden for hvilke alle de mange senere Forbedringer og Udvi-

Den gamle Kjelds Smedje. Brændt 4. Maj 1928.

delser er foretaget. — Det første Skridt uden for var Oprettelsen af det lille Plejehjem paa Kattinge Værk. Det næste store Skridt bliver Boserup Sanatoriums snarlige Inddragelse under Sct. Hans Hospital.

I 1899 vedtog Københavns Borgerrepræsentation at bygge et Brystsyrge-Sanatorium i Boserup Skov; i November 1901 rykkede de første Patienter ind. Af Skoven er der til Park udskilt ca. 54 Tdr. Land, bl. a. det smukke, granbevoksede Bregnebjerg.

Sct. Hans er Nordens største Sindssygehospital. Det er i Ejendomsskyld ansat til 8 Millioner Kr.

Da Bistrup Avlsgaard blev Lemmestiftelse, maatte der træffes en anden Ordning for Jordens Drift, og 1809 blev Parcelgaarden bygget Øst for Boserup Skov, den fik tillagt 350 Tdr. og blev bortforpagtet 1815. Syd for Rømosen blev der bygget en Høravlsgaard med 60 Tdr., bortforpagtet fra 1817. Til 23

Sønderlundsvejen med de gamle Hørhuse.

Husmandshuse à 3 Tdr. — de saakaldte Hørhuse — medgik 69 Tdr. Til Kjelds Smedje i Udkanten af Boserup lagdes der 6 Tdr., og under selve Hospitalet blev der en Tid drevet 87 Tdr., der i 1838 kom under Parcelgaarden.

Høravlsgaarden skulde i aarlig Afgift svare ca. 1000 kg heglet Hør og Blaar til Sct. Hans, hvor Lemmerne spandt og vævede det. Vest for Gaarden laa der en muret Brydeovn, der kunde fyres fra tre Sider, og i den vestlige Længe var der Skættehus med Hegler og Skættemaskiner. I 70erne blev Høravlen indskrænket for senere helt at ophøre, men endnu paa Industri-Udstillingen i København 1872 var der Hør fra Gaar-

den. I Slutningen af 90'erne blev Landbruget nedlagt, og Jorden lagt under Parcelgaarden. I Mellemtiden var Arealet vokset til ca. 100 Tdr. ved at Rørmosens 25 Tdr., 13 Tdr. Øst for Sønderlundsvej og noget Jord ved Kjelds Smedje var blevet lagt til Hørgaarden. De ledige Bygninger blev indrettet til Boliger for Malkekoner og Fodermesterfolk paa Parcelgaarden. I Februar 1928 brændte Husene, og Grunden blev ryddet.

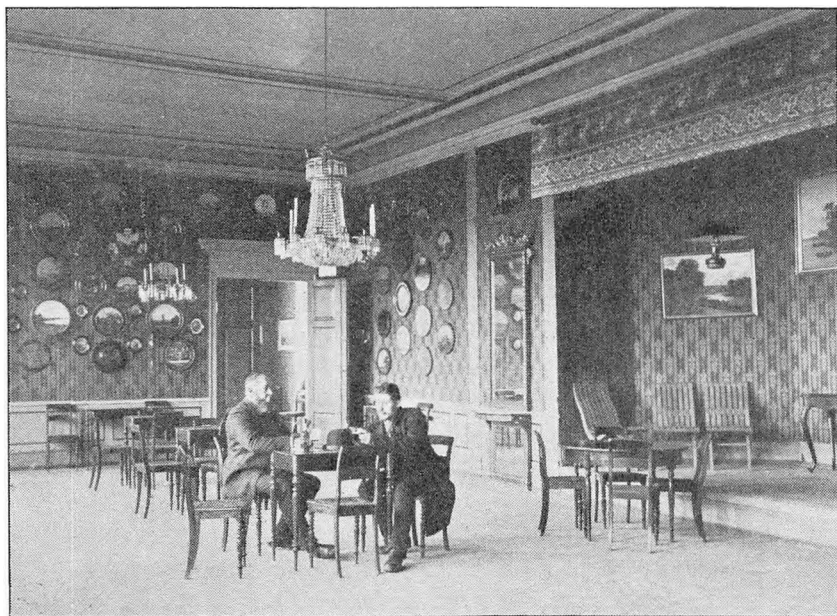
Hørhusene ligger langs »Procesvejen«, der fører forbi Hørgaardens Tomt, ved Sønderlundsvej og i »Klumpen« midt mellem begge Veje. Det sidste Navn er ikke ret gammelt, men nylig ændret til det pænere Vesterdal. Foruden Brugen af de 3 Tdr. Land skulde hver Lejer i Hørhusene oprindeligt have 10 Bønderlæs Tørv aarlig; der skulde forrettes 2 Ugedage fordelt mellem Parcelgaarden, Hørgaarden og Hospitalet. I Tidens Løb er de 22 Huses Jord blevet inddraget og lagt under Sct. Jørgensbjerggaard. Det eneste af de gamle Hørhuse, der endnu har sin Lod, er H. F. Stoltenbergs ved Sønderlundsvej.

Nybrotuset, tæt Nord for Hørgaarden, var en Tid et selvstændigt Landbrug paa 20 Tdr., mest Eng. Efter den sidste Ejers Død blev Ejendommen 1930 solgt til Københavns Kommune, der ophævede Bruget. Jorden er lagt under Sct. Jørgensbjerggaard, Udlængerne revet ned, tilbage er Stuehus med Have, der er lejet ud.

I 1898 købte Københavns Kommune den gamle Sct. Jørgensbjerggaard med 36 Tdr., blev Grundejer helt inde i Sct. Jørgensbjerg By og lagde Beslag paa en Række fortræffeligt beliggende Grunde. Til 1923 blev Gaarden drevet direkte under Sct. Hans ved Bestyrer, derefter har den været bortforpagtet. Ved de omtalte Tillæg er Arealet naaet op paa 100 Tdr. og skal bringes op til 165 Tdr. med noget af Hørgaardens tidligere Jord. I Juni 1933 bevilgede Københavns Borgerrepræsentation 95.000 Kr. til Opførelse af en ny Gaard ude ved Sønderlundsvej. Sct. Jørgensbjerg Kommune købte 1936 de gamle Længer ved Kirken og rev dem ned.

Øst for Kaltinge Sø laa der i ældre Tid to smaa Bondebyer: Lerbæk og Boserup. Omkring 1800 blev den sidste Jord lagt til Boserup Skov og til et Landbrug, Boserup Gaard, paa 172 Tdr. En halv Snes Aar senere blev Bruget delt: 136 Tdr. blev

lagt til Skoven og 17 Tdr. til Skovfogedboligen, der endnu ligger midt i Boserup. Den hed en Tid Skovridergaarden, fordi Skovfoged Klüwer tidligere havde været Skovrider i Sverige og beholdt Titelen. De resterende 19 Tdr. af den oprindelige Boserup Gaard er det Jordbrug, der ligger ud for den søndre

Salen i Boserup Pavillon med Fugleskydningselskabets Samling af Skiver.

Indkørsel til Skoven; her var der en Del Aar et mindre Fællesmejeri »Boserup Mejeri«.

I Boserup Skovs nordlige Del har der været en lille Dyrehave, der allerede blev nedlagt omkring 1800. Lidt senere fik Skoven sine Grænser reguleret, kom under bedre Drift, og for at indskrænke Skovtyverierne fik Fattigfolk Lov til en Dag om Ugen at opsamle nedfaldne Grene. I Slutningen af 40erne blev Pavillonen bygget. Københavns Kommune havde ventet god Søgning fra de Deputerede ved Stænderforsamlingen i Roskilde, men det blev Gangkonerne fra Sct. Hans, der blev de bedste Kunder. En Tid var der Syngepiger paa Tribunen i den store

Sal, hvor Roskilde Fugleskydnings-Selskabs malede Skydeskiver hang i de Aar, Skydningerne blev afholdt i Boserup 1862—1909.

Da Bistrup Vandmølle 1718 blev nedlagt, fik Kattinge Sø igen frit Afløb til Fjorden, og den tidligere Mølleaa blev lukket med en Dæmning ved Gedevad. 1753 fik et Selskab bestandsigt Fæstebrev af Københavns Kommune paa Vandkraften og noget Jord for at anlægge et Valkeværk. Det var Begyndelsen til Kattinge Værk. Øst for Søen laa Lerbæk By, der kun bestod af to Gaarde. Efter at den ene Gaard var brændt, blev det meste af dens Jord, 72 Tdr., i 1758 lagt ind under Kattinge Værk som Fæste. Lerbækshuset er en Rest af den brændte Gaard, her fik de af Værkets Folk, »der kunde avle Børn«, Bolig. Det var i Stavnsbaandets Tid en Fordel for en Godsejer, naar hans Undergivne satte Børn i Verden.

Med Tilskud fra den kongelige Kasse og ved at plyndre det nærliggende Nebbe Slots Ruin for Mursten blev der opført to Stampeværker med tilsammen 18 Stamper og en Grynemølle. Ved at afgrave en Lerbakke stødte man paa en gammel Teglovn, der maa have været benyttet ved Slottets Opførelse. — Der er i Sognet fundet endnu to gamle Teglovne, den ene paa Sct. Hans i den vestlige Udkant af Slotsbakken; den maa have arbejdet for Bispernes Borg. Den tredje Ovn er der flere Gange fundet Spor af Øst for Parcelgaarden ikke langt fra det Næs, Fiskerne kalder Teglhagen eller Teglgårdshagen; efter Traditionen har denne Ovn brændt Sten til Domkirken.

Stampe-Møllen ved Kattinge var ingen ringe Virksomhed, to Gange om Ugen gik der to Firspands-Vogne til København med Varer. Dette mægtige Slæb ad Landevejene er fortsat til vore Dage, da der i Cellulose-Fabrikens Tid daglig gik et Tog af Vogne til Roskilde Jernbanestation. Der var 12 Køretøjer i Gang, der hver Dag gjorde 2 à 3 Ture.

En Tid havde Kattinge-Stampen fæstet de to Kornerup-Møller af Ledreborg. Store Kornerup Mølle laa ved Sydenden af Søen og er forlængst nedlagt. Lille Mølle er den endnu eksisterende. Anlægget af Stamperne førte, som altid ved Vandmøller, til Strid med Omegnens Bønder om Vandstanden i

Søerne. I 1784 blev Parterne for en Tid enige, og der blev mellem de to Kattinge-Søer anbragt et stort og fint Vandstands-Mærke af Sten; det er nu flyttet til Sct. Hans, til Haven ved Kurhuset. Senere blev der Strid om Rørskæret i Lille Kattinge Sø, der nogle Aar blev indhegnet med et Risgærde.

Kattingeværk i Ferslevs Tid. Til venstre Cellulosefabriken. De hvide Bygninger i Midten er en Del af det gamle Værk. Til højre Ferslevs Villa.

Fra det oprindelige Selskab gik Kattinge Værk over i Enkeltmands Eje. I Begyndelsen af 70erne blev Proprietær C. Christensen Ejer; da var Stampeværket nedlagt, men der var vedblivende Mel- og Grynmølle. I 1884 købtes Ejendommen af Bladudgiver C. Ferslew, København. Mølleriet blev nedlagt, i Stedet kom Vindmøllen ved Kattinge By. Ferslew vilde bruge Vandkraften til en Cellulose-Fabrik i Forbindelse med sin Papirfabrik i København. 1891 købte han begge Kattinge-Søer af Københavns Kommune og den anden Lerbæksgaard med 70 Tdr. af en Privatmand. Til Fabriken blev der bygget flere store Bygninger og desuden en ny herskabelig Beboelse. Der

anlagdes Have og Park paa Brydebakke med Udsigt over Slinken, den inderste Vig af Fjorden. Her blev ogsaa en stor Træpavillon, efter Tegning af Martin Nyrop, fra Udstillingen i København 1888 genrejst. Da Københavns Kommune beholdt det gamle Fiskerhus, byggede Ferslew et nyt ude i Søen paa den nu landfaste Espeholm og bortforpagtede Fiskeriet og Rørskæret.

Den storslaaede Fabriksvirksomhed paa Kattinge Værk varede ikke længe, i 1910 blev den nedlagt, fordi der blev lagt Told paa udenlandsk Træ. Samme Aar døde Ferslew, og ved Krigens Begyndelse solgte hans Arvinger hele den store Ejendom. Efter at den en kort Tid var delt og paa forskellige Hænder, blev den samlet af Københavns Kommune, der nu igen er Ejer af sine gamle Besiddelser.

Gedevad, hvortil der nu hører 56 Tdr., hed tidligere Gedevadshuset og var et Hegnshus under Bistrup Gaard med 24 Tdr.

Yderst ude i Vest ligger Kongemarken, der ogsaa har hørt under Bistrup Gods. Gaarden ved St. Kattinge Sø's sydligste Vig ejedes i 80erne af Sogneraadsformand Lars Larsen, der var kendt for sin meget ivrige Deltagelse paa Højres Side i de politiske Kampe. Ejendommen er senere udstykket i en Hovedparcel paa 24 Tdr. og tre Statshuse. Helt nede ved Lille Kattinge Sø ligger Trællerup Huset, dets Jord er samlet af to Udlodder fra Trællerup By.

Den næsten helt tilgroede Lille Kattinge Sø med det rige Fugleliv og de store susende Rørskove danner den yderste Grænse i Vest for Sct. Jørgensbjerg Sogn.

SOGNETS ØSTLIGE DEL

Endnu kan Haraldsborg Slotsbanke skelnes i Landskabet. Her tæt uden for Roskilde har Kongerne i tidlig Middelalder haft en befæstet Borg af Træ paa den godt beliggende Banke, til Landsiden værnet ved vandfyldte Grave og mod Vest beskyttet af Fjorden, der gik helt ind til Foden af den dengang stejle Brink. Harald Kesia angives som Borgens Bygherre, men den er sikkert ældre. Den ældste Borg er blevet ødelagt omkring 1133. Erik af Pommern byggede atter et Slot paa Banken, denne Gang var det af røde Munkesten. Han og hans Efterfølger har boet paa »Harritzborg«. 1519 pantsættes Slottet til Bispen i Roskilde. Under Grevens Fejde blev det, sammen med Biskoppernes gamle Slot Bistrup, afbrændt 1534 af Grev Christoffer af Oldenburg.

I nyere Tid er der flere Gange kommet Bud fra det gamle Slot. Der er ikke alene fundet Rester af Mure og Fundamenter, men Mønter og sjældne Kostbarheder. 1841 blev den forgyldte Kalk og Disk (Fad til Nådverbrød) pløjet op, og 1854 blev der fundet 573 Mønter, de fleste slaaet i Roskilde for Erik Emune, samt to smaa ornamenterede Sølvskaale.

Haraldsborg Mølle (ofte Hasborg) nævnes allerede 1295, da den blev skænket til Sct. Agnes Kloster; senere kom den under Duebrødre Hospital. Den firlængede Møllegaard nedbrændte Skærtorsdag 1909, kun Hjulet stod tilbage og fortalte, at paa dette Sted havde en Mølle duret i mere end 600 Aar. — Kort efter købte Konsulent H. P. Nielsen og hans Hustru Anna

Bransager Nielsen Møllens Jord og rejste her deres Skolehus. Haraldsborg Husholdningsskole begyndte sin Virksomhed i Maj 1910.

Ladegaardshusene og Ladegaardsmøllen har hørt under Bistrup Gods. Tidligere var der baade en hollandsk Vindmølle

Efter Branden paa Haraldsborg Mølle.

og en Vandmølle. Den første brændte 1883. Baade i Mølle-dammen og en Sænkning tæt ved havde Kilderne afsat tykke Lag af blød Kildekalk, der nu er bortgravet og solgt som Gødningskalk. Foråret 1906 brændte den gamle Møllegaard. Ladegaardsmøllen har været ejet af Antikvitetshandler Otto Mellerups Familie og er behandlet digterisk af Gustav Wied i hans Roman »Livsens Ondskab«.

Den lille Samling Lejehuse, der tilhører Roskilde adelige Jomfrukloster, minder med deres Navn Sct. Agnes Husene om det gamle Nonnekloster, der 1264 blev stiftet af Erik Plovpen-

nings unge Datter Agnes. Hun forlod dog snart efter Klosteret sammen med sin ældre Søster, der — siger en gammel Historiker — af Mangel paa Nonnekød fik et Barn med sin Svoger, Kong Valdemar i Sverige. Det er efter denne Dame, Juttavej er opkaldt. Sct. Agnes var rigt og havde 24 Nonner; nogle Aar

Ladegaardsmøllen.

efter Reformationen blev det nedrevet og 80,000 Mursten fra dets Bygninger blev ført til Kronborg. Klostersomtten sammen med et Jordtilliggende blev 1672 solgt til Det adelige Jomfrukloster. Endnu omkring 1825 var en Del af Sct. Agnes' tykke Munkestensmure med en rundbuet Dør og smalle Buevinduer bevaret i et gammelt, straatækt Hus. Da Hytten brændte, blev Murene revet ned. Paa Klosterets Grund er der fundet en Seglring, hvori er indridset Duen med Oliegrenen og paa Latin Indskriften »Søster Inger af Roskilde«. Den laa en tidlig Morgen og blinkede i Toppen af et frisk Muldvarpeskud. Ved Gravninger mellem Sct. Agnes Husene er man flere Gange stødt paa Menneskeskeletter og Granitfundamenter.

Sct. Agnes, der sjælden udtales bogstavret, men snarere lyder som Sct. Auens, har engang haft det mærkelige Navn Sct. Davids. Det findes paa et Kort fra ca. 1800, og ældre Folk kendte det.

Sct. Agnes Husene havde tidligere et mindre hyggeligt Nabo-

Sct. Agnes Husene.

skab i nogle gamle Rønner, Bækhusene, der laa tæt ved Sct. Ibs Kirkegaard. Her boede forskelligt Skrabsammen, og her var ogsaa en berygtet Beværtning, hvor det ofte gik hedt til. Søfolk fra Havnen og Kulsviere fra Nordsjælland, der en Gang om Ugen kom med Trækul til Roskilde, var Stamgæster og drak og sloges gevaldigt. Naar Folk oppe i Sct. Agnes Husene hørte Spektakel nede fra Kroen, stængede de altid deres Døre; de brød sig ikke om Besøg af blodige Slagsbrødre.

Paa den væstlige Del af Klosterets Jord var der tidligere 19 Huslodder paa tilsammen 40 Tdr., de hørte til de saakaldte Klostermarkshuse, der laa ved Lodderne og i Klosterhusstræde.

Fra 1892—1908 er alle Lodderne blevet inddraget og lagt under Hovedgaarden.

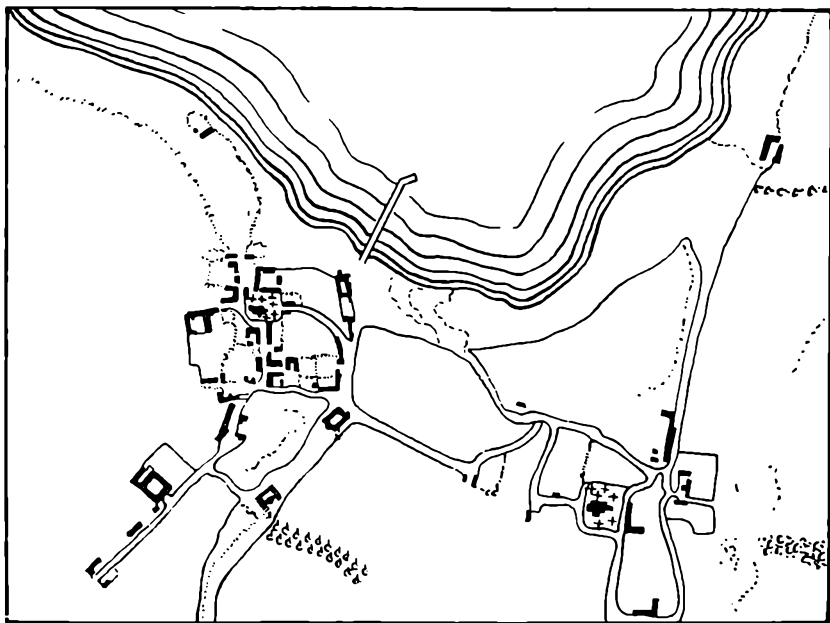
Fra Kvarteret omkring Vindingevej i Syd og op mellem Klosterets Jorder og Ladegaardshusene ligger de tre gamle Hedegaarde med tilsammen 226 Tdr. De har tidligere hørt under Bistrup, nu er de mere eller mindre udstykkede. Matr. Nr. 2 (Christoffer Petersen, senere Wilh. Christiansen) er helt

Kalken og Disken fra Haraldsborg Slotsbanke. Findes i Nationalmuseets Middelalder-Samling.

opløst, Jorden er solgt til Roskilde Kommune til Udstykning og til Roskilde Menighedsraad til Kirkegaard. Bygningerne har Danske Andelsslagteriers Konservesfabrik købt. Til Trods for de store Udstykninger omkring Vindingevej er der endnu til Matr. Nr. 3 (Peter Hansen) 42 Tdr. tilbage til Dyrkning. Den tredje Gaard blev allerede i 80erne delt, da Elisagaard blev oprettet. Af den gamle Gaard (Wiecks Arvinger) er der nu kun Bygningerne og en Lod paa 15 Tdr. tilbage.

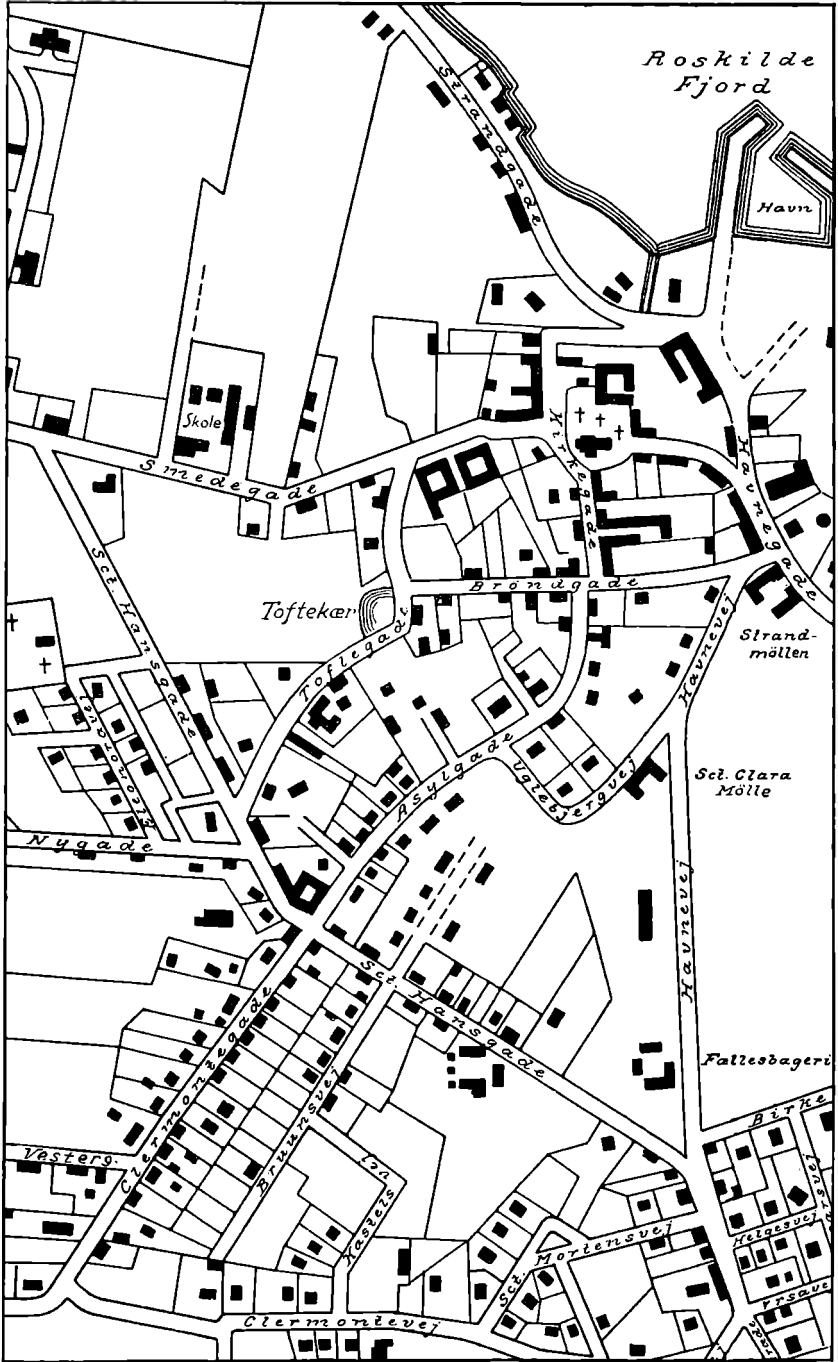
Paa de gamle Hedegaardes Jord er der foregaaet en storstilet Bebyggelse, saa der her ude i Østre Distrikt er opvokset en hel lille By.

To Kort over Sct. Jørgensbjerg. Det lille — fra 1766 — findes i Overvejnspektørens Arkiv i København og er fremdraget af Magister V. Hermansen, det store er et Udsnit af et Roskilde-Kort, tegnet paa Stadsingeniørens Kontor i 1918. Begge Kort kan kun betegnes som skematiske, idet de ikke gør nøjere Rede for de enkelte Ejendomme og deres Beliggenhed; men de giver hver for sig en god Orientering, og det er ikke uden Interesse at sammenligne dem.

Hvis man paa det store Kort tager f. Eks. Sct. Jørgensbjerg Kirke, Strandmøllen og Sct. Clara Mølle og finder de tilsvarende Punkter paa det lille Kort, vil det ikke være vanskeligt at finde sig til Rette, selv om Maalestokken er mindre, og der ingen Gadenavne er.

Paa det gamle Kort ses ogsaa til højre Sct. Ibs Kirke — markeret med Taarn, Kor og Vaabenhus — og den endnu ikke udvidede Kirkegaard, ligelædes kan man let finde Sct. Agnes Husene og nordpaa ud ad Frederiksborgvej — Haraldsborg Mølle.

DET GAMLE BJERG

Biskop Andreas Birch i Aarhus, der havde været Domprovst i Roskilde, fortæller c. 1815 i et Brev til Rahbek, at Ludvig Holberg paa Grund af sit svage Helbred havde opholdt sig en Sommer paa Sct. Jørgensbjerg ved Roskilde og dér skrevet »Jeppe paa Bjerget«. Biskoppen, der fra sin Domprovste-Tid var kendt med Forholdene, tilføjer: Sct. Jørgensbjerg »er og har altid været en Samlingsplads for alskens Vagabonder af den ringere Almue«, saa Holberg har her bedre end noget andet Sted i kort Tid kunnet faa Kendskab til Bondealmuen. Biskop Birch forklarer videre, at det berømte Skuespil hedder »Jeppe paa Bjerget«, fordi Sct Jørgensbjerg saavel i Roskilde som i Omegnen kun kaldes Bjerget, »og blandt Almuen, føjer han til, er der næppe en af tyve, der overhovedet ved, at Stedets egentlige Navn er Sct. Jørgensbjerg«.

Uden at kende denne litterære Oplysning er mange gaaet ud fra, at Holbergs Jeppe maa have boet paa Bjerget, og snart er det ene, snart det andet Sted blevet udnævnt til Jeppes Bolig. Det er overflødigt at minde om, at Jeppe har fire Mil at gaa frem og tilbage til Byen efter Sæbe, og at det ikke passer paa Bjerget og Roskilde. Jeppe har nemlig hverken boet paa Sct. Jørgensbjerg eller i Munkebjergby ved Sorø, men kun i den store Komedieforfatters Hjerne.

Iøvrigt kan Holberg godt have opholdt sig paa Bjerget, inden han i 1722 skrev Jeppe, og han kan senere have besøgt sin Søstersøn Christian Tostrup, der omkring 1735 blev Ridefoged ved Universitetets Gods i Roskilde Amt og kom til at

bo paa Sct. Jørgensbjerg, hvor han døde 1740. Man ved, at Holberg og Familien Tostrup stod i Forbindelse med hinanden, og at han blev Kurator for en Datter, der arvede hans Møbler. Baroniet gik jo til Sorø Akademi.

Vilde man indvende, at den tidligere Domprovst maaske

Sct. Jørgensbjerg. — Efter Maleri af A. Harder 1830.

har sværtet Bjerget, kan man høre, hvad dets Præst Lauritz Melchior siger i 1803: to Tredjedele af Indbyggerne hører til de uformuende, som ikke er i Stand til at skaffe sig Livets Fornødenheder uden Almisse og Understøttelse; og Amtmanden kalder rent ud Bjerget en ussel Flække.

Oppe paa Bakken omkring Kirken ligger det gamle Bjerg, som det har ligget der gennem Aarhundreder. De faa Veje, der engang i Tiden har snoet sig op gennem det bakkede Terræn, ligger der endnu. I Opbygningen af den gamle Bydel er der sikkert aldrig sket større Ændringer; sammenholder man

de to Kort, der er tegnet med mere end 150 Aars Mellemrum, er der i hvert Fald ingen Forandringer at spore. Det 18. Aarhundredes Bjerg fyldte ikke ret meget, og Roskilde laa langt borte. Nutidens Bjerg er gaaet ud over Bymarkerne, og Roskilde har forlængst overskredet den gamle, skillende Sænkning. Nu hilser Købstaden og Landsbyen hinanden tværs over Clermontgade og Asylgade.

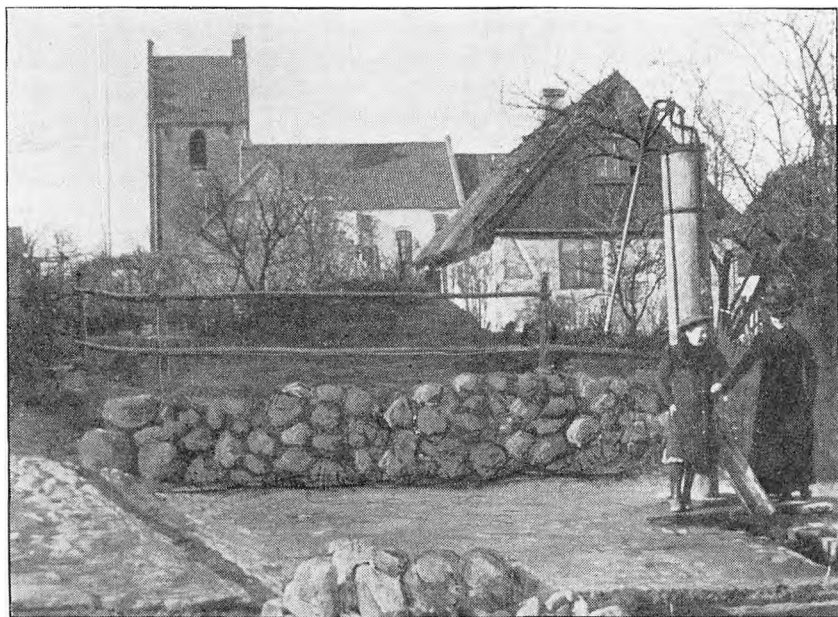
Selv de allerældste Huse paa Sct. Jørgensbjerg er næppe mere end et Par Hundrede Aar gamle; ved at se paa dem kan vi danne os et Billede af Fortidens Bjerg. Der har været Gaarde og Huse af den fattige, sjællandske Type: et lavt, ikke ret dybt Hus, maadeligt bygget af spinkelt Fyrrebindingsværk, lerklinet, hvidkalket og straatækt. Endnu for nogle Aartier siden var der enkelte Steder paa Bjerget Vinduer med smaa, blyindfattede Ruder, Halvdøre, Lergulv og aaben Skorsten — saadan som Bøndernes Huse og Stuer har set ud i umindelige Tider. Ildebrande har i de senere Aar ryddet godt op mellem det Gamle; pæne smaa Huse med rødt Tegltag er nu i Overtal blandt de gamle Straatage. Men trods de store Forandringer er Bjerget inderst inde det samme. Fjorden blaaner bort mellem Skovene, som den har gjort det i Aartusinder; over de samme snoede Gader rejser den gamle Kirke sig som for 800 Aar siden, og Menneskene er de samme som altid — blot har Forholdene uden om dem ændret sig, saa Tilværelsen nu er mere menneskelig.

Udadtil syntes Bjerget at være lutter Idyl: de hvide Huse med mossede Straatage og den blaa Brænderøg, der sagte steg op af de lave Skorstenspiber. I Foraarstiden laa Wendts Frugthaver og lyste som et lille Japan. Men saa man nærmere til, gik der Hul paa Idyllen. Et middelalderligt Svineri: Stinkende Møddinger, Latrinkuler og Svinestier alle Vegne — og Millioner af Fluor. Gødning, der flød ned over Skraaninger og Gader. Veje, der enten var tommetykt Støv eller dyb Ælte. Mange elendige og faldefærdige Hytter.

Og hvad skjulte der sig saa bag de smaa Ruder? I bedste Fald trange Smaakaar som Løn for dagelangt Slid, i mange Tilfælde kun haabløs Fattigdom og Fornedrelse. Men var Fattigdommen stor, var den gensidige Hjælpsomhed det ogsaa.

Folk hjalp hverandre, som det slet ikke kendes nu om Stunder. Laa Husmoderen syg, bragte Nabokonen Mad, kom og gjorde rent og vaskede Tøj, hvis det gjordes nødigt.

Det gamle Bjerg var Fattig-Bjerget. Mellem de mange Smaa-folk, der hæderligt holdt sig til Slæbet og helst vilde blive paa

Gadeposten i Brøndgade.

det som kaldes den rigtige Side, var der ikke faa, der enten ikke kunde eller ikke gad bestille noget, men hutlede sig igennem med tilfældigt Sjov eller lod syv være lige og Flasken deres Trøst. — Der var ogsaa en Del, der selv søgte Vej ud af Elendigheden og endte Livet for egen Haand.

Sct. Jørgensbjerg var berygtet langt væk. I vid Omkreds afgræssede dets Tiggere Egnen. Hørte Folk, der var Bjerringer i Farvandet, blev de ikke hyggelige til Mode og stængede helst Dørene — hvis de turde. Man vidste aldrig, hvad en Bjerring kunde hitte paa; efter sit Rygte var han i Stand til alt. Hvis en ung Mand fra Bjerget tog ud paa Landet og vilde søge

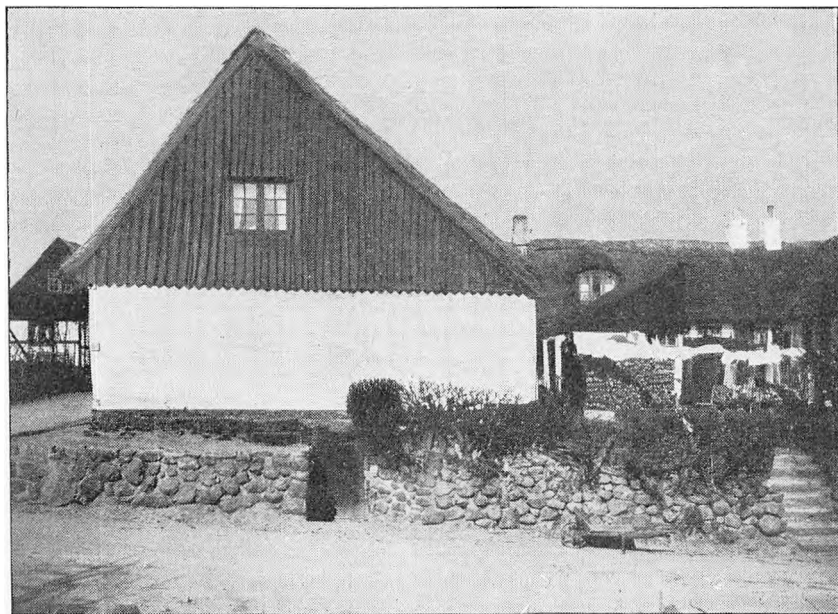
Plads som Karl paa en Gaard, betakkede Bonden sig, saa snart han hørte, at Fyren var fra Bjerget. Der hørte ogsaa Mod til at gaa paa Frierfødder uden for Sognet; at faa en Bjerring til Svigersøn var ikke videre eftertragtet.

Et Besøg paa det gamle Bjerg er som et lille Kik ind i Middelalderen. Ikke alene Snavset og Drikkeriet var fortidigt, men hvad mener man om Hekse og Forgørelser og mærkelige Helbredelser ved kloge Mænd og undergørende Urter? Historien ved nogenlunde Besked om, hvordan de bedrestillede levede i ældre Tid; men hvordan har alle de mange Smaafolk hutlet sig igennem? Det kan maaske det gamle Sct. Jørgensbjerg fortælle lidt om.

Bjerget vaagnede tidligt. Næppe havde Solen rejst sig, før Halvdørene blev smækket op, og Folk stak Hovedet ud for at tage Skøn over Vejret. I Vognmandsgaardene skramlede Mænd paa Træsko over den toppede Stenbro for at give Hestene, inden de skulde ud. Væveren tog sig en Runde om Huset, før han gik i Selen. Noget senere traskede Mænd og Dreng, der havde deres Arbejde i Roskilde, af Sted. Meget tidligere var Fiskerne gaaet ud for at røgte deres Garn. Kun oppe i Fattiggaarden blev der snorket endnu; der var jo ikke noget at staa op efter.

Koner og Mænd er med deres Spande paa Vej ned til Vandposten. Oppe fra Sladdegade og Kattekrog, fra Husene ved Kirken og helt oppe fra Toftekærshuset søger man til Byens Brønd. Her er Stedet, hvor Nyt spørges og Historierne faar sig en lille Oppudsning; her gennem Bjergets Hjerte, hvor dets Hovedveje mødes, strømmer hele Byens Liv. Lad os staa stille et Øjeblik og lytte til Snakken ved Vandposten. Det er jo sjældent det bedste, der bliver sagt; hvem bryder sig om det almindelige. Bag det, der i det følgende skal fortælles, maa vi derfor stadig underforstaa de flittige Hverdages Puslen, Livets egentlige Tone. Vi vil gaa en Tur gennem Bjerget, standse hist og her og fra Nutiden søge at drage Linierne tilbage, saa langt Mands Minde rækker. Det bliver i enkelte Tilfælde til 1850erne, men mest til 70erne og 80erne.

Sct. Jørgensbjerg deles i Gamle Bjerg og Ny Bjerg — den ældgamle Bebyggelse omkring Kirken og den nyere sydvestlige Bydel. Grænsen er Sct. Hansgade. Paa Gamle Bjerg var der kun tre Gadenavne: Præstestræde, det nederste Stykke af Brøndgade fra Bybrønden til Havnevej; Kattekrog, den øverste

Thommes' Hjørne med Brændevinskælderen.

Del af samme Gade; og endelig Sladdegade, det nuværende Asylgade, der først har faaet dette Navn efter Asylets Opførelse i Firserne. Ellers hed det: Ved Kirken, Ved Smedjen, Ved Toftekæret o. s. v.

Ligesom Gaderne endnu ikke havde rigtige Navne, havde Folk det heller ikke. Man kendte ikke hverandre ved Døbenavn, men kun ved Kendings- eller Tilnavne. Mange af dem var ret ligetil, andre kunde maaske trænge til lidt Forklaring; i ikke faa Tilfælde fik en Søn sin Fa'rs eller en Slægtning Profession som Kendingsnavn. Bjerget var saadan en dejlig By med Titler, siger en af de Gamle.

Paa Bjerget var Vandet den mindste Del af Tilværelsen. Livet stod saa absolut i Brændevinens Tegn. En Dram til Manden var hver Mands Ret, og mange drak helst ikke andet. Brændevinskilden var derfor ikke mindre vigtig end Brønden, og de laa Side om Side. Skraas over for Posten, paa Hjørnet fra Præstestræde op ad Kirken til, boede Thommes (Købmand Thomsen). Han var Veteran fra 48 og havde faaet en Høkerbevilling som en Slags Plaster. Oppe i Stuen havde han sin lille Butik med Spegesild, Salt, Fedt og Brød. Men Kælderen med Indgangen i Gavlen var det vigtigste; her blev der hver Ugedag lagt mindst en halv Tønde Brændevin ind fra Købmand Hans Jacob Kornerup i Ringstedgade, og her søgte alle de tørstige Sjæle hen med deres Dunke og Lærker — alt efter Behovets Omfang.

En Mand, der sælger den ædelige Brændevin, maa ikke gerne være et Hængetræ, og det var Thommes heller ikke. Helst en Gang om Ugen skulde Krigen mindes sammen med gamle Kammerater, saa kom Lars Skovløber, ogsaa kaldet Lars Dragon, og Christian Trællerup marcherende ude fra Boserup. Lars var, hvad Tilnavnet siger, og boede i Huset oven for Luciebakken. Christian arbejdede i Skoven og boede i Kimerhuset ved Mosen i Boserups sydøstre Udkant; efter ham har Huset faaet det forkerte Navn Trællerupshuset, som nogle endnu kalder det. Christian havde gerne en Dunk hængt paa Egespiret, der var skuldret som et Gevær, mens Lars Dragon var Indehaver af en lille Trækvogn med en Stang til at køre det grønne Brændevinsanker paa. Naar Tropperne var mødt, blev der Bal i Haven hos Thommes. Der maatte gaa Bud over i Sladdegade efter Sognefogden Frederik Spinder, for at han kunde passe Hørkrammet ude i Butiken, mens Krigerne selv ordnede de vaade Varer inde i Stuen. Naar de hen paa Eftermiddagen drog til Skovs, var der som Regel god Vind i Sejlene.

Inde bag Thommes Længe, i Jettes Gaard, som den dengang hed, har der tidligere boet en af Bjergets mange Vognmænd; han maa have haft sin Indkørsel gennem Vraagaarden.

Uden Forklejnelse af andre Ejendomme er Vraagaard den, der i de senere Aar har vundet størst Berømmelse. Det skyl-des Malerne og Fotograferne, der ikke har kunnet staa for

Straatagene og de hvidkalkede Mure med de farvestraalende Stokroser. Naar gamle Ebdahl var hjemme, fik Manden med Kukkassen lokket ham ud paa Dørhellen, for at han med sit Patriarkskæg kunde give det hele en tilpas ærværdig Kolorit.

I Ebdahls Hus, Kirkegade 14, var der tidligere to Lejlig-

Kik ind i Vraagaard. — Ebdahl uden for sit Hus.

heder. I den ene af dem boede Sisse Kjelds, der var Mo'r til »Den halte Skrædder«. Mellem de mange ikke videre hyggelige Herrer, der den Gang levede paa Bjerget, kom »Den halte Skrædder« i første Række. Han var Bjergets og Omegnens Skræk, en ondsindet Krabat, der altid sloges. Naar han var i Bognæs for at hente sig et Dyr, sørgede Skovfogden, Slæde-Jens kaldte de ham, altid for at holde sig i passende Afstand. Skønt »Skrædderen« var Invalid, kunde ingen tumle ham, for han var ualmindelig stærk. Han brugte Stok, naar han hinkede afsted, men fik han blot Ryggen mod Væggen, kunde han slaa enhver, der nærmede sig, i Gulvet. Blev han ondsindet, ryd-

dede han helt alene Bulen nede paa »Børsen«. — En nulevende Mand har engang set »Den halte Skrædder« udfolde sig i al sin modbydelige Raahed og slaa en sagesløs Mand til Jorden med en saadan Kraft, at den ulykkelige brækkede Benet.

Gamle Ebdahl, fhv. Arbejdsmand Jens Jensen Ebdahl, døde i Efteraaret 1936 som Sct. Jørgensbjergs ældste Indbygger i en Alder af 93 Aar. Hans Levnedsløb var karakteristisk for Fortidens Smaamænd. Født i Nordsjælland i fattige Kaar, tidligst mulig i Arbejdstrøjen i Anker Heegaards Fabriker i Frederiksværk med en Arbejdsdag saa lang, at det kun blev til en kort Nattesøvn med Klæderne paa i Sengen. En Aarrække Kalkbryder paa Saltholm, hvor Arbejderne blev sejlet over om Foraaret og hentet hjem om Efteraaret — sammen med Køerne. I 1877 flyttede Ebdahl til Bjerget og fik Arbejde paa Maglekilde Mineralvandsfabrik til 6 Kr. om Ugen i de første Aar. Da Fagforeningerne kom, fik de Arbejdere, der ikke meldte sig ind, 2 Kr. mere om Ugen end de obsternasige. Det endte dog med, at alle Arbejderne gik i Fagforening.

I Vraagaard, der tidligere hørte til den første Gaard i Smedegade (Chr. Niensens), var der som nu fem Lejepartier. Her har i Aarenes Løb boet Folk af alle Slags. Mænd og Kvinder, der støt og solidt Aar ud og Aar ind har passet deres Arbejde og derfor er gaaet i Glemsel. Kun et Par Navne huskes. Gamle Isak, der gik og tjærede Bolværkerne i Havnen, og hans Kone Hanne Isaks, der handlede med Fisk. Men der var ogsaa Folk, der længe taalmodigt gik i Tøjret, for saa en skønne Dag at springe fra. Der var gamle Johanne Kristoffers, der — ingen ved hvorfor — en Dag skar Pulsaaren over paa sig. Og der var Stodder-Niels, der svang Stenhammeren for Kommunen ude paa Holbæk Landevej, men en Dag blev kulret, smed Hammeren og gik op i Rakkervænget bag Ting- og Arresthuset og satte Ild paa Hans Jacobs Stakke (Købmand H. J. Kornerup). Stodder-Niels meldte sig selv, mens det blusede, og fik lang Tid gratis Husly.

Vi har kikket et Øjeblik ind i Vraagaard, Malernes Idyl — og det var det ogsaa i Modsætning til den tilstødende Ejendom, Bjergets gamle Fattiggaard. Vraagaardens Folk holdt sig — hvordan det end gik — inden for Samfundets Mure. Ved

Siden af, i Fattighuset, var der kun Folk, der enten selv var gaaet uden for, eller som »Samfundet« havde sat paa Porten. Her var det usleste af det gamle Fattig-Bjergs Bundfald løbet sammen som i en Kloak; her var det kun Bagsiden af Livet i vild og tragisk Forvrængning.

Fattiggaarden var ikke nogen regulært sammenbygget Gaard, men bestod dog af fire Længer. En ud mod Kirkegade; paa dens Plads ligger nu Nr. 12. Af Sydfløjen staar endnu den lille gulkalkede Stump, adskilt ved en Port fra Ebdahls Hus. Op til dette stødte en østlig, nu nedrevet Længe. Og kun adskilt ved en smal Smøge fra Kirkegade Nr. 18 laa Nordlængen, der ligeledes er nedrevet. Fra Gadelængens Gavl og hen mod Nr. 18 var der et tjæret Plankeværk, der skjulte Gaardens store Mødding. Gennem en Laage i Plankeværket kom man ind i Smøgen bag Nordlængen, og saa var der en smal Passage bag om Haverne hen til Kirkebakken. De gamle Bjerg-Drenge fortæller, at Smøgen altid var fuld af Menneskemøg; men hvad gjorde det, »vi havde jo Træskoer paa«.

Fattiggaardens Længer var lerklinede og med Straatag. Der var syv »Beboelser«, der, naar det kom højt, bestod af et lille Køkkenrum med stenpikket Gulv og aaben Skorsten og en Stue med Lergulv og noget, der skulde agere Kakkelovn; men »Donnerstuen« kendte ikke til den Luksus. Kun i Jens Husars Embedsbolig i den søndre Ende af Gadefløjen var der Køkken og to Stuer med Bræddegulv; men den Herlighed var ogsaa den eneste Betaling, Murer Jens Petersen fik for at holde lidt Styr paa de vilde og gale Mennesker i Fattighuset.

Før Jens Husar, der slog en proper Næve, var kommet til, havde det været rent galt, men alligevel var Fattiggaarden stadig en lille Filial af Helvede. Slagsmaal, Fest og Ballade hørte næsten til Dagens Orden — og det var Brændevinen, der altid førte Kommandoen.

Fattiggaarden gav kun de ulykkelige, der blev henvist til dens »Forsorg«, et yderst nødtørftigt Tag over Hovedet og ellers intet ud over en Sjat Brændsel hver Ugedag i Vintertiden. En Skæppe Kul og to Skæpper Tørv var næsten ingen Ting, naar de elendige Kakkelovne aad det meste. Kommunen havde sit Oplag af Ildebrændsel i Gaardens Nordlænge, og Jens Husar

stod for Uddelingen til Fattighuset Beboere og til enkelte andre, der havde faaet tildelt denne Hjælp.

Mellem Porten ved Ebdahls Hus og Jens Husars Lejlighed laa den berygtede Donnerstue. Den havde Navn efter den mest kendte af Beboerne, men Indholdet skiftede. Naar Stuen var fuldt belagt, rummede den fire »Verdensbørn«, frie Fugle uden noget Tilhæng. Det eneste Møblement var en Himmelseng og en Slagbænk fyldt med Halm. Varme var der som sagt ikke noget af. Kammesjuckerne sov to og to i hvert Leje med Klæderne paa og engang imellem med nogle Laser over sig. Men syge blev de aldrig, ingenting bed paa de Karle. — Det var alt, hvad »Gaarden« ydede dem. Føden maatte de selv fægte sig til, og den bestod mest af Brændevin. Det var kun om Vinteren, der var fuldt Hus i Donnerstuen, om Sommeren var Beboerne paa Græs, hvis de ikke ved et Ulykkestilfælde kom paa Tvangsen (Arbejdshuset). Det kunde jo hænde, de blev nappet for Betleri, og saa røg de paa Tvangsen i Korsør, Skibby eller Tikøb, den sidste havde de morderlig Respekt for.

Selv hos de dybest sunkne, hos hvem al Menneskelighed synes druknet i Fusel og begravet i Forhutlethed, kan der være værdifulde Egenskaber, Rester af oprindelig god Begavelse eller fint Haandelag; det har blot ikke faaet Lov at komme frem og udvikle sig paa rigtig Maade. Som nu selve den berygtede Donner. Den tætbyggede, mørkhaarede Mand med det sorte Fuldskæg — engang havde han været en hel flot Karl. Anders Petersen var født i Lille Hedegade og havde i sine unge Dage faret til Søs, fra den Tid stammede de farverige og fantastiske Tatoveringer, der spandt sig om hans muskuløse Arme: Billeder af Skibe, Ankere, Hjerter og skønne Damer, dem man fik at se, naar han nede paa Havnepladsen smøgede Årmerne op og truende stillede sig i Slagsbroder-Positur: Kom saa an! En rask Søgut havde han været, og hans Maal var at komme hjem engang og sætte Foden under eget Bord sammen med lille Lise Sypige i Kattekrogen. Men Drømmen brast. Lise gjorde det forbi, og Anders tog til Flasken. Det skred under ham, og han endte i Stuen paa Fattighuset.

Stærk var han, og en væmmelig raa Fyr kunde han være, naar han var rigtig fuld; men samtidig var han en snild Karl

med dygtige Næver paa Skafterne. For at han kunde tjene en Skilling, lod Kommunen ham lære at lave Træsko, og ingen var dygtigere. Han kunde gøre dem af Piletræ, eller som man vilde have det, og et dejligt Snit var der i dem — ligesom i et Par Sko. Naar han var i Humør til det, arbejdede han hos en

Fra Kirkegade. — Det midterste, lave Hus t. h. er Nr. 12, hvor Fattiggården laa.

Træskomand ude ved Røde Port. Ogsaa naar han sad paa Tvangsen, kunde han bruge Fingrene, saa lavede han blot med en Lommekniv og et Par Naale de fineste Skibe. De blev udstillet i Vinduet hos Boghandler Flensborg og solgt til Folk i Roskilde. Det skulde gaa mærkeligt til, om der ikke endnu eksisterer et Par af Donners Skibe.

I Donnerstuen laa der ogsaa engang imellem en Mand, der hed Christoffer. Jorines Christoffer eller Røde-Christoffer blev han ogsaa kaldt, han havde været Korporal ved Husarerne. Naar han havde faaet for meget Brændevin, var han usædvanlig ondsindet. Jens Husar, der ellers hverken skyede Ild eller

Vand, holdt ikke af at komme ind paa »Stuen«, naar Christoffer var der; men naar Hytten stod paa den anden Ende, maatte Jens til det, saa gjaldt det om at være hurtig i Vendingen og slaa til, saa Fyren styrt' med det samme, for ellers blev det Jens, der maatte bide i Græsset.

Svenske Lars var meget nemmere at have med at gøre, han arbejdede ofte ude paa Hørgaarden eller i Bakkehuset. Svenskeren var en haard Hund, han gik barbenet baade Sommer og Vinter.

Mellem Abonnenterne i Donners Paulun var ogsaa Peter Pottemager, der opnaaede en vis Berømmelse ved at sidde arresteret usædvanlig længe som mistænkt for Mordet paa Torske-Jens. Sct. Jørgensbjerg Kommune har ogsaa Æren af at have huset Jens. Han boede nemlig ude ved Plantagen hos Nikolaj og gik ham nu og da til Haande, men holdt ellers til med Vagabond-Slænget i Klostermarken. Nikolaj havde Hest og Vogn og kørte rundt og samlede Flasker og Klude. — En skønne Dag i Begyndelsen af 80erne fandt man Torske-Jens liggende død inde i Vænget bag Sct. Hans Kilde paa Tuttesti; han havde et Hul bag det ene Øre, hvorfra Blodet var løbet ud i Græsset. Man gjorde ikke megen Stads af saadant noget dengang. Liget blev blot smidt paa en Trækvogn og kørt til Fattiggaarden i Roskilde. Forskellige Herrer af den myrdedes Bekendtskabskreds, saasom Peter-Pottemager, Svip-Skrædderen og »Smeden fra Herslev«, blev sat fast for kortere eller længere Tid, men Mordet blev aldrig opklaret.

Der var ofte Ballade inde paa Donnerstuen. Selv om Natten kunde Kavallererne ikke holde sig i Ro. Jens Husars Seng stod op mod det tynde Skillerum, og naar det blev ham for broget, tærskede han med en stor Træslev i Væggen. Holdt de ikke inde, efter at der tredje Gang var givet Signal, faldt Fa'r's Hammer; saa stod Jens ud af Sengen og gik ind og høvlede dem. Først saa blev der Nattero.

Saa godt som hver Dag var der Slagsmaal eller andet Spektakel i »Gaarden«, og tit kunde det se temmelig truende ud; saa gjaldt det om at gribe ind i en Fart. En Dag kom et af Børnene ovre fra Nordfløjen, hvor bl. a. Løgne-Johannes og hans Familie boede, hylende ind til Jens Husar: — Fa'r vil slaa

Mo'r ihjel, han har en stor Kniv, raabte hun. — Konen var højt frugtsommelig. — Jens kom hurtigt i Træskoene og derover. Uden for hørte han Løgne-Johannes brøle: Jeg ska' slagte ham, naar han kommer. — Jens behøvede ikke at spekulere paa, hvem der var ment. Inde i Gangen greb han det første, der var at faa fat paa; det viste sig at være en Ildtang, og med den ramlede han Johannes een ud, saa han styrtede. Løgne-Johannes fik en Tur paa Tvangsen for den Historie med Kniven.

Som flere af de andre var Johannes kun ondskabsfuld, naar han var alt for drukken. Han havde engang været et ordentligt Menneske og ejet Pindehuset — som de kaldte det — ovre ved Simens Kær, men han havde givet sig til at drikke, maatte til sidst gaa fra Hus og Hjem og var endt paa Fattiggarden. Der boede han i den ene elendige Stue med Kone og fem Børn. Et af dem var en Stakkel med et vældigt Hoved fyldt med Vand, der sad paa en Hals saa tynd som et Haandle. Mo'ren maatte tage om det forfærdelige Hoved med begge Hænder og vende det paa Puden. Heldigvis døde Drengen. — En Aften faldt Løgne-Johannes nede ved Gasværket og brækkede Benet, saa Benpiberne stak ud; han blev ført paa Amtssygehuset, men senere har man hverken hørt eller set ham paa Bjerget.

I samme Længe som Løgne-Johannes boede Kristen Poulsen og hans Kone. Han var en stor kraftig Mand, men gad ikke bestille andet end at hælde Brændevin i sig og var helt sort i Ansigtet af Drik. Han havde været med i Krigen, og Christian den Niendes Fødselsdag var for ham Aarets største Dag. Saa var han fuld fra Morgenstunden, og alle han mødte fik den samme Lektie: »De flaver edder rad haver mej for mej i Dav«. — Dagens Clou var Turen ud til Sct. Hans Hospitals Inspektør, Kaptajn Sahlertz. — Go' Dav Hr. Kaptajn, de flaver... Naa, gør de det, Kristen. Og en Tokrone blev skudt hen paa Bordet. — Det var en Formue for Kristen og nok til flere Dages Kæfert. — Det var Konen, Ellen Poulsen, der maatte arbejde for dem begge. Kristen krævede jo ikke saa meget, en 25 Øre til Brændevin, og han var salig hele Dagen. — Der er Grund til at mindes det gamle Bjergets Kvin-

der. Det var nok nogle skrappe Madammer en Del af dem; men i mange Tilfælde var det dem, der holdt sammen paa Stumperne.

»Gaarden« havde ogsaa sin Venus. Det var et Kvindemenneske i Begyndelsen af 60erne, hun hed Tykke Dorte og stammede fra Lolland. Fuld var hun altid, og naar den var ekstra høj, smøgede hun sin beskidte og lasede Nederdel op om Enden og viste sig frem for dem, der gad være Tilskuere. Hun holdt meget til inde paa Donnerstuen og drak om Kap med Kammesjuckerne. Men Dortees Dyd var alligevel dyr, den kostede engang en Mand en Omgang Tugthus. Hun havde været i Boserup for at sanke Brænde og blev »for Sjøv Skyld« voldtaget ude paa Bjergmarken — efter et Væddemaal. — Ja, siger den ældre Mand, der fortæller om den raa Streg, »Tiden var røverisk!»

Tykke Dorte boede i den ene af Lejlighederne i den østre Længe, i den anden havde to gamle Mænd faaet Husly. Som Slut paa et arbejdsomt Liv var de havnet paa »Sognet«. Man kendte den Gang ingen anden Form for Alderdoms-Forsorg end at stritte gamle Folk ind i en Hule og lade dem fægte og betle sig til Livets kummerlige Ophold. — De to gamle Mænd hed Jens Larsen og Niels Herman.

Den første havde i mange Aar boet i Pilehavehuset og arbejdede hos Gartner Wendt, saa længe han formaade. Den anden havde en Tid tjent til Føden som Kludesamler og sidst boet i det nu nedrevne Brøndgade Nr. 9. Niels Herman havde lagt en lille Skilling til Side, saa han paa sine gamle Dage kunde unde sig den Luksus hver Morgen at købe sig en Kop Kaffe med brunt Kandis til. Jens Husar leverede Kaffen for 4 Øre, og en af hans Børn bragte den over til Niels. Begge de to gamle Mænd sad i den kolde Stue og frøs, saa de rystede. Den Smule Brændsel, de fik udleveret, rakte ikke til hele Ugen. Niels Herman kunde endda nære sig, den varme Drik tøede ham jo lidt op, men den arme Jens Larsen maatte se til. — Han saa hver Morgen saa underligt paa mig — fortæller den ældre Mand, der som Dreng bragte Kaffen over — med et Blik, som jeg aldrig kan glemme. — Jens Larsen maatte se til og vente, til det blev Søndag eller en anden Helligdag, for saa gav Jens Husar Kaffe.

Den nordre Ende af Længen ud mod Gaden var delt paa langs i to Beboelser. Ind mod Gaarden boede en kort Tid en Mand, der hed La's Pæ'sen. Han havde ellers holdt til paa Wendts Halmloft, men da han blev syg, kom han ind paa Fattiggaarden, hvor han snart døde. Da han laa Lig, var han

Udsigt over det gamle Bjerg. — Bebyggelsen omkring Kirkegade.

levende af Lus, Kinderne ligefrem bævrede paa ham, det var vel det, man kalder Lusesyge, siger en Mand, der saa det.

I den sidste Lejlighed, der havde Halvdøre ud til Gaden, boede en gammel Mand, der hed Christian Garder. Han havde arbejdet i mange Aar for Wendt og var nu sat paa Fattiggaarden sammen med sin brystsyge Kone Stine. Christian Garder klarede sig nu helt godt, for han havde forstaaet at regne et Stykke ud. Om Sommeren, særlig om Søndagen, satte han sig ud paa Trappestenen. Han havde den Slags betændte Øjne, hvor de nederste Øjelaag krænger sig ud og ligner blodige Saar. Hver Gang der kom nogle Fremmede forbi — og der

kom altid mange gennem Bjerget paa en Helligdag, enten Folk der skulde til Boserup eller se Gartner Wendts Have — tog Christian sin sorte, bløde Hat af og holdt den frem. Og de Fremmede, der saa den gamle Mand med de stakkels Øjne, lod en Skilling falde i Hatten. Det blev slet ikke til saa lidt. Jo, Christian Garder klarede sig godt!

Vi har set inden for i Bjergets gamle Fattiggaard og fortalt lidt om nogle af de Stakler, der havde søgt Ly under dens Tag. Baade før og senere har »Gaarden« huset mange triste Skæbner. I Begyndelsen af 90erne blev den nedlagt.

Fattiggaardens store Mødding, der laa inde bag det tjærede Plankeværk, som Drengene spillede Klink paa, huskes særlig godt. Før havde man paa Vejen fra Kirkebakken til Kirkegade navigeret nogenlunde uden om »Skildvagterne« i Smøgen, skulde man nok faa dypet Træskoene paa det sidste Stykke op over Møddingen. Men hvor kom den fra, naar der ikke var Landbrug? Jens Husar holdt Grise, som alle, der kunde overkomme det, gjorde dengang paa Bjerget. De leverede et godt Bidrag. Saa var der Asken og Tilskudet fra »Gaardens« Retirade, et Rum blot med et Brædt til at sidde paa. Og saa gav man ingen Steder Slip paa sine Møddinger; de skulde helst blive store og gamle, inden Gartner Wendt lod dem hente. Han kunde jo bruge alt Møjet fra Bjerget til sit Gartneri.

Fattiggaarden blev solgt til Søren Kristensens Bro'r, der nedrev de gamle Længer og byggede det hyggelige Sted Nr. 12. Paa Grunden blev der en dejlig Have, hvor høje Stokroser gror frodigt paa den tidligere Møddingsplads.

Mens den gamle Fattiggaard endnu eksisterede, havde den en Slags Filial i Kirkegade 20, hvor der var to Lejligheder, hver med et Køkken og en temmelig stor Stue med Lergulv. Her boede fire gamle Kvinder, som man holdt for gode til at sætte ind paa selve Fattiggaarden. Blinde-Johanne og Snøve-Kesten, ogsaa kaldet Kesten med den krumme Næse, i den ene Lejlighed, i den anden Sidse Jyde og Karen Mogens. Den sidste var pilskaldet, og man sagde dæmpet og med lidt Mystik i Stemmen. »at hun var sprunget fra Beghættens«, og tænkte sig noget i Retning af en eller anden barbarisk Straf. Naa, saa slemt var det nu ikke, men bare en lidt skrap Kur for skur-

vede Hoveder brugt i de gode, gamle Dage. En Hue foret med Begplastre blev trykket ned over det syge Hoved, naar den havde suget sig godt fast, blev den med et kraftigt Ryk revet af, og saa fulgte ikke alene Skurven, men alle Haarene med.

Der var rent og pænt i de to Lejligheder med Sand strøet paa de fejede Lergulve. Hver af Beboerne havde en Klædekiste, og til deres fine Sager: Kopper, Porcelænsfigurer og den Slags, havde de — som det var almindeligt dengang — paa Væggen en saakaldt Permin eller Amager-Hylde. — Snøle-Kesten holdt Skole for Smaapiger i 5—6 Aars Alderen. Der var kun Plads til to ad Gangen. De skulde lære lidt ABC, det blev dog ikke til noget videre; men Skolepengene var heller ikke mere end 2 Mark (66 Øre) om Maaneden. Kesten var flink mod de smaa Piger. Naar de havde Fødselsdag, stod der en Gave til dem oppe paa Permin-Hylden, en Kop med Indskriften: »Til den artige Pige«.

Det var kun en Tid, der her var en Slags Alderdomshjem. Efter at den gamle Fattiggaard var revet ned, maatte Kirkegade 20 overtage dens Funktioner som Husvilde-Afdeling. Saa blev Folk som Peter Das med Kone og Børn sat herind. Han hed ogsaa Peter Nifinger eller Galop Peter, fordi han var Søn af Galop Hans og Galop Ane, der havde boet i Strandgade Nr. 1. »Galopen« endte i et Træ i Boserup. — Kommunen solgte Huset for 350 Kr., og det blev nu sat i Stand, saa det ikke var til at kende igen. Først blev der muget ud i Gaarden; det havde der ikke været i flere Aar, saa der havde op-hobet sig en Mødding, som laa i Højde med Taget paa Retira-den og næsten blokerede Adgangen til det lille Hus. Det tog tre Dage at faa Møjet kørt ud.

Da Slagter Ludvig Petersen købte Kirkegade 18, sagde den forrige Ejer, at det spøgede. Og helt forkert var det ikke, for ofte kunde man om Natten høre nogle mærkelige Bump oppe fra Loftet; men kom man derop, var der ikke noget. En Dag opdagede Petersen, at Udhusets Kælder var fyldt med Vand og druknede Rotter, og om Aftenen saa han, at der kom spadserende Rotter oppe fra Kirkegaarden og hen ad Tagrygningerne, indtil de smuttede ind paa hans Loft. Spøgelserne var altsaa Rotter, der dumpede ned fra Hanebjælkerne. Saa kom der

Gang i Rottejagten; og det hjalp godt, da Møddingen i Nabo-gaarden kom væk. Men endnu i lange Tider var her lige saa fælt som alle andre Steder paa Bjerget. Alt Afløbet fra Husene op mod Kirkegaarden og fra Svinestierne skulde bag om Haverne og langs Gavlen af Nr. 18 for at slippe ud i Rendestenen og videre ned i Brøndgade. Der var saa tæt med Fluer, at man ikke turde aabne Vinduerne om Sommeren. At holde rent var helt umuligt; først da Svineholdet blev forbudt og der kom Kloak, hjalp det — og nu er der net og fint med den dejligste, blomsterfyldte Have bag Huset.

Bjergets Svinestier var primitive, flere Steder havde man en stor Sodafustage med en lille Fold foran, hvor der boede to Svin. Om Sommeren samlede man Brændenælder, der blev skaaret i en Skærekiste og sat i Blød med lidt Bygskraa til det blev syrnet. Grisen skulde helst op paa 250 Pd.; i den sidste Ende fik den Kartofler og Bygskraa for at blive fed.

Helt oppe ved Kirkegaarden i Nr. 24 boede Hønsekræmmer Lars Mortensen, der handlede med Høns og Grise og solgte Gulvsand. Han havde Stald i sit Baghus og maatte trække Hesten gennem Gangen i Forhuset.

I Kirkegade Nr. 1 boede der en Væver Ole Jensen. Hans Søn Jens Olsen vævede ogsaa en Tid, men saa kunde det ikke betale sig længere. I Kirkegade 17 boede Hans Væver; egentlig var han Murer af Profession, men havde slaet sig paa Væveriet i Forbindelse med Musiken. Han spillede til Gilder, og naar der var Dans paa Stenstætterhusets Lo.

Der var tidligere ikke saa faa Vævere paa Bjerget, som mest vævede for Bønder, der kom med deres Garn, eller arbejdede for O. H. Schmeltz oppe i Roskilde. Tæt ved Hans Væver var der i Kirkegade 21 en temmelig stor Vævestue, hvor Stedets Ejer, Søren Karlsen, og hans Søn arbejdede sammen med en Svend ved Navn Winther, der tillige var Musiker. Saa var der ovre i Asylgade 7 Væver Christian Krøyer, og helt ude i Clermont-gade 10 boede Væver Ole Kjeldsen.

Det gamle Kirkegade 3 var et lille lerklinet Hus med blaa Døre og Blyvinduer. Her boede en Tid Peter Pranger (P. Christiansen), den første Fiskehandler paa Bjerget i større Stil, der ogsaa kom ind paa Eksport til Tyskland. Omkring Huset laa

der et ret stort Vænge med et stinkende Sumpful. Her havde den gamle Skole sin »Eksercerplads« med »Kravlemaskine«, Bom, Klatretove o. s. v. Slagter Burckhardt købte det gamle Hus og byggede det nuværende. Han havde Slagtehus i Bagbygningen, hvor der ogsaa — midt i den forfærdelige Stank —

Fra Smedegade før Branden.

var en Lejlighed for nogle gamle Mennesker. Datidens Slagtehus var for det meste en Vognport, maaske med lidt Brolægning. Uden Kloak og uden rindende Vand blev det nogle forfærdelige Pesthuler, der sendte deres raadne Stank langt ud over Omgivelserne.

Paa en temmelig stor Strækning var Kirkegades vestre Side tidligere ubebygget, idet Vænget strakte sig fra Gavlen af Nr. 1 og helt op til Smedegade hen til den første af Gaardene. I mange Aar var Nr. 3 det eneste Hus, og Vænget var lejet ud til Jens Forpagter i Vognmandsgaarden paa Hjørnet af Smede- og Kirkegade. Først ret sent blev Vænget udstykket og bebyg-

get med Kirkegade 5 og 7 og Smedegade 1. Heraf er Klokker Herman Larsens lille Hus Nr. 7 det ældste.

Natten til den 6. Juli 1923 lyste en mægtig Brand over det gamle Sct. Jørgensbjerg. De to store Gaardkomplekser i Smedegade, med Udløber op i Toftegade, samt en Række Huse paa begge Sider af Hjørnet Kirkegade—Smedegade nedbrændte. 21 Familier, ialt ca. 70 Mennesker, blev husvilde. Det var ved den Lejlighed, Bjergets gamle Sprøjte brændte. Alt hvad Ilden tog var gammelt og forfaldent og egentlig ikke for godt til at blusse af, men det gamle Bjerg mistede sin mest ejendommelige Bydel. Det karakteristiske Billede af de gamle Gaarde og Husrækken bag den store Poppel paa Nordsiden af Vejen — med Kirketaarnet i Baggrunden — forsvandt for stedse.

Man behøver ikke at være ret gammel for at kunne huske de store Møddinger uden for Gaardene i Smedegade. De bredte sig tit langt ud paa Vejen, men det gjorde ikke noget, for det var Møddinger, som de skal være: med Ænder, der snadrer i Pølene, og straalende Haner, som stolt spankulerer rundt og naadigt skraber-for til Damerne. Der var bare een lille Skavank ved Møddingerne i Smedegade. Naar det regnede, blev der Oversvømmelse, og saa drev der en Bæk af Gødningsvand uden om Gaardene og ned til Bybrønden. Da man i en mere moderne Tid blev klar over, at det maaske ikke var saa heldigt, blev der gennem Vænget lagt et Stykke Kloak, der fik sit Udløb i Rendestenen ikke langt fra Gadeposten! Da den nye Tid kom med Hygiejne og alt det, blev de maleriske Møjbunker i Smedegade spærret inde bag Cementmure og under sorte Paptage. Den rene Jammer at se paa! Men heldigvis brændte de grimme Kasematter sammen med Gaardene, og det hele kom væk.

Fra Hjørnet af Smedegade naaede Branden til det gamle Klokkerhus, Kirkegade 13, der har Brandgavl og Tegltag. Hjørneejendommen var en lille Gaard med Port fra Kirkegade. Her havde Jens Forpagter (Jens Jensen) boet, været Vognmand og drevet et lille Landbrug i Kirkegade-Vænget og paa Jord ude i Vestergade, der hørte til Ejendommen. — I den brændte Del af Kirkegade havde tidligere en af Bjergets mange Hvedebrødsconer Karen Neumanns boet. En Dag sad hun i

sin Stue og var død ved at kløjs i en Pandekage. Hun havde før haft en Stue oppe i Smedjen, hvor Gartnereleverne i Wendts Have havde været gode Kunder hos hende. Karen havde den mærkelige Idé, at hun om Natten kunde høre, at »de spillede i Kina«, og saa kunde hun ikke sove. Det nyttede ikke, at

Det brændte Smedegade—Kirkegade Hjørne. — Efter Maleri af Anton Christensen.

Folk sagde, det var noget Sludder; hun troede fuldt og fast paa den kinesiske Musik.

I den brændte Kirkegade havde ogsaa Fulde-Sofie boet, og her kom Snus-Niels, der ofte var fuld flere Uger ad Gangen. Ham turde Drengene lave Fest med, naar han dinglede rundt paa Gaden. Senere kom Jens Kulsvier til at bo i Huset. Det var en Herre, man nok skulde lade være at komme for nær, en raa Fyr og Slagsbroder.

En Sommerdag i 1895 drog der et sørgeligt Tog op gennem Kirkegade. Det var en stor Fjedervogn tildækket med en Pre-

senning og trukket af tavse Mænd — nogle nysgerrige Dreng fulgte efter. Oppe i den nordlige Ende af Kirkegade gjorde man Holdt, Presenningen blev taget til Side og et vanddrivende Barnelig nænsomt løftet op og baaret ind i et af Husene. Det var de fire Unge, der glade var sejlet ud paa Fjorden Sct. Hans Aften og nu som Lig blev bragt rundt til deres Hjem.

I Kirkegade 15 boede i sin Tid Otto Petersen, mere kendt som Peder Ott; han var Baadfører og ejede en lille Jagt. I det lave, straatækte Hus fødtes den 29. Maj 1856 den Bjergdrenge, der vel har drevet det videst i ydre Glans og Herlighed, nemlig den store engelske Skibsreder Sir William Petersen.

Han var en rigtig Dreng, siger de Ældre, en morderlig rask Fyr, og sikken han kunde løbe paa Skøjter. En Vinter havde Drengene lavet ikke mindre end fire Svup oppe paa Toftekæret. En Svup laves ved, at man med en Økse hugger en Flage løs i Isen paa 5—6 Alen i Kvadrat, og saa gælder det om at løbe over den uden at faa Soben (Vand i Træskoene). Det endte med, at Anna og Christian Løhde gik paa Hovedet i Ballen, men William sprang straks ud efter dem og fik dem op. Da han var blevet konfirmeret, kom han i Købmandslære hos Christian Winther i Roskilde. Derefter paa Kontoret hos Politifuldmægtig Bertelsen. Men det huede ikke i Længden den raske Fyr; en skønne Dag stak han af fra Kontorstøvet og tog Hyre hos en Skipper i Køge Havn. Senere engelsk Matros og Jordan rundt nogle Gange, engelsk Styrmandseksamen og endelig eget Skib at føre. Første Gang han lagde til med Skuden i København, sendte han Bud til gamle Venner paa Bjerget og i Roskilde og gav et Gilde for dem.

Men William Petersen vilde højere op. Næste Gang sidder han i Kontorstolen som Direktør og Bestyrelsesformand for to store engelske Handels- og Rederiselskaber, han selv havde grundlagt. Og nu gik det hurtigt opad mod de højeste Tinder i det store Verdens-Samfund til Rigdom og Storhed. I 1920 blev han ophøjet i den engelske Adelsstand. I Buckingham Palace slog Kong Georg V ham til Ridder, saa han kunde sætte det fornemme »Sir« foran sit Navn. Foruden Rigmandshjemmet i London, fyldt med kostbare danske Malerier, og et Herresæde

i Sussex ejede han en ca. 14000 Tdr. Land stor Ø i Hebriderne, hvor han ofte tilbragte sine Ferier. — Han var Danmark en god Mand i sit nye Fædreland, og ved mange Lejligheder mindede han Englænderne om, at de sammen med Vestmagterne lod de Danske i Stikken i 1864, og at England derfor burde føle sig forpligtet over for Danmark. Han skrev ogsaa et Par Bøger herom.

Verdenskrigen blev en dyb Tragedie for ham personlig. Han mistede baade sin eneste Søn, der var Garderofficer, og sin Svigersøn. Samtidig døde hans skotskfødte Hustru og kort efter en af hans Døtre. Med fordoblet Voldsomhed kastede han sig ind i Arbejdet for at søge Glemsel; han fandt den, da han døde paa en Forretningsrejse i Kanada i 1925. Han efterlod sig en Datter, der er gift med en engelsk Lord.

I Aage Heinbergs Bog »Danske i England, Skotland og Irland« er Sir William afbildet som en hærdebred, stor og tung Mand iført Uniform som Kommandør af Reserven i den engelske Flaade og oversaaet med

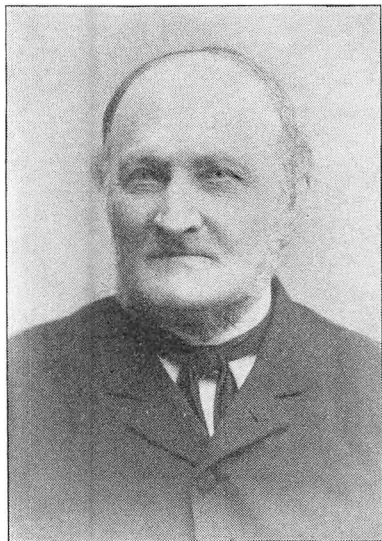

Skibsfører, Sir William Petersen.

straalende Ordner. Hans Afstamning og første Tid er i Bogen meddelt, som det maaske bedre passer sig for en engelsk Adelsmand, han er bl. a. gjort til Student og hans Fa'r til Købmand i Roskilde. Men selv var William Petersen fra Kirkegade stadig den samme; kom han til Danmark, skulde han altid hilse paa gamle Venner, bl. a. Købmand W. P. Jacobsen og senere hans Enke. Da der var Planer oppe om at genopbygge Sct. Ibs Kirkes Kor, stillede Sir William 20,000 Kr. til Disposition, men Planen blev som bekendt senere opgivet. Over for Danske i England var han meget rundhaandet, men blev misbrugt og derfor mere tilbageholdende.

Lige bag Hegnet om Hospitalets Grund ligger der et Par røde Huse med Paptag. De er begge bygget af Wendt, det ene til hans svenske Formand Andersson, der kaldte sig ved den fine Titel »Blomist« — det andet til Svinehus.

Ad Wendtsgade forbi det lille Hus, hvor i sin Tid Murer-
Ans boede, kommer man ud til Pilehavehuset, et af de ældste

Gartner Frantz Wilhelm Wendt.

Huse paa Bjerget, som endnu staar i sin gamle Skikkelse. Det ligger saa hyggeligt skærmet af den kønne Række høje Popler. Kendingsnavne er ikke helt faldet bort endnu, for Fisker Carl Olsen, der boer i Huset, er bedst kendt under Navnet Carl Pilehave.

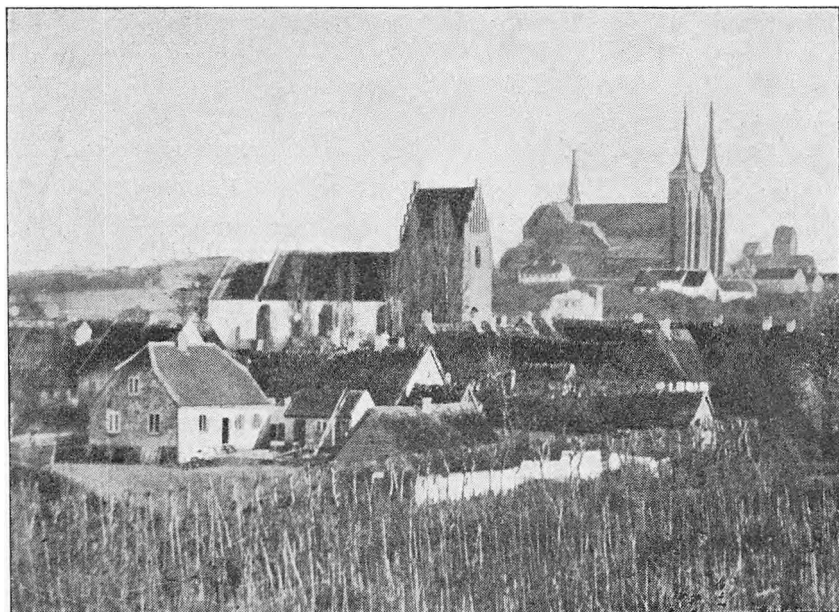
Nord for Kirken laa Sct. Jørgensbjerggaard, Byens anseeligste Gaard, der ved Matrikuleringen fik Nr. 1. Maaske skjuler Spedalskhedshospitalet, den gamle Sct. Jørgensgaard, sig i Tomten. De nu nedrevne Bygninger var trods deres stærke Forfald ikke særlig gamle, de fleste af dem havde Wendt bygget. Efter ham var Gartner

Schmidt Ejer af Gaarden og solgte den til Københavns Kommune.

Der kan ikke fortælles om det gamle Sct. Jørgensbjerg uden at Wendts Navn Gang paa Gang nævnes. Han selv, hans prægtige Døtre, hans store, skønne Have var noget lyst og venligt — midt i det gamle Bjergs usle Fattigdom. Han var en god Mand, siger de Ældre, han virkede meget, men fik ikke noget ud af det; han duede bl. a. ikke til at faa Tilgodehavender hjem. I de mange Aar, han var Sogneraadsformand, gav han ofte af sin egen Lomme, der ikke var for fyldt, og ingen Fattig gik forgæves fra ham. Wendt var ikke alene Formand, men selv Sogneraad. Møderne blev holdt paa hans Kontor, og han

plejede at spørge Sogneraadsmemberne: Hvad siger I til det — og de sagde aldrig noget!

Wendt stammede fra København, hvor hans Fa'r var Overlæge og Stabskirurg. Efter endt Uddannelse som Kunstgartner var Frantz Wendt nogle Aar Bestyrer af Vallø Slotsgartneri,

Udsigt over Bjergtet fra Wendts Have. — Fotografi af A. W. Rørbye ca. 1870.

senere, efter en Udenlandsrejse med offentlig Understøttelse, Gartner paa Ledreborg. I 1851 blev han gift med en Datter af Forpagter Jensen paa Skullerupholm og købte samme Aar Sct. Jørgensbjerggaard, som han i mange Aar drev dels som Jordbrug dels som Gartneri.

Wendts Have — alle de Ældre nævner den med en særlig Betoning, næsten Højtidelighed — den var ikke alene et Paradis paa det gamle Bjerg, men noget særligt for sin Tid, en Seværdighed, der tiltrak Folk langvejs fra. Om Søndagen kørte Købmændene fra Roskilde ned til Wendts Have og promenerede med Familie og Gæster. Men Haven stod aaben for alle,

og Søndag Eftermiddag var der fuldt op af Smaafolk fra Bjerget med Koner og Børn. De mindes som gamle den store Stenhøj, Drivhusene, hvor der var rigtige Palmer, de lange Gange hegnede med Frugttræer, Blomsterne og »Emma Bænk« yderst paa Skrænten med den herlige Udsigt over Fjorden.

Som Gartner var Wendt baade anset og anerkendt; fra Udstillinger i Udlandet hentede han ofte Diplomer og Medailler hjem for fine Frugt- og Træsorter. Han var bl. a. Æresmedlem af Det kgl. danske Haveselskab og af Alm. dansk Gartnerforening.

Frantz Wendt var stærkt politisk interesseret og ivrig Højremand. I Kampaarene var han altid Deltager i de mange bevægede Vælgermøder, hans største Dag var Kongens Fødselsdag. »Da raslede den gamle Kalechevogn, forspændt et Par middelmaadige Arbejdsheste, afsted til det gamle »Hotel Prinsen« med Lindetræerne foran Huset, og Frantz inden i Vognen i Kalvekrøs, Diplomatfrakke og høj, graa Silkehat«. Saadan tegnede afdøde Redaktør H. P. Hansen, der selv var gammel Bjergdreng, Billedet af Wendt i en smuk og sympatetisk Artikel i »Roskilde Tidende« om ham og hans Døtre.

Wendts sidste Aar var triste, han maatte gaa fra Sct. Jørgensbjerggaard. Han døde 2. August 1895, nøjagtig 80 Aar og 1 Maaned, og ligger begravet paa Sct. Ibs Kirkegaard, hvor en Natursten fra den store Stenhøj i hans Have pryder Graven. — Alt hvad Wendt havde skabt gennem et langt, arbejdsomt Liv er nu borte. Hans Gaard er revet ned, Planteskolen i Vænget ved Toftekæret er forlængst ryddet, og hvor den dejlige Have var, har Sct. Hans Hospital bygget Funktionærboliger og lavet Kaalmarker. Stenhøjen er revet ned og flyttet ud til Læge-Haven ved Store Kvindepleje.

For Enden af Kirkegade, ligesom klinet fast paa Toppen af Strandbakken, ligger Ejendommen »Elmebo«. Her boede der en forhenværende Landmand, der levede af sine Penge og var kendt af alle bare af den Grund; han var jo ogsaa et helt Unikum paa Bjerget. I det lille Nabohus, der støder op til Sct. Jørgensbjerggaards Grund, boede »Propskær'en«, der var Fattigforstander. Han hed iøvrigt Hans Nielsen og arbejdede som Formand paa Maglekilde Sodavandsfabrik. I ældre Tid

havde der været »Posthus« i den lille Ejendom. Den ikke videre righoldige Post til Bjerget blev lagt ind her og kunde faa Lov at ligge, til nogen gad hente deres Brevskaber. Det havde Niels Jyde lavet sig en lille Forretning af. Nu og da hørte han indenfor, om der var Brev til Vognmand Christian Hansen i Gaarden ved Kirken. Kom han med et, fik han en Snaps af Vognmanden.

I Kirkegade 19 boede Lods Johan Andersen Vendelbo. Som Navnet siger, hører han til den store Vendelbo-Slægt, der senere skal fortælles lidt mere om. Johan Lods, der var født 1804 og døde 1888, omtales som Bjergets ældste Lods. Han boede sammen med sin Datter Sine, der var Sypige. Johan Andersen Vendelbo havde to Sønner, Anders Vendelbo Johansen og Jørgen Vendelbo Johansen, bedre kendt som »den unge Lods« og Jørgen Lods. Alle de Ældre paa Bjerget mindes den unge Lods' tragiske Død i 1879. I en Alder af kun 32 Aar blev han dræbt ved et Ulykkestilfælde,

ved at en stor, tung Baad, der var trukket paa Land, væltede ned over ham. Tilbage i det lille, straatækte Hus Havnevej 33 sad en Enke med fem Dreng. Nu om Stunder forstaar de færreste, hvordan en Kone med fem Børn kunde klare sig i en Tid, hvor der ingen offentlig Hjælp fandtes. Der blev nok samlet en Pengesum ind til hende, men de fleste af Pengene maatte anvendes til at afdrage Gælden paa Huset. Fru Johansen slog sig saa paa Syningen og arbejdede samtlen med sin Svigerinde Sine Sypige, og Drengene maatte hurtigt ud og bestille noget, enten ved at hjælpe Onkel Jørgen med Fiskeriet eller tage en Tørn i Gartner Wendts Have. — Senere kom de alle i Lære og naaede frem og fik det godt.

Lods Jørgen Vendelbo Johansen.

Den unge Lods havde været Hjælpe­lods hos sin Broder Jørgen Vendelbo Johansen. Naar Jørgen Lods havde ført et Skib til Frederikssund, tog han altid Hjemturen ad Landevejen. I 1864 blev han indkaldt til Marinen, men Familien pantsatte det meste af deres Indbo og købte ham fri. — Det var sikkert ogsaa bedre at faa Manden hjem til at sørge for Familien, thi Staten stillede sig meget karrig over for Soldaternes Koner. Redaktør H. P. Hansen har fortalt, at hans Mo'r og andre Koner paa Bjerget i den Tid, deres Mænd var i Felten, kun fik en Rigsort (50 Øre) om Ugen og Ret til at pille 2 Byrder Brænde i Boserup hver Uge. Den ene brugte de selv, den anden solgte de i Roskilde til Optændingsbrænde for 8 Skilling.

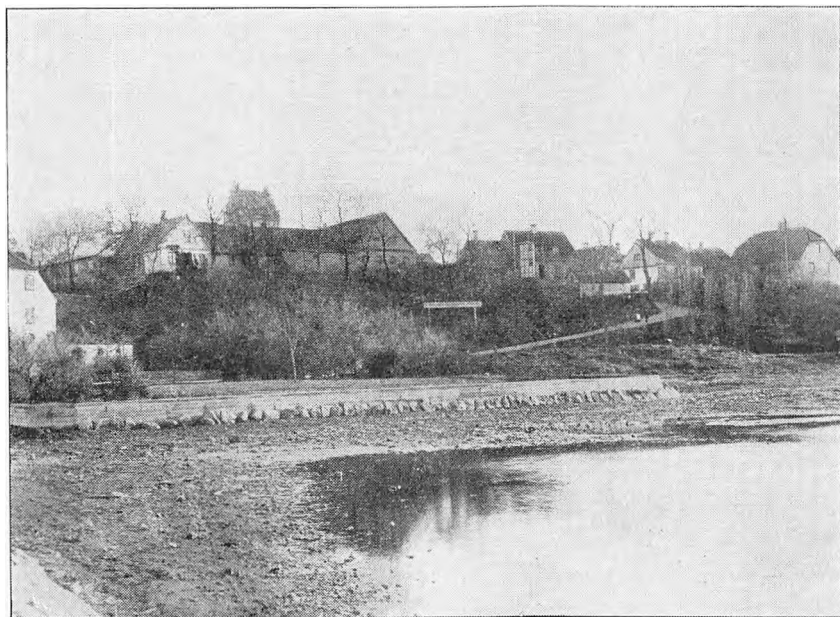
Jørgen Lods var en Tid Brovagt i Frederikssund, men brød sig ikke i Længden om at være der og flyttede tilbage til Bjerget, hvor han lige ovenfor Strandbakken byggede det smukt beliggende Sted, Wendtsgade 2. Naar Lodseriet ikke optog hans Tid, fiskede han. Jørgen Vendelbo Johansen fødtes 1827 og døde 1905. Af hans Børn var Jens Schmidt Vendelbo Johansen i mange Aar Fiskeriforpagter ved Kattinge Sø og boede paa Espeholm, mens Frantz Johansen var Fisker paa Bjerget og boede i Familieejendommen paa Strandbakken.

De gamle Bjerringer af begge Køn omtaler altid Strandbakken med et Smil paa Ansigtet, fremkaldt af muntre Barn­domsminder. Her kørte man med Slæde om Vinteren, saa det peb i Toldene; lige ned ad Bakken og helt hen til Tøjberg eller paa Hovedet ud over Skrænten, saa man havnede ude paa Fjorden. Brøngade var ogsaa god at rutsche i, men det maatte man ikke. Undertiden dukkede Sognefogden Frederik Spinder op, nappede Slæderne og gemte dem til Paaske.

Strandbakken var ogsaa Bjergdrengenes Udfaldsport. Her­oppe laa de i Skjul, og kom der et Par enlige »Fedtlatinere« til Syne nede i Strandgade paa Vej til Badeanstalten, for' Bjergenes Horde ud med vilde Hyl, bevæbnet med drabelige Stager og Sten. For det meste var det Drabelighed paa Afstand. — En gammel Bjergdreng har fortalt, hvordan han engang klarede sig over for to store Latinere, han og en Kammerat mødte paa Tuttesti. Da han straks var klar over, at den stod

paa Øretæver, fik han i en Fart sin ene Træsko af, sat den i en Løkke i Bukseremmen og svang nu sit Vaaben saa drabeligt, at Latinerne maatte lade ham fare. Kammeraten fik Kløene.

I en Periode var Krigen mellem Latinerne og Bjergdrene-gene sat i System. Det var, da Latinerne havde dannet Sol-

Vejen, der snoer sig op ad Skrænten, er Strandbakken. — Foran Kirketaarnet ses Sct. Jørgensbjerggaard.

daterforening. Drengene var majet ud og havde laant Skolens gamle Trægeværer, nogle latterlige Tingester, der i sin Tid havde været brugt til Undervisning i Eksercits. Nille-Bager (Sagfører Anthon Nielsen, København) var General med en Infanterihue fra 64 som Værdighedstegn og 50 Øre-Petersens Ejler (Grosserer Ejler Petersen, Roskilde) var Sergent. Det Syn kunde Bjergdrene-gene ikke staa for og gjorde alt for at drille »Militæret«. Engang kom det til et stort Slag ude ved Brygger Breyens »Storkehus« paa Sønderlundsvej. De tapre Latinere maatte søge Ly i Huset, som Bjergdrene-gene oversmurte med Komøj. De tog »Kasserne« paa deres Stager og dængede dem

paa Væggene. Først efter flere Timers Forløb vovede Latinerne et Udfald og slap fri. — Bjergdrengene var farligst, naar der laa Skærver paa Vejene. Engang drog en stor Roskilde-Hær mod Bjerget, og det saa til at begynde med truende ud; men oppe i Kirkegade ventede Bjergerne velbevæbnede med Skærver. Roskilderne var snart slaaet paa Flugt, og Per Kartemagers Christian, der havde hugget Fa'rens Hornbækker (Fiskebens-Pisk), gjorde god Brug af den under Forfølgelsen. Han havde nær sla'et en af Roskilderne til fordær'et, siger Beretteren.

I Fortsættelse af Jens Forpagters Hjørnested laa der op ad Smedegade en lille Række gamle Huse, som Ilden tog i 1923. I det første havde Karen Venslev boet. Hun var en ualmindelig rapmundet Madam, men rask og proper; der var pillent i hendes Stue og pudset, saa det skinnede. Da der i 80erne kom Tyfus-Epidemi i den første Gaard ved Kirken, og Ejerens Søn Hans Christiansen samt Pigen og Karlen døde med kort Mellemrum, var der ingen, der turde lægge dem i Kiste. Der maatte gaa Bud efter Jens Husar, og han fik Karen Venslev med sig. — Du plejer jo at bruge Skraatobak, Jens Pæsen, sagde Karen, men du skal bare tage et Par Nelliker i Munden, saa gør Smitten ingen Ting. — Karen Venslev var Hvedebrøds-kone og havde Stade nede ved Sct. Gertruds Kilde. Efter hende kom Spille-Anna til at bo i Huset. Hun havde en af de gammeldags Spillekasser, hvor Melodien sidder i en Metalplade med Huller i. Anna gik rundt og spillede for Folk og tjente derved et Par Skilling.

I Huset ved Siden af boede »Store Lorens med Fluesmækkeren«. Han var Invalid og stavrede rundt ved to Kæppe. Sommerdagen gik med at smække Fluer. Han havde en Pind med en Læderlap i Enden, og hele Tiden lød det: Smæk, Smæk. Naar hans Kone Maren Lorens' sad inde ved ham, fik hun et Tjat med, hvis der var en Flue paa hende. Det var Maren, der sørgede for deres Livsophold ved at sælge Bolscher og Hvedebrød hjemme i Stuen eller gaa rundt med det. Maren Lorens' havde været den første dér paa Pladsen, og derfor var der Konkurrence mellem hende og Karen Venslev. — I det sidste Hus havde Skomager Jens Bruun boet, han skaffede sig Brændsel ved at hente Bark fra Garverierne, sprede det i Haven og rive det, til det blev tørt.

I Foraaret 1848 kom der en Eskadron Husarer gennem Roskilde paa Vej til Hertugdømmene og gjorde Holdt. En af Rytterne kunde ikke faa sin Hest til at staa stille, mens han spiste. En gammel Kone traadte da til og tilbød at holde den. Husaren viste hende af med en Bemærkning om, at gamle Kællinger ikke duede til at holde Heste. — Naa, jeg har ellers holdt en Kavallerihest, før du blev født, min Dreng, svarede Dragon-Mutter.

Der lever endnu paa Bjerget en gammel Mand, der har talt med den berømte Dragon-Mutter eller Tyske-Mutter. Hun boede en Tid i et af de nedbrændte Smedegade-Huse. Ikke saa faa af de Ældre kan nynne Stumper af Visen om hende, men ingen husker den helt. Lad os derfor aftrykke den her efter det maaske eneste eksisterende Eksemplar, der er opbevaret i Det kgl. Bibliotek:

Dragon-Mutter. — Efter Tegning af Otto Bache.

Melodi: Udi Kampen de Riddersmænd drage.

Udi Kampen Napoleon drager
Med sin tappre, sin stridsvante Hær,
By og Fæstning og Slot han indtager,
Hvor han stævner, er Seieren nær;
Fremad, I Kjække,
Bort skal vi skrække
Fjenden og øde ham lægge.

Og den Pige, hun sad i sit Kammer,
Han var borte, den elskede Ven,
Ude rasede Sorrig og Jammer,
Hjemme sad hun alene igen.
 ' Taarerne rinde
 Stridt til hans Minde,
 Ikke hun Ro kunde finde.

Som Dragon foer han tappert i Kampen,
Fremad stævned han stolt paa sin Hest,
Og hun syntes at høre dens Stampen,
Ak, Gud veed, hvor min Elskte er Gjæst?
 Hvor gaaer hans Veie,
 Hvem skal ham pleie,
 Ak hvorhen skal jeg mig dreie.

Hurtig kastet hun Skjørtet og Huen,
Og iførte sig Klæder som Mand,
Ikke kurred' hun kjælent som Duen,
Ei hun græd, da hun drog fra sit Land.
 Dagen alt heldte,
 Da hun sig meldte
 Kjækt nok i Franskmandens Telte.

Som Dragon stod hun snart ved hans Side,
Med den Elskede drog hun nu frem,
Mangen Fjende i Græsset mon bide,
Og saae aldrig sit Fædrenehjem.
 Austerlitz-Hæder,
 Kjærligheds-Glæder
 Vandt hun med ham paa de Steder.

Men en Dag, som i Kampen de droge,
Traf en Kugle den elskede Ven,
Ned han sank og de Fjendtlige sloge
Escadronen — al Glæde foer hen.
 Hun ved hans Baare
 Fældte en Taare,
 Sørgede for ham saa saare.

Bort hun kastede Hjælmen og Sværdet,
Gik til Danmark som Qvinde igjen,
Nu hun staaer her tilbage graahærdet,
Uden Mand, uden Trøst, uden Ven.
 Tiderne svinde,
 Dog Vennens Minde
 Aldrig af Tanken vil rinde.

Visen er trykt i 1867 af Julius Strandbergs Forlag i Holmensgade i København, hvor saa godt som alle Skillingsviserne udkom. Den er paa Forsiden prydet med et Træsnit af en galoperende Dragon med stort Overskæg. Som sædvanlig er der efter Visen trykt en »Beretning«. Da den kan være lige saa god som saa meget andet, der er skrevet om Dragon-Mutter, trykker vi den her. Den er i hvert Fald kuriøs.

Beretning.

Den gamle Kone, som i Roeskilde er almindelig bekendt under Navnet Dragon-Mutter, er 90 Aar gammel. Hun er født i Ditmarsken, og da hendes Kjæreste blev Dragon i Napoleons Hær, lod hun sig i 1801 hverve i Rendsborg som Dragon, for at kunne følge Vennen og pleie ham. Hun har deltaget i mange mindre Træfninger og Slag, men navnlig var hun med i de bekendte Slage ved Austerlitz og ved Leipzig. Her faldt hendes Kjæreste, og da hun for hans Skyld var dragen i Kamp, opgav hun Krigshaandværket og vendte tilbage til sit virkelige Kjøen. Hun kom tilsidst til Roeskilde, hvor hun nu boer paa St. Jørgensbjerg. Da de franske Journalister besøgte Roeskilde, stod hun ved Indgangen til Domkirken, og da de Besøgende saae hende og af de Omstaaende hørte Fortællingen om hendes Bedrifter, omfavnede den ene Franskmand hende begejstret og skrev hjemme i sit Blad, at man burde gjøre Noget for at mildne den Gamles Alderdom. For nogle Aar siden var hun indstillet til St. Helena-Medaillen, men da hendes Papirer var bortkomne i Slaget, kunde hun ikke erholde denne Udmærkelse.

Franskmændene var i Roskilde i 1867, samme Aar som Visen blev trykt. — Skuespiller Adolf Rosenkilde har ogsaa skrevet om hende og vil vide, at hun var født i Haderslev, at Kæresten var Vagtmester ved de tyske Dragoner og faldt under Napoleons russiske Felttog 1812. Efter Krigen skal hun 1816 være kommet til København, hvor hun senere giftede sig med en Sergent Dithmar. I en Sygdom blev han blind, og hun vandrede nu omkring med ham paa Landet, ledende ham ved Haanden, og ernærede dem begge ved at synge Gadeviser og fortælle om sine Ungdomsbedrifter, særlig Felttoget i Rusland.

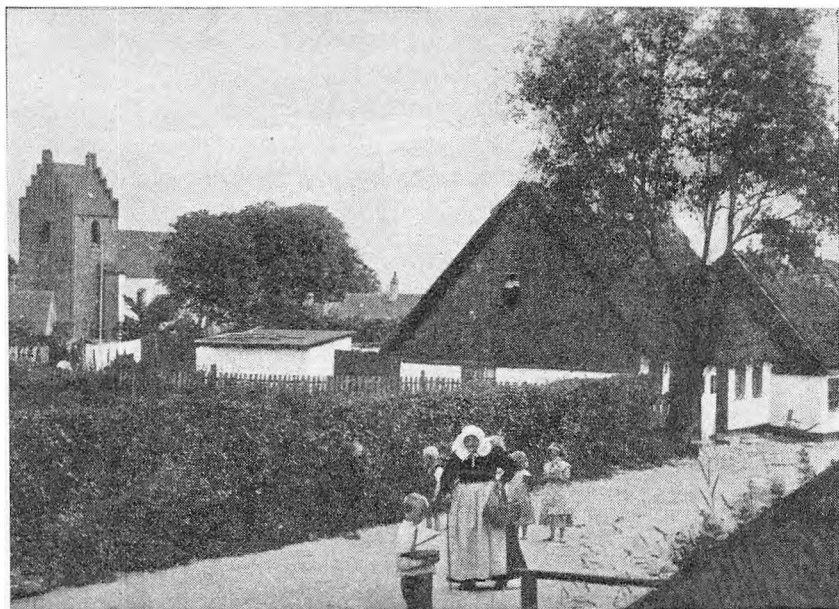
Efter at baade Manden og en sindssyg Søn var døde, slog hun sig i 30erne ned paa Bjerget. Om Foraaret gik hun ud i Omegnen, gravede og tilsaae Bøndernes Haver. Hun holdt mere af at save Brænde og lignende Mandsarbejde end at gøre Kvindegerning. Ofte har hun ude paa Landet maatte tage sig af balstyrige Heste, ingen andre kunde ordne; selv paa sine gamle Dage sad hun til Hest saa godt som nogen Dragon. Saa længe hun kunde, vilde hun sørge for sig selv. Hun tog aldrig mod Mad eller Penge uden at give noget igen, det være sig nok saa lidt; mest var det Hægter og Flaskerensere, hun selv lavede. Dragon-Mutter var høj og sværlemmet og beholdt længe sin Styrke og Rejsning. Da hendes Helbred blev svækket, fik hun Bolig i det pæne Fattighus paa Bjerget, hvor hun døde 17. April 1872, 90 Aar gammel.

Branden i 1923 udbrød i Laurits Berthelsens Gaard paa Hjørnet af Toftegade. Ildens Opkomst blev iøvrigt aldrig opklaret. Det var den ældste af de to Smedegade-Gaarde, der ikke blev kaldt andet end blot — Gaardene. Paa Kortet fra 1766 er der kun den ene af dem. Efter de senere Matrikels-Kort kan man opspore en Del af Gaardens tidligere Tilliggende. Der er først den store Toft, der tildels var bebygget og ellers blev brugt til Stakhave. Toften strakte sig langs Toftegade og helt hen til Brøndgade. Foruden den oprindelige firelængede Gaard var der et lille Udhus og to Beboelses-Længer, den ene løb i sydlig Retning nærmest Toftegade, den anden drejede østpaa.

Her var der seks Lejepartier. »I Vænget« blev disse Beboelser kaldt. Da Gaarden brændte, havde en Del af Nordlængen mod Smedegade og et Stykke af Vestlængen mod Toftegade maattet give Plads for Villaen Smedegade 9, som det lykkedes at redde, uden at den blev alt for medtaget af Ilden. — I Stakhaven blev der om Efteraaret tærsket med Damp. Det morsomme og levende Billede med det brummende Tærskeværk, det rygende Lokomobil og alle de travle Mennesker var en Fryd for Bjergets Børn. Ring har engang malet det.

Hvor før den gamle Gaards vidtløftige Komplex laa, er nu Smedegade Nr. 9, den ubebyggede Grund Smedegade 7, Toftegade 1 til 5 og Brøndgade 20.

Til Gaarden har tidligere hørt bl. a. Grunden til Brøndgade Nr. 8, Grundene til Clermontgade Nr. 10—14 med Johannes Niensens bagved liggende Gartneri, samt et Areal Nord for Vestergade. En af de tidligere Ejere, Ole Sørensen, solgte Gaarden til Sønnen i Naboejendommen, Hans Christiansen. Da

Øverste Del af Brøndgade med »Vænget« til venstre.

Berthel Nielsen i 1874 af ham købte Gaarden paa Hjørnet af Toftegade, var der kun Bygningerne og Stakhaven. De 12 Tdr. Land ved Vestergade fulgte ikke med, men blev ved Naboejendommen. Arealet ved Clermontgade var allerede tidligere solgt fra.

Berthel Nielsen og hans Søn Laurits Berthelsen drev deres Gaard med 25 Tdr. Land Lej jord. Desuden var der Vognmandskørsel, først med 1 Spand, senere 3 à 4 Spand, bl. a. med Byggematerialer til Sct. Hans Hospital og Boserup Sanatorium. Efter Branden købte Gaardejer Laurits Berthelsen en Ejendom i Margrethehaab.

Til Gaarden nærmest Kirken hørte der kun en mindre Toft, der nu optages af Ejendommene Smedegade 3 og 5. Stakhaven laa Nord for Vejen, hvor der nu foruden Tømrermester C. L. Niensens Plads er bygget de to Ejendomme Smedegade 2 og 6. Som nævnt har Vraagaard, der blev solgt til Kommunen 1927, hørt med til Gaarden og desuden Grunden til nuværende Kirkegade Nr. 11. Tidligere laa der til Gaarden det Areal ved Vestergade, hvor nu Sogneraadetsformand K. Jensens Gartneri »Olufsminde« ligger. Denne Jord er af Gaardens tidligere Ejer Christian Hansen blevet overdraget til hans Broder Vognmand Ole Hansen, Smedegade 11. Dennes Svigersøn Gartner Ferdinand Nielsen byggede »Olufsminde« og anlagde Gartneriet.

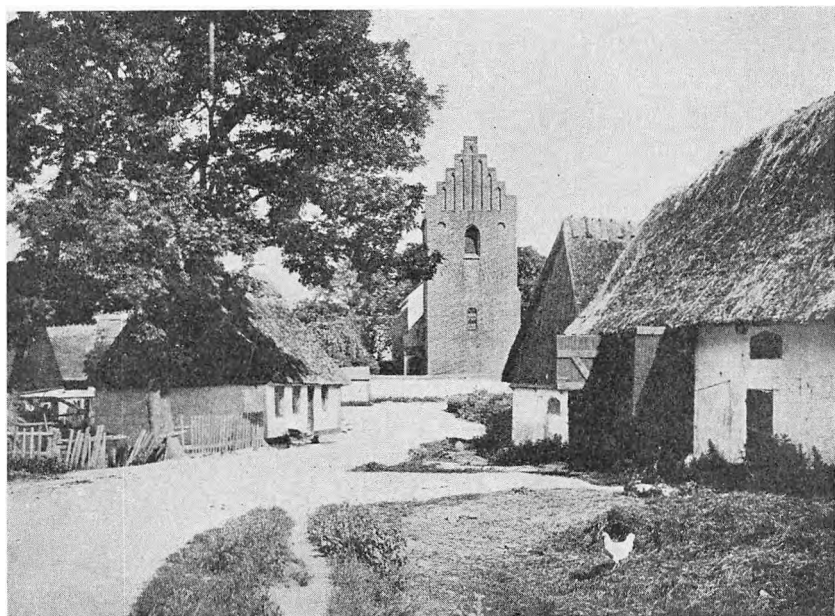
Foruden de omtalte 12 Tdr. fra den ældre Smedegadegaard har der til Chr. Hansens Gaard en Tid hørt en Lod paa 14 Tdr. i Studemarken. Den blev 1893 solgt til Værtshusholder Christian Jensen i »Børsen«, der her byggede en Landejendom. — Efter Branden købte Christian Nielsen, der gennem Ægteskab med Hans Christiansens Enke var blevet Ejer af Smedegade-Gaarden, Ejendommen »Mogensdal« i Vestergade og lagde de flere Gange omtalte 12 Tdr. Land til denne Ejendom, der nu ejes af hans Søn, Gaardejer Waldemar Nielsen.

De tidligere Ejere af Smedegade-Gaardene, Chr. Hansen og hans Søn Sognefoged Hans Christiansen, havde ikke saa lidt Vognmandsforretning, de besørgede med 5 Spand al Renovationkørselen i Roskilde.

Tidligere har Vognmandskørsel været en betydelig Indtægtskilde for mange paa Bjerget, men den er skrumpet mere og mere ind. Der var mest Forretning længst tilbage i Tiden, mens der slet ingen Baner var. Da blev der slæbt Korn ind ad Landevejen til København, indtil 40 Tdr. Sæd ad Gangen i store, stive Vogne med 5 Heste for. Det var den Tid, man »kørte med fem Vognkæppe«; den ene havde man altid ved Haanden til at slaa fra sig med. — Senere har der været god Forretning ved at køre med Sveller, da Korsør- og Køgebanen skulde anlægges; der var gerne Sæd med tilbage i Vognen til Roskilde Jernbanestation. Og saa var der gennem mange Aar den store Kørsel til Sct. Hans med Byggematerialer: Sten

fra Omegnens Teglværker og Tømmer fra Havnen, samt de stadige Transporter af Kul fra Havnen til Hospitalet.

Folk paa Bjerget regnede ogsaa paa deres Vis med disse Kulkørsler, de gav dem nemlig gratis Brændsel. Gennem Brøndgade og op gennem Kirkegade maatte det drysse fra de

Fra Smedegade. — Til højre Chr. Nielsens Gaard.

stive Vogne. En skikkelig Kusk kunde ogsaa godt sørge for, at der faldt lidt, naar han saa Børnene ivrigt vimse om med deres Poser eller Kurve.

Ogsaa for Kulsamling gælder der visse Love, der ikke maa krænkes. En Kulvogn blev gerne fulgt af to Drengene, een paa hver Side, og hver af dem tog kun de Kul, der faldt til hans Side. Drattede der noget ud over Bagsmækken, kunde der opstaa Kamp. En Kulsanker skulde være snar i Vendingen og have Øjnene med sig. Inden en Vogn satte sig i Gang nede fra Havnepladsen, blev den ligefrem takseret og undersøgt, om den var læsset saadan, at den kunde give noget.

Brændslet var selvfølgelig et meget vanskeligt Spørgsmaal. Gamle enlige Koner, der ikke havde nogen, der kunde hjælpe dem, maatte selv gaa den lange Vej til og fra Boserup efter en Dragt eller Byr' Brænde. Forinden de kunde faa Lov at sanke de nedfaldne, visne Grene, skulde de melde sig i Skovfogedgaarden og faa et Skilt, der gav Tilladelse og skulde bæres synligt. Naar Byr'en var samlet, blev den med et Stykke Reb bundet sammen paa en bestemt Maade, saa Konen kunde stikke Armene ind i et Par Løkker og faa Brændet til at ligge paa tværs af Ryggen. Krumbøjet asede hun saa hjemad Skridt for Skridt den lange Vej; ubegribeligt, at de kunde slæbe saa meget. Kun ved at sætte Ryggen mod et Træ eller sætte sig i en Grøft og lade Brændet hvile paa Grøftkanten, kunde den Gamle faa sig et lille Pusterum. Men hvilken Herlighed, naar man saa langt om længe naaede hjem til den lille Stue og fik Fyr under Kaffekedlen.

De yngre Koner, der havde deres Børn, forstod langt bedre at sætte Brændesamlingen i System. Med sit Skilt dinglende om Halsen samlede Konen alt det hun kunde, og saa snart hun havde en Byr', bar hun den ud af Skoven, ned til Luciebakken, hvor Børnene ventede med Trillebøren. Saa tog de sig af Brændet og kørte det hjem, mens Mor gik tilbage til Skoven efter endnu en Dragt.

Brændesankning er iøvrigt blevet ved op i nyere Tid, men den fik en Fjende i Bilerne. Med en Trillebør læsset med langt udragende Grene er det ikke saa rart at møde en Bil. Men Mennesket er jo ikke for intet et opfindsomt Væsen! En Mand hittede paa, at en Cykel, hvorpaa man bandt Grenene paa langs med Stellet, var bedre egnet for Nutidens Trafik. Og det er forbavsende, hvor meget der kan læses paa saadan en gammel Skærveknuser. Maaske er Mandfolkene i det hele taget mere opfindsomme, naar det gælder om at skubbe Sliddet fra sig. Da man engang spurgte en Mand, hvordan han klarede sig med Brændsel, svarede han: Det gaar meget nemt, jeg har derhjemme en Stump gammelt Brædt, det gaar jeg bare ned og bytter paa Havnepladsen, og det bliver jeg ved med hele Vinteren!

Foruden Vognmændene i de to Smedegade-Gaarde var der i ældre Tid: Ole Hansen, Smedegade 11 (Hjørnet af Toftegade), Christian Jensen ude i Stenstætterhuset, der havde 4—5 Spand i Gang, da Kurhuset blev bygget. Endvidere Jens Andersen i Gaarden bag Høker Thomsen i Kirkegade 2, Peter Larsen, Asylgade 1 (Hjørnet af Brøndgade), og Per Steffensen i Asylgade 12, hvor Bageriet senere blev bygget. I Tømrer Ole Olsens gamle Ejendom, nu Asylgade 20 og 22, har der ogsaa engang været Vognmandsforretning, og endelig var der Pers Bro'r Christian Steffensen i den store Gaard paa Hjørnet af Sct. Hansgade og Asylgade, hvor nu Bjergteatret og Direktør Stades store Ejendom ligger. — Alt i alt har der en Tid været mindst en halv Snes Vognmænd paa Bjerget.

For Enden af Sct. Hansgade ligger det hyggelige Stenstætterhus, der fra gammel Tid hører under Bistrup. Her var der nu og da Dans paa Loen. Baade de Voksne og Børnene har her svunget sig til Hans Vævers Violin. Naar der havde været Eksamen paa Skolen, og Børnene havde delikateret sig med Sukkerstænger og Basser, som Hvedebrødskonerne kom og solgte, blev der om Aftenen danset i Stenstætterhuset.

En gammel Sct. Jørgensbjerg, fhv. Lokomotivfører C. O. Jørgensen, der har fortalt adskillige Træk fra Bjerget, har i »Jul i Roskilde« skrevet om de Gamles Sct. Hans Aftens-Fester ude bag »Stenstætterhuset«. De foregik paa Marken oven for Kællingehaven. Her var der rejst en lang Stang med en Tjæretønde smykket med kulørte Papirstrimler, der slagrede festligt for Vinden. Et meget vigtigt Led i Festen var en Vogn med en Tønde Bajerskøl og et Bord med store Krus. Karen Neumanns var der ogsaa med to Kurve med Basser og Sukkerstænger. Ved 8-Tiden kom Mænd, Kvinder og Børn i Smalklynger ned over Markvejen. Naar saa den gemytlige og sangglade Hans Johansen med sin Harmonika havde taget Plads paa Sædebrættet i Vognen, begyndte Dansen. Først gik det lidt trent; men saa snart der var raabt Sekstur og Kontrasejre, kom der Liv i Kludene. Man dansede og sang og slukede Tørsten ved Ølvognen. Ud paa Aftenen blev Tjæretønden antændt. Naar den blussede højt op, raabte alle Hurra; til sidst gik der Ild i Stangen, og Blusset brasede sammen. Fra den

høje Skrænt var der vid Udsigt, og man morede sig med at tælle Sct. Hans Blussene langs Kysterne. Først naar det var blevet helt mørkt, begyndte man at gaa ad Hjemmet til.

Bjergets gamle Hovedstrøg var Kirkegade-Smedegade. Brøndgades øverste Del var for stejl for Hestekøretøjer. Sct. Hansgade gik kun fra Asylgade og hen til Toftegade, saa kom der en Sti ud til Sct. Hans mellem Wendts Planteskole og hans Marker. Gennem Hovedstrøget gik om Hverdagen alle Transporterne til Hospitalet og om Søndagen Skovkørselen til Boserup.

Som i alle Landsbyer var Smedjen et almindeligt Samlingssted. Om Søndagen og om Aftenen gik man hen til Kresten Smed (Kristian Johansen). De Ældre fik en Passiar eller saa paa Børnene, der dansede i Rundkreds eller legede Sanglege paa Gaden. — Kresten Smed blev afløst af Smed Peder Pedersen, der kom fra Præstø. Paa sine ældre Dage har han et Par Gange staaet Model for L. A. Ring nede ved Spardus Hus. Det ene af Billederne hænger paa Kunstmuseet i København, det andet paa Nationalgalleriet i Stockholm.

Lige over for Smedjen boede der i Nr. 13 et Par sære Originaler. Kagelinerne eller De sønderjydske Piger blev de kaldt, eller specificeret Kage-Line og Kage-Sofie. De var Søstre og handlede med Hvedebrød og Bolscher nede ved Damperen »Frederik den Syvende«, ude i Boserup eller oppe i Roskilde. Der skulde Appetit til at købe hos dem, for de var utroligt lasede og møgbeskidte. »De blev kun vasket, naar det regnede paa dem«. Kagelinerne led af Samlermani, alt umuligt Bras slæbte de med sig hjem, stablede det sammen i Stuen eller gravede noget af det ned ude i Haven. De havde godt Sengetøj, men nænnede ikke at bruge det. De sov paa Gulvet i deres Pjalter.

I den midterste Lejlighed i Smedegade 11 boede i ældre Tid en Mand ved Navn Per Jør'en. Han var som Dreng blevet en Stakkel, han var nemlig »kommet over Noget, der var lagt for en anden for at gøre Ondt, og det havde ramt Drengen«. Ja, saadan noget kunde de gøre i gamle Dage, tilføjer Beretteren. Det var oppe i Herredet (Hornsherred), det skete. Drengen maatte altid holde Sengen, han kunde ikke se og »Armene var vredne paa ham«. Men en Dag kom der en Mand, der

rejste omkring og kurerede baade Dyr og Mennesker. Han ordinerede, at Drengens Øjne skulde bades med afbrændt Brændevin, og det hjalp. Per Jør'en kom sig saa vidt, at han kunde staa og bikse lidt, men ikke rigtig arbejde, da han stadig var lidt krøvle. Han giftede sig og kom til at bo paa Bjer-

Den gamle Smedje. — Efter Maleri af L. A. Ring 1914.

get, hvor han kunde tømmerere lidt, lave Hjulbøre, file Save og saadan noget. Men det var Konen, der skaffede til Huse ved at gaa ud og arbejde.

I en lille Eet-Værelses Lejlighed i Smedegade Nr. 13 boer Sct. Jørgensbjergs ældste Indbygger, fhv. Arbejdsmand Niels Christian Hansen, der den 28. Januar 1937 fyldte 93 Aar. Han har allerede en Tid været den ældste, der er født paa Bjerget. Gamle Ebdahl var jo Tilflytter. Om N. C. Hansens Barndomsaar vil der blive fortalt i en anden Sammenhæng. Efter sin Konfirmation kom Niels Christian i Tjeneste i Svogerslev. Han laa i Lejren ved Hald i Aarene 1868 og 70. Senere har han

bl. a. været Vognmandskusk og kørt Postvognen Roskilde-Holbæk. Derefter i mange Aar arbejdet hos Wendt og sidst været Havearbejder paa Sct. Hans Hospital. Niels Christian Hansen er for sin høje Alder en usædvanlig aandslivlig Mand, der har fortalt en Række interessante Træk fra sit lange Liv paa Bjerget.

I Hansens lille Stue har Jens Husar engang boet med sin store Familie. Her har hans Kone født ham 10 Børn, og her har Forældrene og 8 Børn paa een Gang levet. Møbleringen var meget enkel: en Himmelseng med rødt Omhæng stod i det ene Hjørne, ellers var der kun et lille Bord og fire Træstole. Oven over Himmelsengen laa der om Dagen nogle Brædder. Naar Familien skulde gaa i Seng, blev de fire Stole stillet ud paa Gulvet, og ved Hjælp af Brædderne blev der konstrueret et Lad over dem. En stor Madras blev bredt ud og alle Ungerne lagt til Rette. Fire og fire i hver Ende af »Sengen« med Benene vendt mod hverandre.

Men hvor der er Plads til ti, kan der vel ogsaa være elleve. Da Jens Husar engang var til en Ildebrand nede ved Stranden, kom han ind i et Brændehus bag en af Strandgade-Ejendommene, og her fandt han i en elendig Halmbett (Kasse med Halm) en lille, forkommen Dreng. Hans ene Øre var halvt ædt væk af Rotterne. Jens tog Barnet med sig hjem og opfødte det sammen med sine egne Unger. Den stakkels Fyr havde været sat i Pleje et Steds nede ved Stranden. Dengang var der ikke noget Tilsyn med Hjemmene. Nu kom han i Pleje hos Jens Petersen. For Indtægtens Skyld tog Folk lige saa mange Plejebørn, som de havde Lyst til. Boel Hvalsøs havde til sidst fem, men da det blev opdaget, at hun gav dem Brændevin, for at de skulde sove, blev alle Børnene taget fra hende. Ogsaa et af dem overtog Jens Husar, men da var allerede en Del af hans egne Børn ude af Huset.

Det var helt andre Tider dengang, siger alle de Ældre; de Unge kan slet ikke begribe, hvordan det var, og de vil knap tro os, naar vi fortæller derom.

Man levede kun fra Haanden og i Munden og maatte hver Dag kæmpe for Føden. Der var jo ikke noget, der hed Under-

støttelse. Enhver maatte selv klare sig, som han kunde. Men blev en Mand uden egen Skyld for en Tid slaaet ud ved Sygdom eller ved Ildebrand — der var ingen, der havde assureret — kunde han altid være sikker paa Hjælp. Enten direkte Hjælp fra de Omboende eller Pengehjælp, der var samlet ind paa Liste. Selv om det ofte var drøjt, og alle de Ældre er glade for at have faaet Lov at opleve en helt anden Tid, er der dog ingen af dem, der ser tilbage paa Fortiden med Bitterhed. For sammen med den haarde Kamp for Tilværelsen var der blandt Folk en naturlig Livsglæde og sund Gemytlighed, der slet ikke kendes mere. Man morede sig barnligt med ingen Ting; der var jo heller ingen Penge til Forlystelser.

Hvordan slog nu en fattig Familie ofte med mange Børn sig igennem? For de fleste var Grisen det faste Punkt i Tilværelsen. Saa længe de havde den at tage til, var det ingen Sag; men naar Flæsket hen paa Vinteren var sluppet op, begyndte det at knibe. Saa var det rart, hvis man kunde skaffe Penge til at købe lidt Ben for og koge Kaal paa til en 3 til 4 Dage. Men mange Gange kom der slet ikke varm Mad paa Bordet. Saa stod den alene paa Rugbrød med amerikansk Fedt, Ballefedt blev det kaldt. Paalæg kendtes ikke, kun en sjælden Gang lidt Ost. Børnene søgte at pynte lidt paa de tørre Fedtemadder ved at sætte dem paa Kakkellovnen og lade Fedtet smelte ned i Brødet. Men da det lavede en skrækkelig Stank, var det forbudt.

Et godt Tillæg til Grisen var Kartofflerne. De fleste Koner paa Bjerget tog om Efteraaret Kartoffler op for Bønderne og modtog deres Løn i Kartoffler. Enkelte Koner var saa ihærdige, at de tjente flere, end de selv kunde bruge hjemme, og solgte Overskudet. Ebdahls Kone skaffede sig Navnet Kartoffel-Stine for sin Iver med Kartofflerne.

Efteraaret havde ogsaa en anden Indtægtskilde, nemlig at plukke Aks. Naar Kornet var af Markerne, fulgtes Koner og Børn derud. De havde en Pose bundet om Livet og en Saks i en Snor til at klippe Aksene af Straaene. I Række gik man Marken igennem, og havde man sin Pose fuld, blev den tømt ud i en større Sæk. Det gjorde ondt i Ryggen at gaa bøjet en halv eller hel Dag, men hvis et Barn rettede sig for meget,

hed det straks: Naa, du piller nok Knejseaks! Det blev ofte en tung Sæk at bære hjem. Hønsene eller Grisen fik Kornet, eller man solgte det til Købmand Hansen i Støden for 4 Øre Pundet.

Om Foraaret gav Skoven lidt Fortjeneste. Koner og Børn plukkede Bukkar og bandt det hjemme i Buketter eller smaa Kranse, som de solgte i Roskilde.

Naar Mændene ikke havde noget Arbejde, tog de paa Fjorden. Om Efteraaret og Foraaret stangede de Aal fra Baad. Da de ikke selv havde nogen, lejede de for 10 Øre om Dagen Baadplads hos en Fisker. Og om Vinteren gik alle paa Isen og stangede. Var der god Fangst, blev de bedste solgt til en Fiskehandler. Men alle de smaa Aal — der var jo ikke noget Mindstemaal dengang — tog man med hjem. Børnene blev sat til at flaa og rense de smaa Tingester. Kogt med Laurbærblade og hel Peber smager de fortrinligt til en Bid Brød. De skal dypes i Sennep rørt op med Sukker, og man skal drikke Suppen til. Undertiden var man saa flot at smide Smaa-Aalene i Svinetønden; men gav Fiskeriet ikke noget de følgende Dage, blev man pænt nødt til at fiske Aalene op igen. Mad skulde man jo have.

Det var ikke hver Dag, man kunde finde brugbare Madvarer nede paa Lossepladsen i Strandgade. I Slutningen af 80erne havde der været en Brand hos Slagtermester Carl Frederiksen i Roskilde, og de havde kørt en Mængde Spegepølser ned paa Lossepladsen. Dem fik Bjerringerne snart Kik paa — Drengene laa jo altid og ledte efter Rariteter oppe i Dyngerne. Alle, der fik Fidusen, forsynede sig for lang Tid med gratis Pølser. De blev vasket og hængt en Omgang i Skorstenen, saa smagte de udmærket.

Naar en Haandværker blev arbejdsløs i Vintertiden — ofte kunde han gaa 6—7 Maaneder — fik han ingen Ting, da der jo ikke var nogen Arbejdsløsheds-Kasser. Han maatte selv ud og skaffe Føden ved hvad han nu kunde hitte paa, f. Eks. tage Sten op paa Isen. Hvor der ligger Sten under Isen, buler den op; her slog man Hul og fiskede Stenene op. De blev paa Slæden kørt ind paa Havnepladsen og solgt til Stenhuggeren. Et godt Snevejrs var dog meget bedre, saa blev der gode Penge at tjene ved Snekastning bl. a. paa Jernbanen. Her kunde det

hænde, at man kom saa langt bort, at man maatte overnatte paa Stedet. — En ældre Mand husker, at hans Fa'r fik de første nye Penge for at have kastet Sne for Statsbanerne. Han kom hjem med dem om Aftenen og havde dem indpakket i et Tørklæde. De mærkelige Kroner og Ører blev længe endevendt

Koner fra Bjerget faar sig en hyggelig Passiar.

og beundret af hele Familien. — De mange Rendestene oppe i Roskilde gav ogsaa god Fortjeneste. Blot det frøs en Smule, stoppede de til og skulde til Stadighed hugges op.

Mens det var Konernes Sag at sanke Brænde i Boserup, tog Mændene derud og huggede Granstød op eller samlede »Grantapper« (Grankogler). Man huggede saa mange Stød, at der ogsaa kunde blive en Del at sælge. Det var lettest at køre Grankoglerne og Stødene hjem paa Slæde over Isen. Grankoglerne blev smidt op paa Loftet for at tørres. Naar de var bulnet helt ud, var det godt Brændsel. Senere er det blevet forbudt at samle Kogler, og Folk er heller ikke mere saa glade for dem, da de efter Sigende kan bringe Væggetøj til Huse.

Nutiden har et Par slemme Poster, der tynger svært paa det lille Budget, nemlig Husleje og Skat. Tidligere betød de ikke noget. Huslejen kunde klares med et lille halvthundrede Kroner om Aaret, og Skatten var enten ingen Ting eller ikke værd at tale om.

Klæderne voldte heller ikke større Bekymringer. Tøjet skulde holde i mange Aar, og det gjorde det. Naar Mændenes Klæder var kommet til at se alt for fæle ud, blev de vasket i Vand fra Stranden, og det hjalp mægtigt paa dem. Men alligevel vilde ingen nu om Stunder gaa i saadan noget Kluns. Drengene arvede Fa'rs gamle Tøj, eller Mo'r gik over til Kludekræmmer Niels Herman i Kallekrog og saa, om han havde noget, der kunde sys om. Fodbeklædningen for alle, store og smaa, var Træsko. Om Sommeren gik Børnene barbenet til langt hen paa Efteraaret.

Kvinderne stillede heller ikke store Krav til Klædedragten. De klarede sig med den almindelige Kone-Uniform — om vi maa benytte dette Udtryk uden at mene noget nedsættende dermed. I Kvindernes Klædedragt er der i langt højere Grad end med Mændenes foregaaet en fuldstændig Omvæltning i de sidste Tiaar. Som et lille kulturhistorisk Dokument har vi medtaget to Fotografier (se Side 93 og 95) med Kvinder fra Bjerget, der morsomt illustrerer Dragtens Udvikling.

Af de fire ældre Koner, der hygger sig i Solskinnet i Gaarden og sikkert faar sig en god Passiar, har de tre den gammel-dags Uniform i Renkultur: Hovedet tæt indhyllet i et uldent Tørklæde, det lange Sjal, der rakte helt ud over Armene og dækkede Kurven, naar den blev baaret paa Underarmen; samt Forklæde og Træsko. Konen, der beskytter Øjnene mod Solen, har allerede viklet sig ud af Sjalet og faaet sig en halvkort Frakke, men Hovedtørklædet er i Behold.

Paa det andet Billede foregaaer der noget ved Domkirken, og man har paa Vej hjem fra Byen gjort Holdt, for selvsagt at tage det med. De to yngre Koner længst til højre er allerede langt inde i den moderne Udvikling, med Kaaber, enten uden eller med Slag, og fine Hatte. Men Kurvene er der, og de bæres som de skal paa den bøjede Underarm. Den ældre Kone er blevet i sin gamle Uniform og holder ogsaa paa Forklædet.

Den unge Dame, der staar for sig selv midt i Billedet, har øjensynlig pyntet sig med et hvidt Forklæde paa Turen til Roskilde. Mens Nutidens unge Damer ikke i deres vildeste Fantasi kunde tænke sig at iklæde sig et Forklæde, naar de gik ud, var det en fast Beklædningsgenstand hos alle Pigebørn i gamle

Der sker noget.

Dage. Til daglig altid et kulørt Bomulds-Forklæde; om Søndagen, eller naar de skulde ud, fik de et pænere paa.

I Nr. 15, det sidste Hus i Smedegade, boede Jørgen Apoteker og Christian Knudsen. Jørgen Jensen havde været med i Kri-gen og faaet Trommehinderne sprængt, saa han var døv. Han havde i mange Aar arbejdet paa Apoteket i Roskilde. Christian Knudsen gik paa Banen, det vil sige, han arbejdede ved Jernbanen. De to Mænd kom ofte ind hos Jens Husar, gerne een eller to Gange om Ugen. Til at begynde med fik man sig et Par smaa Sorte. Nogen Samtale førte de ikke, men fortalte

Historier om Spøgelse og Gengangere og al anden Overtro, saa Haarene rejste sig paa Hovedet af Børnene. Sammenkomsten endte altid med en Tørve-Reel. Der blev hentet tre Tørv ind og lagt paa Gulvet paa Linie og med Mellemrum. Dansen bestod i, at man skulde svinge et Kasteskaft skiftevis ind under hvert Knæ og samtidig danse en Slags Springdans mellem Tørvene uden at træde paa dem.

Der var ingen af dem, der kunde spille, men Christian Knudsen sang af fuld Hals en Vise:

I Kornerup, i Kornerup
der danser en Lus,
der hopper en Lop'
Og Tranen træder i Trone.

Der var flere Vers, men de er glemt. — De tre voksne Mandfolk hoppede rundt paa Gulvet og morede sig som Børn. Jørgen Apoteker lo, saa »han var fær'e ved at revne«.

Sommeraftener blev der leget og spillet Pind henne i Vænget ved Toftegade. Det var ikke alene Børn og unge Mennesker, der morede sig; de Gamle fik ogsaa et Par Sten stillet op og tog sig en Omgang Pind.

Det var en fast Regel, at Mandfolkene Pinselørdag skulde gaa i Skoven i Flok og Følge. Saa kom gerne Niels Prøvesten, som boede ude i Hvilen, ned paa Bjerget for at gaa i Spidsen af Optoget med Musik. Den bestod af et Horn, hvorpaa han kunde trutte et Par falske Toner. Man var nøjsom dengang. Nutidens Ungdom vilde have grinet et saadant Optog sønder og sammen. Ude i Skoven legede de som Skoledrenge paa en Skovtur; men da de jo alle sammen var gamle Dreng, lod de Lærkerne synge paa Kraft. Men man gik ikke ind nogen Steder af den simple Grund, at ingen af dem havde Penge.

Nytaarsnat stod Bjerget paa gloende Pæle. Der blev skudt og dundret, kastet Potter paa Dørene og lavet alt tænkeligt og utænkeligt Halløj — og alle Steder var der Brændevin paa Bordet den Aften.

Det er muligt, at Skildringen bliver lidt ensidig, fordi den hovedsagelig er baseret paa Mænds Beretning. For at anslaa lidt blidere Toner vil vi her gengive en gammel Kones Erin-

dringer, som ved Juletid 1935 var offentliggjort i »Roskilde Avis«. Det er et saa værdifuldt og smukt Tidsbillede, at det bør bevares:

»Da der er skrevet og talt saa meget om Fattigdom og Nød i mange Hjem i vor Tid, kunde det maaske have Interesse at høre lidt om Fattigbørns Jul for 70 Aar siden.

Vi var fire Søskende og havde det meget fattigt i Hjemmet, da Fa'r var meget forfalden til Flasken. Mo'r maatte derfor gaa ud paa Arbejde, Vask og Rengøring, for at tjene Føden til hele Familien. Daglønnen var kun en Mark (33 Øre) om Dagen paa egen Kost, saa der blev ikke meget til at købe Mad og Klæder for. Vi Børn, smaa som vi var, maatte ogsaa ud at tjene. Jeg havde to Bypladser. Den ene Plads maatte jeg møde i Kl. 6 om Morgenen, hente Brænde og fyre i Kakkelloven og ellers hjælpe til i Huset. Naar jeg saa var færdig dér, maatte jeg afsted til den næste Plads, hvor jeg løb Byærinder og hentede Mælk. Jeg var kun 7 Aar gammel, og det var ikke let for mig saadan hele Dagen at have travlt. Navnlig kan jeg huske, at det var slemt om Vinteren i Mørke og Kulde. Men trods alt har jeg en Juleerindring, som staar for mig i en særlig Glans.

Der var kommet en ung Familie til Byen. Manden havde været Skomagervend, og Konen havde tjent i København. Derinde havde de rimeligvis haft Juletræ, hvad vi andre aldrig havde set eller kendt. En Dag lige før Jul sagde Konen til os Søskende og flere Børn, om vi vilde komme over til dem Juleaften, saa skulde vi — se noget.

Vi stod udenfor i Frost og Kulde med vore Træsko i Hænderne og ventede paa, at det skulde blive vor Tur til at komme ind. Endelig kom vi ind og saa det »Vidunder« — et lille Juletræ. Det stod paa en Stol og var pyntet med Lys og smaa Kræmmerhuse. Vi stod og stirrede paa det smukke Træ med vore store og forundrede Barneøjne, og da vi gik fra det venlige Hjem, fik vi en udhulet Æbleskive, hvori var lagt et Stykke Sukkergodt. Vi kom hurtigt hjem og fortalte vor kære Mo'r, at vi havde set et Træ, et rigtigt Juletræ, som ganske bestemt var faldet ned fra Himlen, for saadant et Træ kunde ingen lave her paa Jorden. Og dette Juletræ blev vort Samtaleemne

hele den lange Vinter. Der stod for os alle en ejendommelig Glans over det smukke Træ.

Da vi begyndte at gaa i Sct. Jørgensbjerg Skole, var der tre Disciple fra Latinskolen, som læste op for os af H. C. Andersens Æventyr. Særlig »Den grimme Ælling« syntes vi var saa rørende, og mange Taarer løb ned ad vore Kinder, fordi den led saa ondt.

Sommetider viste Disciplene os Dukketeater, og da blev vore Øjne store, naar vi saa Dukkerne bevæge sig, tale og danse.

Ja, det var store Dage i den gamle Sct. Jørgensbjerg Skole, naar vi fattige Børn fik Lov til at høre og se saa meget. Vi syntes, at det næsten var Æventyr alt sammen.

Ingen i vore Dage kan forstaa, hvad saadan Oplæsning og Dukketeater betød i vor Tilværelse.

Nu er det Minder — store og skønne Minder — som man tænker tilbage paa i Taknemlighed og Glæde.

Forinden vi forlader Smedegade, vil vi lade et af Jens Husars Børn fortælle lidt om Forældrene paa deres gamle Dage. Da Jane Jens Pæs' kom i Halvtredserne, blev hun svagelig og faldt undertiden besvimet om paa Gulvet. Det kunde umuligt gaa naturligt til. Nabokonerne var enige om, at nogen havde »lagt Ondt for hende«, at der var blevet »lagt Straa for hende« og at hun var kommet til at træde paa det. De vilde absolut have, at hun altid skulde gaa med en Naal paa sig, for naar hun bar Staal, kunde det Onde ikke gøre hende noget. Graa-Kesten kom saagar med en Hestesko-Magnet og vilde have, at Jane skulde sy den paa sit Tøj, da saadan en var mest probat.

Da Jens Husar, der ellers aldrig havde fejlet noget, blev omkring de tres, fik han Gigt og Hold over Lænderne. Gigt-historien gik til Hovedet paa ham, saa han ikke kunde være inde for Smerter, men lagde sig ud i Grøften om Natten. Jens var ikke den eneste af de gamle Vikinger, der ikke gik i Seng, naar de blev syge, men lagde sig ud i det Frie. Da det blev for galt med Smerterne, blev Bjergets Vidunderdoktor, Tøffel-mageren, spurgt til Raads, og han gav Jens noget til at smøre i Hovedet. Det hjalp, men alt Haaret gik af. Jens blev igen en

rask Mand, men mest fordi han altid brugte en god Kur: en stor Snaps og to Rundtenommer Rugbrød med Fedt hver Morgen. Da han var fem og firs, laa han oppe paa »Børsen«s høje Tag og skællede. Han levede endnu i to Aar. I den sidste Tid klagede han over, at Benet kløede paa ham, som om han var fuld af Lus eller havde Muk. Da vi vilde hente Læge til ham — det var jo Vattersot, han havde — svarede han: Vorherre bevares for Doktor og saadan noget Skidt; Alderdommen skal jo sætte sig et Sted. Da jeg en Morgen, fortæller Sønnen, kom over til ham, sagde han: Jeg er fuld i Dag. Og da han ikke havde faaet andet end sin Morgensnaps, tænkte jeg, saa er det snart slut med ham. Om Aftenen, da jeg kom fra Arbejde, gik jeg igen over til ham, og han bad mig blive der. Saa sad han oppe hele Natten og fortalte Historier fra sit Liv og lo, saa Taarerne trillede ham ned ad Kinderne. Hen ad Morgenstunden lagde han sig paa Sengen, og lidt efter var han død. Vandet var gaaet op i ham, og Hjertet sprang.

Ved Toftegade hørte det gamle Bjerg op. Paa de ældre Kort findes Gaden slet ikke, og helt op til nyere Tid var der kun en smal og opkørt Markvej. Vestlig for Linien Toftegade—Sct. Hansgade—Clermontgade var der Marker. I Enkeltheder at følge den senere Bebyggelse vil blive for vidtløftigt, men vi vil forsøge i store Træk at føre de gamle Sct. Jørgensbjerg Jorder tilbage til de Ejendomme, hvortil de engang har hørt.

Sct. Jørgensbjerggaard, Matr. Nr. 1, Byens største Gaard, har foruden enkelte spredte Ejendomme som Kirkebakken Nr. 5 og Toftegade 13 og 15 haft et betydeligt Jordtilliggende. Der er først Arealet, der strakte sig fra det gamle Skel ind mod Bistrupgaard og hen til Kirkegade og fra Smedegade helt ned til Stranden — med Undtagelse af Bebyggelsen omkring Hjørnet Kirkegade-Smedegade samt den omtalte Stakhave til Chr. Nielsens Gaard. Grænsen ind mod Bistrup, der løb Vest for Smedjen og Øst for Vendelbohuset nede i Kællingehaven, var markeret af et beplantet Dige, hvoraf der endnu er lidt tilbage. Det meste af Arealet var i Gartner Wendts Tid optaget af hans store Have. Trekanten Nord for Wendtsgade er den saakaldte Pilehave; her har, efter det gamle Fotografi (Side 73) at dømme, engang

været Pileplantage. Det er ogsaa rimeligere, at Navnet Pilehaven kommer deraf og ikke af Poplerne ved »Pilehavehuset«, som de fleste tror. Skraaningerne Nord for: Strandbakken, Pilehaven og Frugthaven, helt ud til Vandet hørte ogsaa til Sct. Jørgensbjerggaarden, saa alle de gamle Strandgade-Grunde oprindelig er udstykket herfra.

Hovedmassen af Gaardens Jord laa i et bredt Bælte fra Toftegades nordlige Del og fra Toftekæret vesterpaa helt ud til Bistrups Marker. Heri danner Ejendommen Bakkehuset med sine godt 5 Tdr. Land en lille Enklave. Før Wendt, ejede to Brødre Sct. Jørgensbjerggaard; den ene af dem beholdt Bakkehuset. Den østlige Del af Jorden, altsaa Arealet mellem Toftekæret og Stien ud til Sct. Hans (hvor nu Sct. Hansgade er), var i Wendts Tid Planteskole. Smedjen med tilhørende Grund er skaaret ud af Wendts Have, og Toftekærshuset (Toftegade Nr. 2) samt Ejendommene Smedegade Nr. 11—15 er udstykket fra det gamle Matr. Nr. 1.

Toftekæret var tidligere ikke saa lidt større og strakte sig helt op mod Nr. 13 og 15 i Smedegade, men det er ved Opfyldning trængt meget tilbage. Da Toftegade skulde udvides, blev Kæret stensat ud mod Vejen og atter beskaaret. Det rigtige store Toftekær var om Vinteren Bjergdrengenes Eldorado. Her lavede de Svup, løb Laur eller løb paa Skøjter. Det var kun de gammeldags Træskøjter, der blev bundet fast paa Fødderne med Hyssing eller en Masse Sejlgarn. Naar det var begyndt at tø, men Isen endnu var sejj, blev der løbet Laur. 5—6 Drengene tog hverandre i Hænderne og masede af Sted hen over Isen, der knagede og gyngede og ligefrem kunde bølge under dem. Det endte til med, at de gik i Ballen; men hvad gjorde det.

En Tid havde Skomagervendene i Roskilde hittet paa at holde »blaa Mandag« ved Toftekæret. De kom marcherende paa deres 3—4 Tommer høje Støvlehæle, det fornemme Kendetegn for Datidens Skomagervende. Folk, der har set dem vakle rundt paa de høje Stylte-Hæle, siger, at det saa nærmest ud, som havde de Klumpfødder. De zünftige Gutter af den forgyldte eller røde Støvle, som de kaldtes efter Skomagernes Butiksskilte, slog sig ned i Græsset ved Kæret og lod

Lærken synge. Hvis de var mere tørstige, gik de paa Strandhugst i de nærliggende Huse, bankede paa og bad om at maatte laane »en halv Pægl«. En gammel Bjerring har fortalt, at han som 6—7aarig var alene hjemme for at passe 3 mindre Søskende, mens baade Fa'r og Mo'r gik paa Skovarbejde. Naar Skomagerne

Toftekæret. — Der tærskes med Damp i »Vænget«.

kom og bankede paa Døren, blev Børnene saa hange, at de sad og rystede af Angst inde i Stuen, til de fulde Bæster igen forsvandt.

Hele Behyggelsen langs begge Sider af Toftegades sydlige Del, fra Kæret og til Sct. Hansgade, er udstykket fra det gamle Matr. Nr. 3, en lille Landejendom, der laa, hvor nu Brødkusk Ole Hansens Sted Asylgade 20 ligger, og strakte sig ind over Nr. 22's Grund. Den gamle Ejendom, der bl. a. har tilhørt Tømrer Ole Olsen, havde Facade fra Sophielyst hen til Bjergteatret, altsaa Strækningen Asylgade 20—28. Dens Tilliggende gik i et bredt Bælte op over Toftegade ud til Wendts Planteskole,

derfra vestpaa over nuværende Sct. Hansgade og videre Nord for Nygade hen mod Alderdomshjemmet. Midt i denne Udstykning ligger Toftegade 13 og 15, der som nævnt oprindeligt har hørt til Sct. Jørgensbjerggaard. Nr. 15 blev kaldt Pindehuset eller Spaanhuset, fordi det mellem de mange Straatage var saa fint, at det havde Spaantag. Omtrent hvor Toftegade 17 ligger, var den Vanding, de kaldte Simens Kær.

Bageriet Toftegade Nr. 11 — nu »Roskilde Brødfabrik« — er bygget af Bagermester Gregersen 1887. Han solgte det i 1891 til Iwanouw, der i 1898 afhændede det til Bagermester Frederik Hansen. Derefter har S. P. Stade ejet Forretningen fra 1906, til han i 1923 solgte den til Fabrikant Alfred Petersen.

I det lille, lavtliggende Toftegade Nr. 4, der tidligere blev kaldt for Lerhuset, boede Jakob Træskomand, der sammen med sin Kone strøg raa Sten af Ler, som de gravede ud paa Grunden. Senere gav de sig til at holde Søer og sælge Pattegrise, og kom godt efter det.

Paa Hjørnet af Sct. Hansgade og Asylgade laa Christian Steffensens Vognmandsgaard, nu Direktør Stades Ejendom Sct. Hansgade 20 og Bjergteatret. Til Gaarden hørte hele Grunden fra Asylgade 28 til Clermontgade 10, i et Bælte op over Sct. Hansgade og videre ud Syd for Nygade. Efter Vognmand Christian Steffensen har Peter Christian Nielsen og hans Søn Niels Peter Nielsen ejet Gaarden. Allerede en Del Aar før sin Død havde Niels Nielsen realiseret sin Ejendom: et Areal blev solgt til Gartneriet i Clermontgade 10, og ca. 8 Tdr. Land solgtes til Kommunen. Det er Matr. Nr. 4 og 5 an, hvor nu Alderdomshjemmet er bygget, og Kommunens Kolonihaver ligger. Matr. Nr. 4 har ikke altid hørt til Gaarden, men er købt fra Kapelsmøllen. Endelig solgte Gaardejer Nielsen den gamle Gaard med tilliggende Grund til Direktør Stade, der her i 1924 opførte den store Hjørneejendom »Sct. Jørgensbjerghus« og Bjergteatret.

Det meste af Bebyggelsen omkring Nygade er fra nyere Tid. Tidligere laa der kun Nygade 7 og Mosehuset, der nedbrændte 1921, antændt ved Gnister fra Gdr. N. P. Nielsens Stakkehjelm, og Clermontgade 8, der brændte samtidig.

Syd for disse Arealer kommer Grundene til Clermontgade 10—14 {og Jorden bagved, der som nævnt stammer fra den

ældste Smedegadegaard (Laurits Berthelsens). Clermontgade 16—20 og Jordan bagved langs Vestergade, hen til »Olufsminde«, har hørt til den brændte Gaard (Jens Forpagters) paa Hjørnet af Kirkegade og Smedegade.

Vi gaar videre ud ad Vestergade og fortsætter med Arealerne

Niels Nielsens Gaard paa Hjørnet af Sct. Hansgade og Asylgade.

Nord for Vejen. »Olufsminde« har vi omtalt ved den yngre Smedegadegaard (Chr. Nielsens), da Jordan oprindeligt har hørt hertil. Jordan til Naboejendommen, Vestergade 26, der tidligere ejedes af Gartner Olsen, nu af Vognmand J. Nielsen-Hansen, har engang tilhørt Agent A. Borch i Roskilde. Agenten ejede ogsaa »Den lille Børs«, Havnevej 41. Da han solgte denne Ejendom til sin Avlskarl Christian Jensen, fulgte Jordan i Vestergade med. Derefter følger de snart alt for ofte nævnte 12 Tdr. Land, Matr. Nr. 6 a og 7, der blev flyttet fra den ældre til den yngre Smedegadegaard og nu ejes af Gdr. Waldemar Nielsen, »Mogensdal«. Tidligere var denne Ejendom den

sidste i Vestergade, og her endte Vejen blindt. »Mogensdal«, der er paa ca. 9 Tdr. Land, er sammenlagt af to Ejendommers Jord, nemlig Matr. Nr. 9 b, der har hørt til Kirkegade 3 (Slagter Burckhardt), og Matr. Nr. 10 b, der har ligget til den gamle Vognmandsgaard Asylgade 1, Hjørnet af Brøndgade.

Clermontgade Nr. 22 paa Hjørnet af Vestergade og Clermontgade.

Vi vender om og kaster et Blik paa Arealerne Syd for Vestergade. Guldsmed Valdemar Frandsens Grunde har udgjort den største Del af Tilliggendet til den tidligere Vognmandsgaard i Asylgade 12 (Struers Bageri). Al Jorden fra Handelsgartner W. J. Larsens Ejendom og ud til Clermontgade laa oprindeligt til Gaarden Sct. Hansgade 20 (N. P. Nielsens), undtagen Hjørnesteedet Clermontgade 22 og Grundene paa begge Sider af den lille, blinde Vej ved Clermontgade 26, der har hørt til Asylgade 12.

Det smukke, straaetækte Hjørnesteedet Clermontgade 22 sender os med sine smaa, blyndfattede Ruder en Hilsen fra det gamle

Bjerg. Det er den nuværende Ejer, Malermester A. Hacke, der søger at fastholde Husets oprindelige Landsbypræg. Den træindfattede Brønd i den smukke Nabohave, Nr. 24, passer godt ind i Idyllen. Her laa tidligere et gammelt Hus langt ud i Gaden, der dengang var meget smal med en bred Grøft ind

Fra Lille Hedegade.

mod Roskilde Grund. Hvorfor det ikke særlig prangende Hus Clermontgade 26 har faaet Navnet »Slottet«, kan ingen mere forklare. — Ude i Lille Hedegade med de smaa, hyggelige Huse og nette Forhaver er vi ved Ny Bjergs Sydgrænse. Behyggelsen ved Clermontgade var jo i ældre Tid meget spredt, og de rigtige Gammel Bjerringer regnede ikke med Ny Bjerg. Det laa jo langt uden for Byen, siger de, og vi kom ikke derop. Lille Hedegade blev altid betegnet som »ude i Rækken«.

Efter den lille Udflugt til Ny Bjerg og ud paa Bymarkerne gaar vi igen tilbage til Gammel Bjerg. Mellem Bjergteatret og Sophielyst laa der til 1910 tre gamle, straatækte Huse. De to

første var bygget sammen og skilt ved en Smøge fra Tømrer Ole Olsens lille, vinkelbyggede Sted (nu Asylgade 20 og 22). Ved Siden af sit Arbejde i Roskilde drev han et lille Landbrug. Der var flere end ham, der enten havde Arbejde oppe i Byen eller var Haandværkere og samtidig drev lidt Jordbrug, f. Eks. Kjeld Olsen i Clermontgade 10. Folk maatte have flere Jern i Ilden paa een Gang for at klare sig.

Alle de .Eldre paa Bjerget mindes Ole Olsens hyggelige, gamle Sted med det prægtige, store Pæretræ foran. En Formiddag i Maj væltede et Petroleumsapparat inde hos en gammel Kone i det midterste af Husene, og snart stod de alle tre i Flamme.

I et af de brændte Huse havde Karl Spillemand boet, han blæste Klarinet ved Gilderne, men arbejdede ellers hos Tobaksspinder Bang i Roskilde. I Bangs og i Manniches Fabriker har ikke saa faa Bjergdrengene, saa snart de var fyldt 10 Aar, begyndt at »gøre Gavn for Føden«. De fik 20 Øre for en halv Dags Arbejde og skulde aflevere Lønnen hjemme. Efter Loven maatte de kun arbejde den halve Dag, men Drengene og Fabrikanterne var rørende enige om at tage hele Dagen. For at omgaa Loven blev der lavet et lille Nummer med Fabriktilsynet. Hver Dreng havde en autoriseret Bog med Navn, Alder og Skoletid; Bøgerne blev byttet mellem Drengene, der om Formiddagen havde eet Navn og om Eftermiddagen et andet med tilsvarende Bog. Efter hvert »Tilsyn« var der Fred og ingen Fare i et halvt Aar. De, der selv har været med, mener, at Arbejdet ikke var sundhedsfarligt, og at de heller ikke har taget Skade af at høre Svendene drøfte deres kønslige Oplevelser udpenslet i alle Enkeltheder. Vi tog det som den naturligste Ting af Verden, siger Redaktør H. P. Hansen i nogle Erindringer, han i sine sidste Aar skrev i »Roskilde Social-Demokrat«.

Inden Bjergdrengene var store nok til at komme i Tobaksfabrikerne eller faa Bypladser i Roskilde, havde mange af dem været ude hos Bønderne i Omegnen som Vogterdrengene. Det gik selvfølgelig ud over Skolegangen, men det var der ikke noget at gøre ved. Børnene skulde ud snarest mulig, saa de ikke tærede paa Hjemmet. Mens Landmændene ikke var videre

slikne efter at tage de voksne Bjerringer i deres Tjeneste, var de smaa Bjergdrenge alle Steder velsete. Det var raske og haardføre Fyre, man godt kunde være tjent med. Og forvænte var de langtfra, men henrykte for lidt god Mad. En ældre Mand, der som lille Dreng vogtede Faar for Lystøber Fre-

Branden i Asylgade i 1910. — Til højre Pæretæret og Ole Olsens Sted.

deriksen i Roskilde paa hans Marker ved Køgevej, mindes endnu, hvad det var for en Oplevelse for ham at faa røget Faarekød paa Brødet. Han, der kun kendte til det amerikanske Fedt, havde slet ikke tænkt sig, at der eksisterede en saadan Herlighed.

Det gamle Bjergs Ejendomme var ikke strengt afgrænsede og indhegnede, og flere Steder var der Smutveje ind mellem Huse og Haver. Mellem nuværende Asylgade 22 og 24 var der en Sti over til Toftegade. Og Vejen, der endnu fører fra Asylgade ind til de gamle Huse Nr. 30 og 32, gik tidligere helt igennem til Toftegade. Fra Kirkegade var der Stien over Fattiggårdens

Mødding hen til Kirkebakken, hvorfra man ad en Smutvej forbi Sct. Jørgensbjerggaard kunde komme ned i Strandgade. Fra denne førte der gennem Bademand Jensens Have en Genvej op over Skrænten og ind i Wendts Have, og herfra kom man ud i Kirkegade eller Smedegade. Og saadan kunde man frit krydse rundt gennem hele Bjerget.

Det er maaske nok lidt for meget sagt, at hvert andet Menneske paa Sct. Jørgensbjerg bærer Navnet Vendelbo eller med ældre Stavemaade Wendelboe sammen med Larsen, Johansen, Olsen, Jacobsen, Andersen o. s. v.; men der er i hvert Fald en utrolig Mængde Vendelboer, og ingen af dem ved rigtig Rede paa, hvorfra de har Navnet. Ikke alene ved deres Mængde, men ogsaa gennem de ansete Mænd, der er udgaet fra deres Rækker, betyder Bjergets Vendelboer saa meget, at vi bør se nærmere paa, hvorledes det forholder sig med det gamle Slægtsnavn.

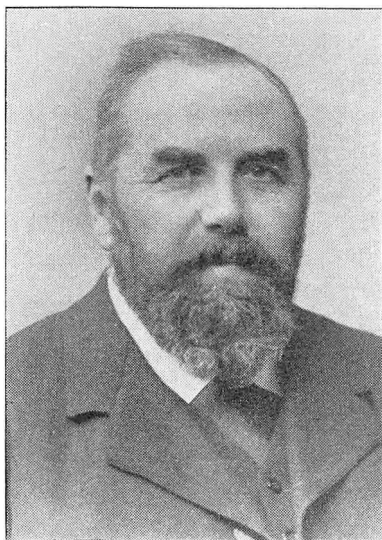
I den lille Landejendom bag Pæretræet i Asylgade har engang Jordbruger og Jagtfører Lars Jørgensen boet. Han var af Vendelbo-Slægten og gift med Lisbeth Larsdatter. De døde begge i en forholdsvis ung Alder. Ogsaa tre af deres syv Børn døde tidligt; men fire Sønner blev voksne, nemlig Jørgen, Lars, Hans Vendelbo og Christian. Den sidste af dem omkom ved Gentofte-Ulykken.

Her vil vi særlig opholde os ved Jørgen Larsen og Hans Vendelbo Larsen, mærkeligt nok havde kun den ene Bro'r faaet Slægtsnavnet. De lærte begge Tømrer-Haandværket. Hans Vendelbo, der var gift med Anne Katrine Hansen, en Søster til Vognmand Chr. Hansen i Smedegadegaarden, forlod tidlig Bjerget, hvorimod Jørgen opholdt sig her det meste af sin Tid. Han var først Jordbruger og Tømrer og boede i det gamle Sted i Asylgade, men begyndte senere for sig selv som Entreprenør under meget smaa Forhold. — Kun med to gamle Krikker, siger de paa Bjerget. Men det skulde ikke blive derved. Jørgen Larsen flyttede til København, fik fat i Bro'r Hans Vendelbo, der boede i Birkerød, og 1873 grundlagde de Entreprenør-Firmaet Hans & Jørgen Larsen, der i Aarenes Løb udviklede sig til at blive den landskendte og meget betydelige Virksomhed, der endnu lever i bedste Velgaaende.

Jørgen Larsen havde faaet Forbindelse med den bekendte københavnske Tømrermester Kaiser, og det er rimeligvis ham, der har hjulpet Brødrene i Gang i København. De havde ogsaa Heldet med sig. Da Nørrebros Sporvejselskab skulde have anlagt en Linie, overtog Hans & Jørgen Larsen Arbejdet til en meget trykket Pris, mod at faa Part i Overskudet. Det viste sig senere at være en god Forretning for Brødrene. Ellers har Firmaet rundt om i Landet, dog mest i Hovedstaden, haft en Mængde meget betydelige Stenhugger- og Entreprenør-Arbejder af alle Slags, saasom Gade- og Kloakanlæg, Ombygning af flere Havne paa Bornholm, store Arbejder paa Tuborg og Carlsberg, Afgravning af Terrænet bag Vestre Kirkegaard med Transport af op mod en halv Million Kubikmeter Jord til Opfyldning for Godsbanegaarden m. m. Af Stenhuggerarbejder kan nævnes Brolægning af Slotsgaardene paa Amalienborg, Fredensborg, Vallø, Bregentved, Sorø Akademi o. s. v.

Da Stenhuggeriet efterhaanden blev en betydelig Del af Firmaets Virksomhed, købte det i 1885 et af de bedste Stenbrud paa Bornholm og oprettede eget Stenhuggeri i Allinge. I 1899 anlagdes et nyt stort Stenbrud. Hans & Jørgen Larsen har udført Stenhuggerarbejder bl. a. til Videnskabernes Selskabs Bygning, Glyptoteket, Københavns Raadhus og Centralposthus, Elefanttaarnet paa Carlsberg, Christiansborg, Kronborg m. m.

Mens Hans Vendelbo Larsen var Medindehaver af Firmaet til sin Død i 1907, blev Jørgen Larsen ret snart afløst af sin Søn Jørgen Vendelbo Larsen. I ikke mindre Grad end sin Fa'r og sin Onkel har han gennem sin dygtige Indsats gjort sit Navn landskendt. Naar vi afslører ham som Etatsraad Jørgen

Etatsraad Jørgen Larsen, Gaardbogaard.

Larsen, Gaardbogaard, vil de fleste vide, hvem han er. Efter at have ledet Udtørringen af Tastum Sø i Viborg Amt, tog han 1881 fat paa den ca. 650 Tdr. Land store Gaardbo Sø i Vendsyssel. Tæt ved denne har engang ligget en gammel Herregaard, som Sandflugten ødelagde. Der blev gravet en ca. 9 km lang Kanal rundt om Søen, Vandet ledet ud til Kattegat, og den tidligere Søbund blev forvandlet til et frugtbart Landbrug. I 1893 traadte Godsejer Jørgen Vendelbo Larsen ud af Entreprenørfirmaet Hans & Jørgen Larsen for alene at hellige sig Landbruget. Samme Aar byggede han tæt Øst for de nykultiverede Arealer det statelige Herresæde Gaardbogaard og havde hermed genrejst Danmarks nordligste Herregaard. Den blev et Mønsterbrug, og som fremstaaende Landmand var Jørgen Larsen i mange Aar den ledende Personlighed i Vendsyssel. Foruden at have forvandlet en Sø til en Storgaard, har Etatsraad Jørgen Larsen af ca. 130 Tdr. Land Hede og Mose, han købte af forskellige Lodsejere i Tversted Sogn, fra bar Bund skabt endnu et veldrevet Landbrug, nemlig Gaarden Kjærholt. Af ca. 300 Tdr. Land Hede, Kær og Klitter ved Gaardbogaard har han beplantet 200 Tdr. med Naale- og Løvtræer og forvandlet ca. 60 Tdr. til Agerjord. Han har efter en storstilet Maalestok været en Nyskaber og Landnamsmand. Det var ogsaa ham, der som den første indførte Jersey-Kvæg her i Landet. Jørgen Vendelbo Larsen var født paa Sct. Jørgensbjerg 10. Juli 1851 og døde 30. December 1931. Ved et mærkeligt »Træf« skulde hans Livsgerning falde i den Landsdel, hvorfra hans Slægt engang var indvandret til Bjerget.

For at faa Rede paa Vendelbo-Navnets Oprindelse maa vi igen gaa tilbage til Vendsyssel-Herremandens Bedstefa'r, Jordbruger og Jagtfører Lars Jørgensen i Asylgade. Han var en af Bundgarnsfisker og Jagtfører Jørgen Sørensen Vendelbos mange Børn. I sine to Ægteskaber havde han 15 Børn, hvoraf dog de 9 døde før ham selv. De mistede bl. a. en lille Dreng i 1795, da en Koppe-Epidemi hærgede paa Bjerget og bortrev ikke færre end 16 Børn og unge Mennesker under atten Aar. Jørgen Vendelbo boede i det lille Hus længst ude i Strandgade, det gamle Vendelbohus, der ligger paa Bistrups Grund. Han havde en Bro'r, Christian Sørensen Vendelbo, der var Købmand

i Roskilde. Naar Jagtføreren havde et Barn til Daaben, har Folk af hans Bro'rs Bekendtskabskreds mellem Roskilde-Købmændene været med som Faddere. Man træffer nemlig i Kirkebogen Navne som Bruun, Obel og Bränniche. — Det er Personallhistorikeren Hauch-Faushøll, der har udredet Ven-

»Sophielyst«. — Damen er Købmand A. Borchs ældste Datter.

delbo-Slægten. Fra Jørgen Sørensen Vendelbo maa Navnet have udsaaet sig saa rigeligt over Bjerget.

Den venlige, straatækte Ejendom »Sophielyst«, Asylgade 18, med den godt 11 Skæpper Land store Grund har altid været noget for sig selv. Huset, der er bygget for omkring hundrede Aar siden, var i Slutningen af 40erne beboet af en Partikulier P. L. Fabritius de Tegnagel og senere af en Præsteenke, Fru Emilie Bache. Hun solgte 1872 Ejendommen til Købmand Anders Borchs Svigerfader, Skovfoged Willum Willumsen i Boserup. I mange Aar boede hans Enke og ene Datter Jomfru Marie Willumsen i Sophielyst. Hun var en granvoksen og

meget mandhaftig Dame, der forstod at sætte sig i Respekt hos Bjergdrengene, hun sendte dem nemlig et Skud Salt i Halen, naar de var paa Vej op i hendes Æbletræer. Enkefru Willumsen og hendes Datter beboede den nordre Lejlighed og udlejede den søndre, der vender ud mod Asylgade. Her havde i en Aarrække en tidligere Tjener Petersen fra Det adelige Jomfrukloster Pensionat, hvor bl. a. Komponisten I. P. E. Hartmann har boet et Par Somre i Slutningen af 70erne. Han fik ofte Besøg af Domorganist Hans Matthison-Hansen. Da Roskilde Domkirkes Orgel i 1877 blev ombygget, vilde Matthison-Hansen ikke vælge Stemmerne alene, men bad Hartmann være sig behjælpelig dermed. Orglet har fra denne Ombygning en meget smuk Kornet-Stemme, som Hartmann efter Traditionen skal have valgt. — I 1910 købte Gartner N. P. Nielsen Ejendommen af Jomfru Willumsen og anlagde Gartneriet. Sognefoged og Graver I. P. Olsen blev 1935 Ejer af »Sophielyst«.

Nordlig for Sophielyst laa der tidligere et Sædvænge, der strakte sig fra Asylgade op til Brøndgade, Vest for en Linie fra Asylgade 12 til Brøndgade 9. Det tilhørte Agent Anders Borch, der 1877 solgte det til Sophielyst. Fra dette Vænge er i Tidens Løb udstykket Haven bag Bagerigaarden Asylgade 12 og Grundene til Toftegade 7, Brøndgade 11 og 13 samt Grundene til Asylgade 14 og Asylet. Dette blev bygget 1883 efter Tegning af Inspektør Henry Meyer, Sct. Hans Hospital.

Gaar man fra Lille Hedegade ad Clermontgade og Asylgade, følger man Grænsen mellem Roskilde og Sct. Jørgensbjerg, der løber midt i Gaden. Alt hvad vi har paa vor højre Haand hører til Roskilde, indtil vi naar et lille Stykke forbi Asylet. Her svinger Grænselinien pludselig ud og drejer ind bag Grunden til Nr. 9, gaar videre bag Haverne og løber ud i Brøndgade Øst for Spardus Hus, Brøndgade Nr. 1. I den nordlige Ende af Asylgade fra Nr. 12 og Nr. 9 hører altsaa begge Sider af Gaden til Sct. Jørgensbjerg.

Da den gamle Vognmandsgaard, Asylgade 12, forsvandt, byggede Ejeren af Sct. Clara Mølle, Mogens Sørensen, den nuværende Ejendom. En Tid var der Slagtehus, senere blev der indrettet et Bageri, som først var lejet ud til Løhde, der

havde været Bager paa Sct. Hans. Da han købte den gamle Skole, Havnevej 29, og indrettede sig dér, havde Struer i en Aarrække Bageriet i Asylgade, der nu er nedlagt.

En Dag i 1857 var en Kvartermænd fra Nyboder og hans Madam paa Udflugt til Roskilde og Bjerget. De søgte Ly for en lille Sommerbygge under et Træ i Asylgade. Inde fra Nr. 7 kom Madam Krøyer, Væver Christian Krøyers Hustru, med en Kande Kaffe til Haandværkerne, der arbejdede paa Nr. 9, som Væverfolkene lod bygge til Udlejning.

— Naa, siger den gemytlige Nyboder-Mand, her kommer nok Kaffen til os.

-- Næ, det er ikke til Dem, svarer Madam Krøyer i samme ligefremme Tone, men kom bare indenfor og faa en Taar.

Lidt efter sad de vildtfremmede Københavnerne ved Væverens Bord. Den Kaffetaar blev til et Venskab, der har holdt gennem tre Generationer. — Ledsaget af Kvartermændens Sønnesøn og hans Hustru vil vi kikke indenfor hos Krøyers og faa et Indtryk af, hvordan de gamle Sct. Jørgensbjerg Haandværkere levede.

Krøyers Hus lignede de andre gamle Huse paa Bjerget. Det laa lidt tilbage fra Gaden, hvor deres Søn, Murer Frederik Christiansen, har bygget det nuværende Nr. 7. Bagved er der lidt Have, og over den løftede sig tidligere et højt, slankt Elmetræ, der var som et Vartegn for Bjerget og kunde ses langt borte fra. Det er ganske karakteristisk, at dette smukke Træ blev fældet, fordi en Mand oppe paa Bondetinget syntes, at det generede hans Udsigt.

Fra en lille Forstue kom man ind i Vævestuen, Husets største Rum, en lavloftet Stue med to smaa, højtsiddende Vinduer ud mod Gaden. Væggene var hvidkalkede og prydede med Olietryk af Frederik VII og General Rye. Her stod i Krøyers Velmagtsdage tre Væve og i det ene Hjørne en Himmelseng, hvor hans aandssvage Søster Marie sov. Hun var i Huset til sin Død. Inden Krøyer blev gift, laa Marie for det meste til Sengs. Men da den lille, energiske Madam Krøyer rykkede ind, sagde hun kort og bestemt til hende, at hvis hun vilde have noget at spise, maatte hun møde ved Bordet samtidig med de

andre. Og Marie stod virkelig op, kom lidt efter lidt i Gang og kunde til sidst gøre nogen Nytte ved at spole Garn.

Fra Vævestuen kom man ind i den lille Dagligstue. Her var der ogsaa Lergulv. I et Hjørne ud mod Haven stod Ægteparrets Dobbeltseng, i det modsatte stod Bordet og foran Vinduet ud til Gaden en Forhøjning med en Stol. I Dagligstuen var ogsaa deres Gemmemøbler: et Skab og en Dragkiste. Paa Væggen hang der et pænt, lille Spejl, et Ur med Metal-skive og frithængende Lodder samt et Billede af Napoleon. I Midten saas Kejseren selv, i en Kreds uden om Episoder fra hans Liv: de berømte Slag og til sidst Dødslejet paa Sct. Helena.

Madam Krøyer var født i Svogerslev og havde i de unge Aar været ude at tjene. Det var hendes Stolthed, at hun i Ægteskabet kunde medbringe en velspækket Kiste med Uldent og Linned, bl. a. 12 nye Kjoler, der holdt i hele hendes Ægestand. Først til sit Guldbryllup fik hun en sort, ulden Kjole. De 12 var uopslidelige. Stoffet mindede mest om Møbeldamask. Naar de lange Nederdele, der havde en bred Rynkning foroven, var slidt forneden, blev der vendt op og ned paa dem. Det slidte blev klippet af, der blev lavet ny Rynkning og en ny Kant øget til forneden.

I den Del af Huset, der var sammenbygget med Nr. 5, var der et lille Køkken med Murstensgulv, herfra førte en Dør ud til en smal Stribe Have Nord for Huset, hvor Brønden var. Men de skikkelige Krøyers, der sikkert aldrig har haft en Uven, havde faaet den Idé, at deres Nabo, der kun kendes under Navnet »Svensken«, gjorde noget ved Brønden. De hentede derfor altid Vand nede ved Posten i Brøndgade.

Krøyers Dage og Aar gik med Arbejde fra tidlig Morgen til Mørket faldt paa, han kunde ikke arbejde ved Lys. Han sad og smaafløjtede, mens han Dagen lang slog Væven. Naar der skulde sættes en ny Væv op, blev alle Kvindfolkene mobiliseret, ogsaa Svigerdatteren, Murersvend Fr. Christiansens Hustru. De boede i en ny, lille Tilbygning ud i Haven. Krøyers havde desuden en Datter, der blev gift med Lokomotivfører H. C. Andersen, den senere Sognefoged i Hedegaardene. Det havde vakt en Del Forargelse blandt Krøyers Kunder paa Landet, at

Sønnen skulde sættes i Haandværkerlære, da det var meget for fornemt og over deres Stand. Men Madam Krøyer vilde ikke have, at hendes Søn skulde ud at tjene.

Krøyer arbejdede mest for Omegnens Bønder, der selv kom med deres Garn. Han vævede Duge, mønstrede med Terner og

Væver Krøyers Hus.

Til venstre: Murer Jensen, Fru Christiansens Fa'r, og Lokomotivfører H. C. Andersen.
 I Vinduet: Fru Christiansen og Fru Andersen. To københavnske Gæster. I Døren: De gamle Væverfolk.
 Til højre: Den unge Andersen, nuværende Stationsforstander A. i Glostrup, og Murer Fr. Christiansen.

Striber, Lagener og Pudevaar, flerfarvede Dynevaar og Hvergarns-Kjoletøj. Der blev for det meste betalt med Naturalier. Madvarerne var dog ikke altid lige gode. Melet kunde være oret, men de maatte bruge det. Man havde ikke Raad til at være kræsen. Krøyers levede meget tarveligt og var begge yderst sparsommelige. Det mest brugte Paalæg var Knapost, der jo er haard og drøj. Engang imellem flottede Madam Krøyer sig med en lille Skørost; men det syntes hendes Mand ikke om, han kaldte denne Ekstravagance for den dyre Ost.

Med lige saa stor Respekt talte han om det dyre Købeøl. — Krøyer satte sit Haandværk meget højt og omtalte altid maskinvævet Tøj med Foragt. Længe efter, at de fleste Hvidevarer blev fremstillet paa Maskine, troede han, at Haandvæven vilde sejre, for der var jo alligevel intet, der duede som hjemmenvævet Hørlærred; det var uopslideligt stærkt. Maskinvævet Dowlas, der kun er af Bomuldsgarn, kaldte han foragteligt for Dovenla's. I de senere Aar vævede han ogsaa for egen Regning og solgte Tøjet gennem Farver Reimer i Roskilde.

Efter Fyraften satte Krøyer sig i sin Stol ved Vinduet eller ud i Haven og læste Avisen. Den og Almanaken var deres eneste Læsning. Om Søndagen trak han i Kisteklæderne; iført Frakke og Hat af en meget gammel Model gik han en Tur ned til Havnen. Aarets store Begivenhed var Sommerturen til Vennerne i København. Der medbragtes altid en Pose Kartofler af egen Avl og en Flaske Fløde, der var købt, for at Københavnerne kunde smage rigtig Fløde fra Landet. Københavnsurens største Glæde var for Krøyer at komme ud paa Lange-linie og se paa Skibene. Aarets anden store Oplevelse var Københavnernes Besøg paa Bjerget. Ellers kom Krøyers ikke sammen med andre end Familien. Der var det smukkeste Sammenhold mellem dem, og de gamle Krøyers og deres Børn saas ofte. Da begge Forældrene var døde, og Sønnen var blevet Enkemand og Datteren Enke, besøgte de to Søskende hver Dag hinanden.

Madam Krøyer var en rask og livsglad Kone, der selv i sin høje Alder ikke gik til Side for en Sekstur med tilhørende Kontrasejre, naar der blev danset ved de store Familiefester, Børnenes Sølvbryllupper og andre større Sammenkomster. Hendes Hverdage var fyldt til Randen med Arbejde. Huset skulde passes, og hun maatte desuden hjælpe til ved Vævningen. Da Krøyers lod Lejeboligerne (Nr. 9) opføre, havde hun Haandværkerne paa Kost, og hun var selv med at bære Sten. Svigerdatteren, der var født Trine Jensen, maatte for at hjælpe paa Mandens Løn sy Linned paa Maskine. Madam Krøyer var ogsaa med her og hjalp hende med alt det, der skulde sys i Haanden.

Frederik Christiansen, der hele sit Liv arbejdede for Murer-
mester C. J. Schledermann, var en meget konservativ og konge-
tro Mand. Han vilde ikke ind i Fagforening, da han mente,
det ikke vedkom andre, hvad han og hans Mester blev enige om.

Krøyers kom paa deres gamle Dage i Duebrødre Hospital,
og her tilbragte ogsaa deres Søn sine sidste Aar. De blev alle
tre over firs. Datteren, Enkefru Andersen, der først er død
for nylig, blev ogsaa meget gammel. — Krøyer og hans Kone
var begge to smaa af Vækst og passede godt til det lille, lave
Hus, hvor de levede al deres Tid. En Tilværelse uden store
Hændelser og under saare beskedne Kaar, et Liv fyldt med
Arbejde og Pligt — men sikkert lykkeligt.

I Skildringen af Væver Krøyers, deres Hjem og Familie,
der er bygget paa Meddelelser fra Husets københavnske Ven-
ner gennem mange Aar, siges det, at Murersvend Frederik
Christiansen hele sit Liv var Højremand. Det var han ikke
alene om paa Bjerget dengang. Sct. Jørgensbjerg var i gamle
Dage Højres faste Borg. Ved det store Kampvalg i 1884, hvor
Venstre havde stor Fremgang, og de to første Socialdemokrater
blev valgt ind paa Rigsdagen, havde man ventet, at Højre vilde
gaa tilbage paa Sct. Jørgensbjerg. Men lige det modsatte skete.
Grev Scheel havde en Fremgang paa 33 Stemmer, og Ven-
stre gik 3 Stemmer tilbage. Havde Venstre ikke formaaet at
erobre Bjerget, skulde det med Tiden lykkes for Socialdemo-
kratiet. Dette Parti begyndte netop i de første Aar i 80erne at
sætte ind med stærkere Propaganda i Købstæderne og paa Lan-
det. Under Navnet »Demokratisk Samfund for Roskilde og
Omegn« var der i Roskilde blevet stiftet en socialdemokratisk
Forening med den unge Typograf L. Chr. Nielsen som Formand.

Hvad Grunden var til, at Sct. Jørgensbjerg i gamle Dage
over en Bank stemte paa Højre, skal ikke her nærmere under-
søges. Fra en enkelt Side henvises der til, at der dengang ikke
var hemmelig Afstemning, og at enkelte Arbejdsgivere med
Trusel om Afsked gav deres Folk Ordre til at stemme paa
Højre. Men de fleste peger paa den Taknemlighedsgæld, hvori
mange Mennesker paa Bjerget stod til Grev Scheel personlig.
Greven til Ryegaard var paa mange Maader det gamle Bjerg

og dets fattige Beboere en god Mand. Folk fik bl. a. enten personlige Laan eller Laan i deres Huse.

En Mand kunde ikke mere for sit Helbred holde til det haarde Arbejde, han havde, og maatte betragte sig som slaaet ud. Hans eneste Redning var Grev Scheel. Som tænkt, saa gjort. Om Morgen, da Greven kom kørende ind fra Ryegaard til Jernbanestationen i Roskilde i sin kendte Jagtvogn med de røde Hjul, var vor Mand paa Pletten. Greven hørte hans Historie, og næste Dag fik Manden paa sit blanke Ansigt 300 Kr. til at begynde en Virksomhed med. Den Mand glemte aldrig Grev Scheel, der havde frelst ham fra økonomisk Undergang.

Det er ikke saa faa, der fra Ryegaard er blevet forstrakt med Byggelaan paa en Tid, hvor en Smaamand ikke kunde gaa andre Steder hen og laane Penge. Grev Scheel laante Folk paa Bjerget Penge paa gode Vilkaar til enten at bygge helt nye Huse eller forbedre de gamle. Det pyntede svært paa saadan en gammel Kasse, naar den fik en ny grundmuret Façade ud til Gaden. De Ældre kalder stadig de Huse, der er bygget ved Laan fra Ryegaard, for »Grev Scheel-Huse«. Og endnu er der Folk paa Sct. Jørgensbjerg, der har Penge fra Ryegaard staaende i deres Hus, selv om det er bygget saa langt tilbage i Tiden som i Begyndelsen af Firserne.

I Asylgade 3 boede Bjergets Sognefoged, Peter Frederiksen, egentlig kun kendt under Navnet Frederik Spinder eller Spinderen. Spørger man de Ældre, hvorfor Manden blev kaldt saadan, har de ingen anden Forklaring end, at hans Fa'r engang maa have været Spinder. Peter Frederiksen selv var Retsvidne samt Ordenshaandhæver paa Bjerget og nu og da Medhjælper i Butiken ovre hos Thommes i Kirkegade; for Resten mere i den senere Tid, da Thommes blev gammel. Sognefoged-Embedet var gaaet i Arv fra Fa'r til Søn. Gamle Frederik Petersen havde været en lille, undersætsig Mand. Og Bjerringerne havde selvfølgelig omgaaende døbt ham Justitsraad Stump.

Nogle af Asylgade-Husene havde endnu i 70erne de gamle, blyndfattede Ruder, f. Eks. Nr. 5 og Nr. 8. I den ene af Lejlighederne i dette sidste Hus, der havde Straatag og Halvdøre, boede Fuglefængerens Hans Mogensen. Det var en lille, møj-

beskidt, helt skægovergroet Mand, der ved Siden af Fuglefængeri-
et aarelød Folk og satte Blodkopper. Han optraadte ogsaa
som Dyrlæge og kunde give de frækkeste Historier til Bedste
fra sin Praksis. Her er en af dem: Hanen vilde itte ede, saa
skar jeg ham op og vendte Kroen i ham, og nu ka' han igen.

Den nordlige Del af Asylgade.

Det var nu ikke altsammen Løgn og Pral med Fuglefænge-
ren, han kurerede da i alt Fald Jane Jens Pæs' (Jens Husars
Kone). Hun arbejdede paa Dampvaskeriet i Roskilde, hvor de
dengang ikke havde Maskiner. Huden paa hendes Hænder gik
itu af den skarpe Lud. Hun talte med Fuglefængerens om det,
og han gav hende en Salve af Grævlingefedt. Den satte godt
nok Hud om Natten; men næste Dag var det jo lige galt, naar
Hænderne atter skulde ned i Luden.

Fuglefængerens satte Doner og Limpinde og plyndrede Sang-
fuglenes Reder for Unger og battede dem op, som han kaldte
det. Han lagde sig i Sengen med Fugleungerne, holdt dem

varme i Armhulerne og madede dem med en Pennefjer. Naar de var store nok, solgte han dem til Fuglehandlere i København.

Senere flyttede Fuglefængereren over i Kabudshuset, en lille Rønne, der laa ikke langt fra Sct. Ibs Kirkegaard, omtrent hvor nu Strandengen løber ud i Sct. Ibsvej. Han blev paa sine gamle Dage gift med en ikke saa lidt yngre Kvinde. En Dag kom hun ind i Køkkenet paa det nærliggende Landsted »Bækken« for at tigge og demonstrerede over for Fruen sin Fattigdom ved at smøge sin lasede Kjole op og vise, at inden under var der kun den helt nøgne Krop.

— Hvordan har saadan et smukt, ungt Fruentimmer kunnet gifte sig med den gamle Stodder, spurgte Fruen.

— Jeg skal sige Fruen, han var saa rig, lød Svaret.

— Har Fuglefængereren nogentid været rig?

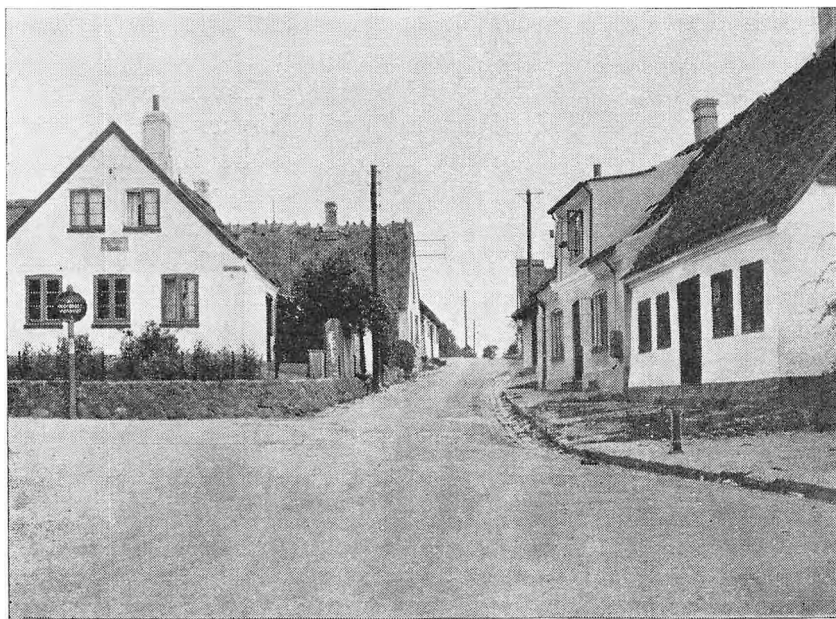
— Jo, han havde to dejlige Grise!

I Kabudshuset boede der to Familier, der hver havde deres aabne Skorsten op mod det fælles Skillerum mellem Beboelserne. Det var saa viseligt indrettet, at de kunde ryge hinanden ud, naar de var Uvenner, og det var de for det meste; saa sloges de og skavede sig, saa det kunde høres langt væk. — Fuglefængereren drev ogsaa Rævejagt ved at grave dem levende ud. Han havde en Tid en Ræv, der stod bundet i en Jernlænke uden for Kabudshuset. Folk i Roskilde købte Ræve af Fuglefængereren og havde dem som Lænkehunde.

I den anden Lejlighed i Kabudshuset boede en Tid en Kone, der levede af at lave Halvmaaner. Det var disse her Beholdere af Pap overtrukket med Tapetpapir, der i gamle Dage hang paa mange Folks Vægge, og hvori man lagde Støveklude, Børster og lignende eller ogsaa bare samlede Ragelse. Konen blev kørt over af Toget ud for Hersegade, hvor der dengang var Overgang for Gaaende over Skinnerne. Hendes Død blev den indirekte Aarsag til, at Statsbanerne nedlagde Overgangen og byggede Luftbroen. — Derefter blev Boel Højby Lejer i Kabudshuset, hun arbejdede i »Bækken«s Have og kunde en utrolig Mængde gamle Viser, som hun gerne sang.

I Asylgade 2 boede en Arbejdsmand Christian Fladbjerg,

der havde indlagt sig Berømmelse ved at optræde som Lods for en svensk Skude, der ogsaa omgaaende blev sat ind paa Veddelev Hage. Huset ejedes af Jens Mesterbrygger, der havde været Brænder hos Agent Borch (ansat i Brændevinsbrænderiet). Nu tjente han en Skilling ved at sælge Tørv og Kartofler.

Et Kik op i Brøndgade før Reguleringen.

I Kolera-Aaret 1853 led Sct. Jørgensbjerg paa Grund af de elendige hygiejniske Forhold selvfølgelig haardt under Epidemien, mens Roskilde rimeligvis paa Grund af Byens gode Drikkevand slap nogenlunde. Mange paa Bjerget blev angrebet, og ca. 40 Mennesker døde. Det gik mest ud over Folk i tredive Aars Alderen, og der døde flest Kvinder. Spædbørn, der fik Bryst, døde samtidig eller ogsaa kort efter deres Mo'r. Man forstaar, hvor haardt Sygdommen hærgede i Familierne, naar en gammel Mand fortæller, at baade hans Bedstemoder, hans Tante og hendes Mand døde under Epidemien. Iøvrigt, siger de Gamle, var der vist mange, der blev syge af Skræk, fordi de hørte, at nu var den og nu den død.

De, der døde af Kolera, blev hastigt begravet ovre paa Sct. Ibs Kirkegaard i det Tøj, de havde paa. Af Frygt for Smitten turde man ikke benytte Bjergets sædvanlige Kirkegaard oppe omkring Kirken.

Sammen med Kapellan Jens Michael Hertz, der tidligere er nævnt, indlagde den unge Læge, Hans Frederik Brønnicke, sig stor Fortjeneste under Koleraepidemien. Han var født 1829 som Søn af Købmand paa »Børsen« Søren Brønnicke og havde arbejdet saa haardt under Epidemien i København, at han maatte søge Hvile i sit Hjem nede ved Havnen. Da Koleraen brød ud paa Bjerget, tænkte Dr. Brønnicke ikke mere paa Ferie, men kastede sig med Iver ind i Kampen mod Sygdommen, og det lykkedes ham at frelse mange fra Døden. Efter Epidemiens Ophør modtog han en smuk Takskrivelse fra Sogneraadet for sin fortjenstfulde Indsats. Doktor H. F. Brønnicke var i omtrent 40 Aar Marinelæge og døde 1910.

Sct. Jørgensbjergs ældste Beboer, Niels Christian Hansen, Smedegade 13, har paa den uhyggeligste Maade selv oplevet Koleraen, da han var en lille Dreng. Det var en Søndag, hans Mo'r var som sædvanlig staaet tidlig op, havde givet Grisen og kogt Mad. Saa blev hun pludselig syg, og ved 4-Tiden om Eftermiddagen var hun død. En to Aars Pige, hun havde haft ved Brystet, døde Dagen efter. Allerede om Tirsdagen begrave de den unge 36aarige Kvinde sammen med hendes Barn.

I Hjemmet stod Fa'ren med fire moderløse Børn, og han saa ingen anden Udvej end at opløse det. To Piger og en Dreng, Niels Christian, blev sat i Pleje paa Bjerget, og en lille Pige kom ud til Saaby, hvor hun fik det godt, mens de andre tre gik en haard Barndom i Møde.

Niels Christian var 9 Aar og »stor nok til næsten at kunne sørge for sig selv«. Han kom i Pleje hos Vognmand Peter Larsen i Gaarden Asylgade 1, paa Hjørnet af Brøndgade. Der var kun 2 Heste og Stald i Sydlængen. Lige straks kunde Drengen dog ikke sættes paa Vognen alene; men allerede da han var 12 Aar, maatte han køre til Køge Strand, hvor »Tryllevælde« nu ligger, og hente Sand eller Tang, der blev solgt i Roskilde. Det var ofte en haard Tur for den lille Fyr at skulle tumle med Heste og Vogn og læsse de tunge Læs. Men det var næ-

sten bedre at være alene om det. En Sommerdag havde Niels Christian sammen med en voksen Mand været med en Vogn ovre i Bognæs. Da de om Aftenen kørte hjem, tabte Drengen sin Hue og sprang af efter den. Men mens han ledte, kørte Karlen videre, og Niels Christian kunde ikke indhente ham. Drengen, der dengang kun var en halv Snes Aar gammel, maatte overnatte i Vejgrøften og næste Dag trække den lange Vej hjem til Bjerget.

Det var næsten ikke det værste, at Drengen maatte slide i det som en voksen Mand, inden han endnu var fuldt udviklet, men samtidig var Behandlingen i Plejehjemmet langt fra god. Drengen fik knapt det, han kunde spise, og havde kun et usselt Sengeleje oppe paa Loftet, hvor Rotterne rumsterede hele Natten. Ofte holdt de ham vaagen og engang imellem bed de ham. Skolegang blev der ikke meget af, og Niels Christian fik aldrig lært hverken at læse eller at skrive. Den første Kunst har han lagt sig efter som Voksen, og ingen er en mere interesseret Avislæser end han. Kun faa følger saa vaagent med i alt, hvad der sker i Ind- og Udland. En god Forstand og en fortrinlig Hukommelse har erstattet ham den manglende Lærdom, og han har klarat sig godt uden nogensinde at faa lært Skrivekunsten, ikke engang sit eget Navn kan han prente.

Skraas over for Vognmandsgaarden i det tidligere Asylgade Nr. 8 boede der i den ene af Lejlighederne en gammel Enke. Hun maa have været en Heks, mener Niels Christian Hansen. Naar Vognmanden var kørt ud, og Drengen gik der alene og muede, kom hun over til ham i Stalden og gav sig til at rage i Krybberne. Niels Christian kunde ikke begribe, hvad hun gik dér efter. En Formiddag, da det regnede, stod Peter Larsen i sin Port og Konen ovre i sin Halvdør:

— Skal du ikke ud og køre i Dag, spurgte hun.

— Jo, det skulde Peter Larsen.

— Ja, du kører saamænd saa længe, saa du staar paa Hovedet, svarede hun.

Se, dengang forstod jeg ikke, hvad hun mente med det, siger Niels Christian Hansen, men senere blev jeg klogere. Snart efter blev Hestene nemlig syge. De fik Huller paa Tungen — saa store, at man kunde jage en Finger ind i dem.

Peter Larsen fik det Raad, at han skulde bade det Syge med Eddike og hvidt Sukker; men hverken det eller noget andet Middel hjalp. Vognmanden søgte mange Steder hen ogsaa til Tobies i Gevninge (den bekendte Dyr læge Tobiassen), men til ingen Nytte. Den ene Hest døde efter den anden. Og de nye, der blev købt, gik det ikke bedre. Engang købte Peter Larsen en Hest paa Køge Marked for 50 Rigsdaler. Da han havde haft den nogle Dage, blev den syg og døde paa Vejen hjem fra Tobies i Gevninge, ude ved Klokkermarken. Se alt det ruinerede Peter Larsen ned, tilsidst søgte han en Mand nede ved Ringsted, og han ordinerede noget, der skulde graves ned i Baasene under Hestene. Det hjalp, men det var for sent. Peter Larsen var ødelagt.

I Asylgade Nr. 1 var der ikke alene Vognmandsforretning og Jordbrug — Jorden er nu en Del af »Mogensdal« i Vestergade — men ogsaa en Tid Slagtehus. Her som alle andre Steder var Møddingen uden for Ejendommen, laa og flød ned ad Brøngade — faa Skridt fra Byens Brønd.

Vi har hørt, hvordan det gik Vognmand Peter Larsen, der boede her engang i 50erne. Senere var Per Kartemager Ejer af Stedet. Han var ikke det, Tilnavnet siger, men Hestehandler og Slagter, hed Peter Jensen og kaldtes officielt Handelsmand. Det stod der ogsaa paa hans fine Ligsten ovre paa Sct. Ibs Kirkegaard. Den havde Portræt-Medaillon i Bronze, men endte alligevel i Brokkassen. Det mærkelige Tilnavn havde han fra sin Svigerfader, en Svensker ved Navn Boliin, der ejede det øverste Hus i Brøngade. Det var ham, der var Kartemager og gik rundt med en Kasse med Værktøj paa Brystet og reparerede Folks Karter. Per Kartemagers Slagterforretning var slet ikke saa ringe, han slagtede to Kreaturer om Ugen foruden Kalve og Svin; senere blev han Værtshusholder i Roskilde.

Traditionen vil vide, at Asylgade engang har været en lukket Vej uden Gennemkørsel. Ingen af de yngre Matrikels-Kort bekræfter denne Paastand, men gaar man helt tilbage til Kortet fra 1766, der er gengivet her i Bogen, vil man se, at det antyder en Lukning af Asylgade i den nordre Ende helt nede ved Brøngade.

Før vi gaar ned mod Havnen, vil vi besøge den gamle Kattedrog, den øverste Del af Brøndgade. De Ældre er tilbøjelige til at tro, at Gaden har faaet sit gamle Navn efter Johanne Udenbys ogsaa kaldet Katte-Johanne, der en Tid boede i Brøndgade 7 og senere kom paa Fattiggaarden. Hun var meget katte-

Brøndgade Nr. 3 og 5 før der blev reguleret.

gal og havde et helt Stutteri i sin Stue. Naar hun gik ned til Gadeposten, var hun altid ledsaget af en Sværm af Katte.

Inden Brøndgade blev udvidet, laa en Del af det lillebitte Nr. 3 halvvejs ude i Gaden. Her har der boet en Mand med det ganske uforklarlige Øgenavn Delevav. En Del af Nr. 3 kom væk samtidig med, at Nr. 7 og 9 blev nedrevet. I det andet Hus havde Donners Kæreste boet og i det sidste den halvblinde Kludesamler Niels Herman, som vi traf i Fattighuset som en forholdsvis velhavende Pensionær. Her boede ogsaa en Tid to gamle Koner, Stine Lavs' og Pernille-Ane, der gik rundt og tiggede, som de fleste af dem gjorde. Pernille-Ane

havde dog i sin Tid udrettet noget ved at passe de Syge under Koleraen.

Det er flere Gange nævnt, at mange paa Bjerget levede af at tigge oppe i Roskilde og ude i Omegnen, ofte i vid Omkreds. Langt op i Tiden var Lørdag den faste Indsamlings-Dag i Roskilde. Konerne havde deres bestemte Steder, hvor Skillingen laa parat til dem, naar de kom ind i Butiken eller Kontoret. Der blev aldrig sagt andet end God Dag, Tak og Farvel. Hvis en gled ud af Geleddet, traadte en anden straks ind paa hendes Plads. Det gik ganske automatisk.

Brøndgade 6 skjuler en hel Række Bygninger inde paa Grunden bagved. Foruden det 2-Etages Baghus er der et Udhus og aller bagest et muret Hønselus, der før har været Beboelse. Her havde Ejeren af alle Husene, Christen Brødmand, indrettet sig paa sine ældre Dage, og her boede Jens Husar i sine sidste Aar. Christen Brødmands Tilnavn sagde heller ikke noget om hans Bestilling. Han var nemlig Murer og gav sig ogsaa en Del af med Urmageri, men hans Fa'r havde haft en Bevilling til at handle med Brød.

I Forhuset Nr. 6 boede en Tid Ane Slagters, der var Bælgetræderkone; hun lagde engang imellem Lejlighed til, naar de Unge vilde danse. Saa ryddede hun hele sin Stue og satte Møblerne udenfor.

I Brøndgade Nr. 8 boede Trappe-Hans og hans Kone, Trappe-Ane. Hun var een af de sidste, der var blevet konfirmeret i Sct. Ibs Kirke. Ane handlede med Sytraad og Garn.

Blandt Kattekrogs Beboere nævnes ogsaa Tran-Johan. Han delte sin Tid nogenlunde ligeligt mellem Roskilde og Bjerget, mellem Tvangsen og Fattighusets Donnerstue. Han havde ogsaa nydt den Ære at sidde arresteret efter Mordet paa Torske-Jens. Paa sine ældre Dage fik Tran-Johan Lov til at gifte sig med sin Kæreste Jørgine, og fra da af blev han skikkelig og passede sit Arbejde.

Sammen med Tran-Johan nævnes næsten altid Pynte-Hans. Hans utrolig mange Kopar havde skaffet ham det pæne Navn, som han øjensynlig var meget stolt af. Da han engang som Soldat skulde stille til Mønstring ude i Snoldelev, spurgte Kaptajnen ham: Har De været straffet? — Ja, mange Gange, sva-

rede Hans stolt. — De er sgu' en køn Soldat, var Kaptajnens Svar. — Ja, de kalder mig osse Pynte-Hans, replicerede Soldaten.

I det gamle Præstestræde, den nederste Ende af Brøndgade, laa der kun Skolen paa Hjørnet af Havnevej samt det gamle Nr. 1. Her boede i mange Aar en Tysker med det mærkelige

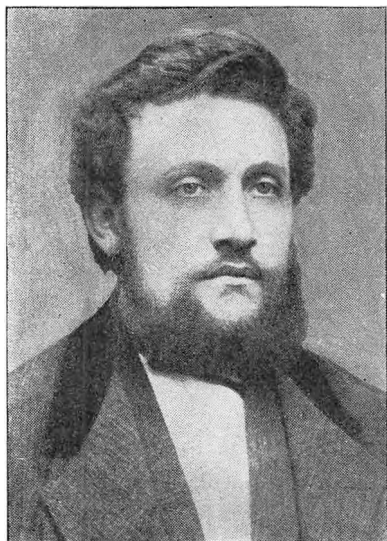

Ring maler paa Bjerget.

Navn Spardu. Han var Murer, men bestilte til sidst ikke noget; som saa mange andre dengang var han meget fordrunken. Naar Spardu var rigtig fuld, blev han vild og gal »som en Tysker«, tog til Kniven og vilde gøre Fortræd. Engang vilde Spardu sprætte sin frugtsommelige Kone op. »Han vilde se BARNET«, raabte han. Saa maatte Jens Husar i en Fart hentes for at holde Styr paa ham. Spardu led af en Sygdom, der havde lavet et Hul i Ganen. Det holdtes lukket med en Prop; naar den faldt ud, blev Manden helt tosset og maatte paa Sygehuset. Spardu endte sine Dage i Møgrenden nede bag Havnefoged-Huset, her fandt man ham druknet. Hans Enke blev længe

boende i det lille Hus i Brøndgade. Da hun døde, købte L. A. Ring det og brugte en Tid dets gamle Stue som Ramme om en Del Genrebilleder.

Ring har altsaa en Tid været Grundejer paa Sct. Jørgensbjerg. Han havde ellers fra 1914 til sin Død i 1933 sin Bolig i Havnevej 25 paa Toppen af Uglebjerg, der ligger paa Roskilde Grund, men grænser op til Bjerget. Kun en Hæk adskiller Havnevej 25 fra Brøndgade 1. Paa ganske faa Undtagelser nær er Motiverne til alle Rings sidste Malerier hentet fra Sct. Jørgensbjerg.

Lærer Jens Peter Andersen.

Sct. Jørgensbjerg havde fra 1808—1874 Skole i den gamle straatækte Ejendom ved Enden af Brøndgade. Pigeskolen og Lærerinden, Fru Pregels Lejlighed laa i Sidelængen ud mod Brøndgade. Drengeskolen var i den søndre Ende af Stuelængen ud mod Havnevej, og Læreren Lejlighed i den nordre. Lige ved Hjørnet var Indgangen til Drengeskolen. Det var eet stort

Rum med en 3-Etages Kakkellov og Plads til nogle og halvfjerds Børn. Skolen var delt i to Klasser, den lille og den store Klasse, der mødte skiftevis.

Da Lærer Staal blev for gammel til med Kraft at svinge Krabasken, og Undervisningen begyndte at gaa i Fisk, fik han en Hjælpelærer. Det var den kun 19aarige Jens Peter Andersen, en Husmandssøn fra Ballerup, der lige havde overstaaet Jonstrup. Andersen var en garderhøj, myndig Mand med udpræget pædagogiske Evner og stor Forstaaelse af Børn.

Han var en dejlig Mand, haandfast, men retfærdig, siger en af hans gamle Dreng. En anden siger med Varme i Stemmen: Lærer Andersen er det Menneske, jeg har holdt mest

af. Han har betydet mere for mig end nogen anden; han havde Tag paa at undervise og lærte os noget. Det er slet ikke for meget sagt, at han var en Velsignelse for Bjerget.

En Lærers Personlighed er aldrig uden Betydning. Er han ene paa Pladsen, kan han paa sit lille Omraade blive bestem-

Den gamle Skole, senere Lohdes Bageri. — Hjørnet af Brøndgade og Havnevej.

mende for Udviklingen. At det bliver den rigtige Mand, der kommer til i en Overgangstid, er derfor ikke af ringe Betydning. Der var netop i 70erne begyndt en Ændring inden for Skolerne. Fra kun at være barbariske Prygleanstalter var de paa Vej til at blive det, der var Meningen med dem. Og samtidig undergik Materialet en Ændring. Fra at være paa det nærmeste vilde Dyr, der maatte tæmmes med Tærsk, begyndte Drengene saa smaat at blive smaa Mennesker. En ældre Kommuneskole-Lærer karakteriserer kort den gamle Tid saadan: Skulde man dengang være Lærer, maatte man slaa fra sig, ellers var man færdig.

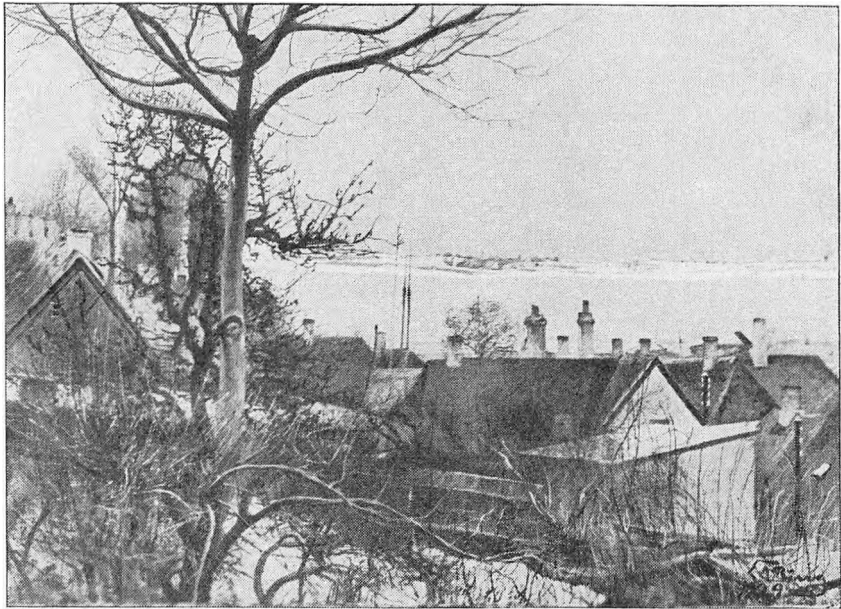
Det var en meget vanskelig Opgave, den unge Lærer Andersen gik ind til, at overtage en delvis forsømt Skole. Der var store Drengene, som ikke kunde blive konfirmeret, fordi de var helt uvidende og knapt kunde deres Fader-Vor. Dem havde Andersen et farligt Mas med, men han fik dem frem. Ikke ved Prygl, men ved at tale til deres Æresfølelse. Samtidig med, at han roste dem som kække og raske Drengene, skammede han dem ud for deres Dovenskab i Skolen. Skammer I jer ikke for de Smaa, sagde han til dem. Det kunde de ikke lide at høre. Engang imellem maatte han dog vække dem lidt, saa tog han Knægtene ved de smaa Haar paa Halsen og littede dem op paa Tæerne. De kom med, og de blev ogsaa konfirmeret.

Lærer Andersen tog sig meget af Sangen. Drengene blev indøvet i firstemmig Sang. Naar Domprovst Gude og Pastor Vilhelm Bang gik i Vandet om Sommeren, kom de altid inden for og hørte Bjergdrene synges. Skulde et Barn begraves, mødte Andersen med Sangkoret. Han bad ogsaa Drengene komme i Kirke om Søndagen for at synges. Kom og hjælp mig med at synges, sagde han. Jeg ved godt, at flere af jer hverken har ordentligt Tøj eller Sko, men kom i god Tid, inden der er nogen i Kirken, og gaa op paa Orglet til mig.

Det maa have været et Kæmpearbejde at holde Styr paa et halvthundrede vilde Bjergdrengene paa een Gang og lære dem noget; men Andersen kunde det. Efter Skoletid var der ikke noget der hed at vælte ud af Klassen. Næh, Nr. 1 rejste sig først og bukkede for Andersen, og saa gik de ud i Geled een for een.

En Skole i eet eneste Rum og saa slet ingen Udenomsbekvemmeligheder. Der var nok en Retirade i Gaarden; men den var for Tøsene. Drengene krøb ind i den store Stenkiste under Sct. Ibsvej og satte sig dér. Det var egentligt et helt fint W. C., for naar Strandmøllen engang imellem lukkede Goldvand ud, blev der skyllet rent. Da Lærer Andersen var inde som Soldat, var der en gammel Vikar paa omkring de firs. Naar en Dreng bad om at maatte gaa i Gaarden, sagde han: Skrub af allesammen, saa I kan blive færdige paa een Gang. — Det lod Drengene sig ikke sige to Gange, og adskillige af dem blev væk med det samme.

Drengene brød sig ikke om Postevandet oppe i Brøndgade, men foretrak Pøsehullet mellem Strandmøllen og Alléenlyst. I et Par nedgravede Tønder samledes Vandet fra Kildevældene i Dr. Ryges og Schønheyders Haver paa Domkirkebakken Skraaning, efter at det var løbet gennem aabne Grøfter i Væn-

Udsigten fra Uglebjerg over Bjerget og Fjorden. — Efter Maleri af L. A. Ring 1929.

gerne. Folk hentede Vand i Pøsehullet til at koge Ærter i, for det var godt luftet.

Der var Undervisning fra Kl. 8 til 2, om Sommeren 2 Dage om Ugen, om Vinteren 4 Dage. — Hvad mon man i Dag vilde sige, hvis der pludselig kom en Landmand fra Omegnen ind i en Skoleklasse og sagde: Hvem af Jer har Lyst til at tage Kartofler op, I kan faa en Mark (33 Øre) om Dagen og alt det I kan æde. Det hændte undertiden i den gamle Skole, og der var altid nok, der meldte sig. De heldige, som blev udtaget, fik fri fra Skolen de 10—14 Dage det varede, og baade Bonden og Drengene var godt tilfredse med Akkorden.

Bager Løhde i Asylgade købte 1874 den nedlagte Skole ved Havnevej og indrettede her Bageri, Butik og et Par Lejligheder. Det lille Vindfang paa Hjørnet, hvorigennem Bjergdrene i mange Aar var gaaet ind og ud af Skolestuen, blev nu Indgang til Bagerbutikken. — Mange Ældre hører endnu Bimlet af den lille Klokke i deres Øre, ser Frk. Løhde komme ind i Butikken og kaste et lidt usikkert Blik paa Drengen uden for Disken. Hun ved jo aldrig, om det er en fræk Laban, der vil forlange for 2 Øre »Løhder« og derfor skal smides ud, eller om det er en Dreng, der pænt beder om »brune Bryst-sukker«. I sidste Tilfælde tager hun med trætte Bevægelser en tyk, brun Sukkerstang op af en Blikkasse, hugger i Brødmaskinen et Par Stumper af og langer dem over Disken.

Hvis ikke Bagerfamilien selv havde fundet paa Forbudet mod Navnet »Løhder«, havde deres Sukkerstads næppe opnaaet den Berømmelse, det fik. Saa snart en Dreng begyndte at gaa i Vandet, blev han af ældre Kammerater sat ind i Situationen. Han prøvede ogsaa selv Trylle-Formularen og blev jaget ud af Butikken, men blev senere fast Kunde. For det var en Herlighed at have saadan en brunbrændt Sukkerklump at sutte paa efter Badet. Med tilstrækkelig Ihærdighed kunde man faa Has paa »Løhden«, til man naaede Sct. Hans Kilde øverst paa Tuttesti. Hvor gjorde det godt at kunne skylle Klisteret af Halsen med friskt og køligt Kildevand. Kasketten blev med Oversiden opad holdt ind i Straalen, og den lille, blanke Sø, der kviksølvagtig bævrede paa det mørkeblaa Klæde, blev begærligt slubret ind.

Bager Løhde kunde godt lide at eksperimentere lidt. I mange Aar havde der i Havnen ligget en gammel Mudder-maskine. Den bestod af en Pram, hvorpaa der var anbragt to store Træhjul og en lang Stang med en Slags Graveske i Enden. Da dette forældede Apparat blev hugget op, købte Løhde de to store Hjul. Af det ene lavede han sig noget Mekanik til at ælte Dejg med, og af det andet konstruerede han det mærkværdigste Misfoster af et Køretøj. Det var en trehjulet Vogn, der ikke skulde trækkes af Heste, men trædes med Menneskekræfter. Meningen var, at den skulde køre Brænde fra Skoven, men Bæstet var knap til at rokke af Pletten. Med stort Besvær

blev Vognen asct op gennem Kirkegade og naaede langt om længe ud til Bakkehuset. Her havnede den i Grøften, og her blev den liggende.

Bageriet brændte i 1905, og Bager Løhde opførte paa Grunden ud mod Havnevej den nuværende Beboelses-Ejendom.

Lidt før Opgangen til Kirkebakken ligger Havnevej 35, hvor Fisker Jakob Jakobsen boer. Nu er det et godt grundmuret Hus med en cementeret, fin og pillen Gaardsplads bagved, hvor Familien om Sommeren har sig en dejlig Plads i Solen. Men tidligere, i gamle Mathis Jakobsens Tid, var det rigtignok noget ganske andet, da var Huset som de fleste andre paa Bjerget klinet Bindingsværk med Straatag, og lige ned under Vinduerne ind mod Gaarden laa Møddingen, der ogsaa her fik Lov at ligge og blive stor og gammel. Saa var der selvfølgelig som andre Steder Svinehold; men man nød ogsaa godt af Svinestierne oppe bag Vraagaard. Til Stadighed drev Møg og Møddingvand heroppe fra ned ad den stejle Skraaning. Men al den Slags Ting kerede man sig ikke om, det var dagligdags overalt paa Bjerget og hørte nu engang med. Og Folk var dog mindre syge dengang end nu, siger de Gamle.

Det er først i de senere Aar, at Kirkebakken er blevet sat fint i Stand, kloakeret, asfalteret og forsynet med Trin. Tidligere var det nærmest en ufremkommelig Rendesten, fuld af Stank om Sommeren og livsfarlig at passere om Vinteren. I Nr. 3 boede tidligere en Kransekone, der havde indrettet sig en Slags Drivhus i Haven. Trine Johannes' oppe fra Fattigaarden gik i Skoven og pillede Mos, som Kransekonen købte af hende.

Den mest kendte af alle Beboerne paa Kirkebakken var dog Tøffelmageren, han hed Nielsen og boede en Tid i Nr. 7, senere flyttede han til Brøndgade 6. Tøffelmageren var Bjergets Doktor og kendt som klog Mand i hele Omegnen. Men ogsaa længere borte vidste man om Professoren paa Bjerget og kom kørende langvejs fra til ham. Der kunde til Tider holde en hel Række Vogne paa Havnevej ned for Kirkebakken.

Paa Bjerget har Tøffelmageren vitterlig været til god Hjælp

for mange. I første Række ved at behandle de væmmelige Bylder og ækle, bulne Fingre, der dengang var saa almindelige. Men heller ikke Smaaoperationer veg han tilbage for. En Mand kan takke Tøffelmageren for, at en stor Torn, der var slaaet dybt ind i Laaret, blev skaaret ud. Paa en anden har han ordnet en klemt Fingerled; det er nok groet lidt skævt, men saadan noget kunde ogsaa de rigtige Doktore lave dengang. — En gammel Mand, der som Dreng hjalp Tøffelmageren med at samle Lægeplanter, har fortalt lidt om ham.

Ude paa Geddesdal gik der en Karl og var syg, han kunde ikke nære sig for Kløe i Kroppen. Doktoren havde set paa ham og givet ham noget, men det hjalp ikke. Saa blev Karlen sendt op til Tøffelmageren, og han havde ikke kikket ret længe paa ham, før han erklærede, at det var »den rigtige Jydefnat«. Karlen fik noget at smøre sig med, og saa varede det ikke længe, før han var kureret.

Efter sit første Barn var der en Kone, som fik gale Bryster. Doktor Hansen laa en Tid og kurerede paa hende, uden at det hjalp. Saa kom hun til Tøffelmageren og blev snart rask. Men hendes Mand blev Uvenner med Tøffelmageren og meldte ham til Politiet, og Herredsfoged de Coninck idømte ham en Bøde paa 50 Rigsdaler — se det var mange Penge dengang. Men saa skete det ikke værre eller bedre, end at Herredsfogeden fik sure Ben; han fik det, de kalder Puddergrav i Benene (Podagra). Doktor Ryge kunde ikke gøre noget ved det og foreslog selv, at de skulde sende Bud efter Tøffelmageren.

— Er det Professoren paa Bjerget, De mener, spurgte Herredsfogeden. Han vil hellere se mig raadne op, for jeg har givet ham en Mulkt paa 50 Rigsdaler.

Men Doktor Ryge holdt paa sit, og Tøffelmageren blev tilkaldt. Til Herredsfogeden sagde han blot:

— De har dømt mig for at skrive Recepter. Det har jeg aldrig gjort; men jeg skal nok hjælpe Dem.

Der er jo Hjælp til Guds Hjælp, og saa fik Herredsfogeden noget Salve, der var lavet paa Skræppeblomster, og der blev bundet Skræppeblade om de syge Ben. Da Herredsfogeden blev rask, spurgte han Tøffelmageren, hvor meget han skyldte ham.

— Kun mit Udlæg, svarede Tøffelmageren, og det fik han. Men saa lagde Herredsfogeden flere Penge paa Bordet og sagde:

— Her har du først til Honorar, og saa er her de 50 Rigsdaler, jeg skaffede dig af med — og saa længe, jeg har noget at skulle have sagt, skal ingen krumme et Haar paa dit Hoved.

Den øverste Del af Kirkebakken. — I Baggrunden Laagen ind til Kirkegaarden.

Tøffelmageren begyndte med at samle Iglers ovre i Bognæs, de rigtige, gule, ikke disse her Hesteigler. Senere kom han ind paa Planter. Han brugte Skræppeblomster og Seledonen, den med den gule Saft (Svaleurt). Rødbynkefrø, der er godt for Helvedesild, og saa den rigtige Meyerchrone-Brændenælde, den der groede paa Stengærdet ved Meyerchrone Stiftelse, men som de senere har ryddet bort. — (Den sjældne Vaarbrunrod er der i de senere Aar blevet værnet om). — Ja, jeg kan saamænd ikke mere huske det altsammen, bemærker Professorens Plantesamler. Hvad han lavede af Planterne, fik vi andre aldrig at vide, han kogte dem altid selv i Jydepotter og lavede sine

Salver alene. Han brugte dog ogsaa nogle Sager, han købte oppe hos Materialist Jacobi i Roskilde. Jeg husker, han altid kurerede Nældefeber med Klorvand.

Tøffelmageren frelste engang Hønskræmmer Lars Mortensens Kone, der boede i Kirkegade lige op ad Kirkegaardsmuren, fortæller en anden Mand. Hun havde født, og »Patten gik til Brysterne, der blev saa spændte, at man kunde spejle sig i dem«; og hun kunde ikke nære sig i sit Hoved. Tøffelmageren bandt Krusemynter paa hendes Bryster. Saa kom der Materie og Blod ud af Vorterne, og Konen blev rask.

Tøffelmagerens Datter, Karoline, der var gift med Smed Karlsen i Svogerslev, fortsatte Fa'rens Virksomhed; hun havde arvet hans Lægebøger. Karlsens flyttede til Roskilde og boede i Graabrødrestræde, hvor hun havde stor Søgning.

Paa Kirkebakken boede ogsaa en Tid en Svensker med det straalende Navn Oskar Stjerne; Altmulig-Mand som saa mange. Ikke mindre kendt er hans Kone, den store Nikoline, et højt, bomstærkt Kvindfolk. Hun gik det meste af Aaret med ganske korte Ærmer i sin Kjole, og de svære, muskelstærke Arme bare. Naar hun var i Boserup efter Brænde, tog hun med Letthed ligesaa meget paa Ryggen, som et Mandfolk kunde slæbe paa en Trillebør. Det fortælles, at hun undertiden bankede Manden, saa man kunde høre ham vræle langt væk. Lad det være usagt, om Stjernen har fortjent Afpudsningen; men her var det altsaa for en Gangs Skyld Mandfolket, det gik ud over, mens det ellers var Bjergets Koner, der maatte døje deres drukne Mænds Brutalitet.

Ved Opgangen til Kirkebakken smutter den lunefulde Grænse mellem Sct. Jørgensbjerg og Roskilde ind bag den lille og den store Børs, Havnevej 41—45, og lægger disse Ejendomme tillige med Havnen til Roskilde. Men taler man om Sct. Jørgensbjerg, kan man hverken se bort fra »Børsen« eller Havnen, de hører mere end noget andet med til Livet paa det gamle Bjerg.

Paa Harders Maleri af Bjerget fra 1830 (Side 49) ser man midt i Billedet en lang, hvid Længe med to Skorstene. Det er den gamle Ejendom »Børsen«, Havnevej 41. Da Navnet ogsaa er knyttet til den større Ejendom, Havnevej 43 og 45, kaldes den første undertiden »Lille Børs« og den sidste »Store Børs«.

I højre Fjerdedel af Harders Billede ser man helt nede paa Strandengen et Stillads. Det er den gamle Fugleskydnings-Stang. I det meste af sin 150aarige Tilværelse har Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab haft Tilknytning til Sct. Jørgensbjerg Sogn. I de tre første Aar blev Fugleskydningerne afholdt paa Haraldsborg Slotsbanke. 1790 flyttede man over til »Børsen« og rejste Skydestangen i Engen tæt ved Skihsbroen. I 1862 blev Residensen forlagt til Boserup Skov, hvor man blev til 1909. Den meste Tid stod Fugleskydnings-Stangen tæt ved Pavillonon, i de sidste Aar nede ved Dampskibsbroen.

Købmand Søren Borchs Skydeskive fra 1847, der er malet af Professor Jacob Kornerup, giver et morsomt Billede af Sceneriet. De gæve Skydebrødre er efter endt Dagværk paa Vej til det gode Middagsbord, der venter inde i Salen i Lille Børs. I Spidsen for Processionen gaar Fuglekongen, Søren Borch, med hvide Benklæder og høj Hat; om Halsen bærer han Kongeværdighedens Insignier. Musikanterne trutter løs ved Indgangen til Haven, og en Hvedebrøds-kone, der dog næppe gør sig større Haab om Forretning, har taget Stade ved Hjørnet af Havnehuset.

Programmet for en Fugleskydning var forlængst fæstnet af Traditionen. Tidlig om Morgenen blev forrige Aars Fuglekonge hentet i Vogn og modtaget paa Skydepladsen med Musik og Kanonsalut. Lidt efter var man i Gang med at bombardere den jernbeslaaede Fugl med store Blyprojektiler, udskudt af svære, gammeldags Muskedonnere. Man skød fra et lille Skydehus, og Bøsserne blev ladet i et Telt ved Siden af. Endnu kan man i Jordan finde de mærkeligt formede Kugler, der for mange Aar siden er blevet sendt mod Papegøjen.

Efter en vægtig Frokost blev der igen dundret løs, mens Musiken spillede oppe i Haven, hvor de unge Roskilde-Damer promenerede. Naar Brystpladen langt om længe var skudt ned, kunde Brødrene med god Samvittighed afslutte Dagen oppe i »Børsen«. Efter Middagen fortsatte man til hen ad Morgenstunden og lod Datidens gode Vine glide ned i brede Strømme. Verden laa i et nyt og forklaret Lys, naar Skydebrødrene langt om længe begyndte paa den lidt besværlige Opstigning til Roskilde. Dagen efter en Fugleskydning mødte Vægteren

hos den strenge Byfoged og afleverede en guldtræsset Uniforms-Kasket. Den havde hans Velbaarenhed tabt paa Vejen hjem, uden at mærke det.

Efter at Fugleskydningen var flyttet ud i Skoven, blev der omtrent midt i »Den lille Børs« indrettet en Beværtning. Salen

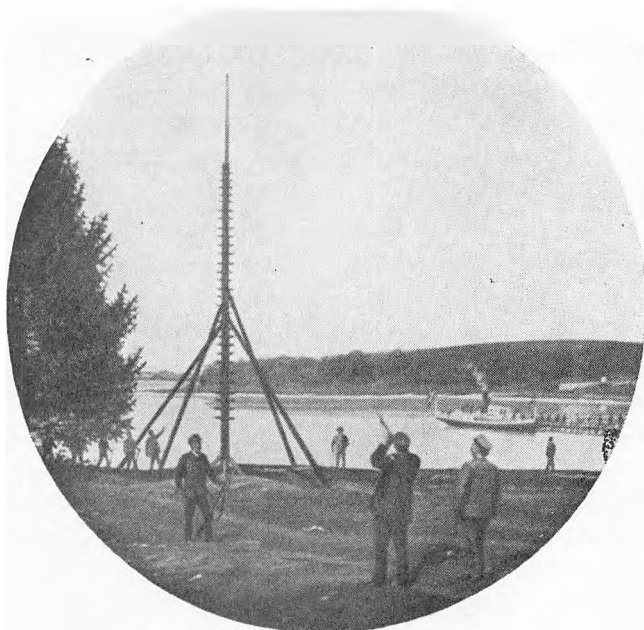

Fugleskydning ved »Børsen«. — Køhmand Søren Borchs Skydeskive.

blev undertiden lejet ud til unge Mennesker, der her tog sig en Svingom, og en sjælden Gang var der ogsaa Optræden af en Tryllekunstner eller et Marionet-Teater. Indgangen var stadigvæk i Gavlen, ligesom paa Fugleskydnings-Skiven.

Agent Anders Borch paa Algade var en Tid Ejer af »Lille Børs«, men solgte den til sin Avlskarl Christen Jensen sammen med det tidligere omtalte Jordstykke ved Vestergade. I Haven paa den anden Side af Havnevej blev der nu bygget en lille Ladebygning og en Kegelbane, mens der i den gamle Fugleskydnings-Sal blev indrettet en Lejlighed og Beværtnings-Lokaler. Disse sidste laa nærmest Gavlen, hvor der senere blev

Købmandsbutik. Endnu er der i Huset Spor af den gamle Sal, der har optaget de ni nordlige Fag. Man kan følge Gesimsen hele Vejen rundt, og Loftet over alle ni Fag hænger i Tagværket, saa Salen har været fri for Stolper. Christen Jensen overtog selv den nye Beværtning og lukkede den gamle i Midten af

Fugleskydning i Boserup. — Ved Broen ligger den ældste »Horns Herrede».

Huset. Værten her, Lars Petersen, vilde imidlertid ikke uden videre sættes ud af Geschäften og byggede derfor den lille Ejendom »Alléenlyst« paa Hjørnet af Sct. Ibsvej og Tuttesti. Her aabnede han et Paulun af lignende Karakter som det forrige.

Hvis man følte Trang dertil, kunde man ved at endevende Roskilde Købstads Politiprotokoller sikkert finde adskillige artige Historier fra baade »Alléenlyst« og »Børsen«. En Tid var det nemlig et Par slemme Snasker, dog næppe værre eller bedre end Datidens ganske ukontrollerede Værtshuse.

Ved Siden af Bælleriet og Slagsmaal var der Tøsesjovet. I

Tilknytning til de gamle Beværtninger eksisterede der dengang en Kategori af Pigebørn, som de Gamle betegnede med Navnet »Syngepiger«. Selv om disse Damer dyrkede adskillige Kunster, har det dog næppe været Sangkunsten. Deres Virksomhed ligger nu saa langt tilbage i Tiden, at den begynder at fortone sig i Sagnetes Taager. Et enkelt muntert »Kunstner-Navn«: Rødkalot — lyser frem. En ældre Mand husker, at han har hørt sin Mo'r bruge Mund, naar Manden vilde paa Værtshus: Naa, skal du nu ned til den rødhaarede Tøs, hed det. — En anden gammel Bjerring mindes endnu med venlige Følelser en Ungmø, der var Syngepige i »Børsen«. Hun gav ham nemlig engang imellem et Æble. »Sømændene sa' osse, hun var en go'e Pi'e«.

Da Købmand Emil Olsen i 90erne købte »Lille Børs«, var det Slut med de glade Dage. Nu langes der Købmandsvarer over Disken, hvor før Snapsen blinkede i Glassene i det sagnomvundne Værtshus. Kommer man ind i Lokalerne sammen med gamle Bjerringer, spiller smaa muntre Erindringslys over deres Ansigter, og de snuser, som var der endnu i Luften en liflig Mindelse af Brændevin. Herinde i Bag-Lokalet trak man sig tilbage efter Lukketid. Ud mod Havnevej laa »Børsen« hyllet i Mørke, men inde i Hulen bagved »gik Solen aldrig ned«. De gamle Bjerringer staar undrende og ser paa den høje Trætrappe, der fører op til Emil Olsens Butik, den samme, der ledte ind til »Børsen«s Græsgange: Mærkeligt, at de fulde Asener ikke brækkede Halsen, naar de blev smidt paa Hovedet ned ad Trappen, hvad ofte skete. — Engang, der var rigtig Højvande, og Fjorden naaede op til Havnevej, bemandede Vikingerne en Jolle, sejlede ad Møgrenden op til »Børsen«, fortøjede Skuden ved Trappen og gjorde Landgang.

»Lille Børs'« gamle Bindingsværks-Længe har i mange Aar haft samme Udstrækning som nu. Den søndre grundmurede Fjerdedel er blot en Ombygning af det møre Bindingsværk. I Lejligheden her boede en Tid Græde-Hans. Det er Mandens egen Søn, Redaktør H. P. Hansen, der i sine Erindringer fortæller, hvordan hans Fa'r har faaet dette haanende Navn; og det anføres vel nærmest for derigennem at belyse Tidens Raahed. Hansens Fa'r havde været med i 64 og kom hjem med

en Kugle i Armen, der aldrig blev helt rask. Da han senere arbejdede som Murerarbejdsmand paa Sct. Hans, kunde han paa Grund af den svage Arm ikke følge med i Arbejdstempoet og fik en Dag Taarer i Øjnene af Smerter. Straks havde en ubarmhertig Kammerat Øgenavnet Græde-Hans parat, og Sønnen hed derefter i Skolen aldrig andet end Græde-Hans' Dreng.

I Efteraaret 1936 døde den gamle Sct. Jørgensbjerg-Dreng, fhv. Folketingsmand og Redaktør H. P. Hansen, 72 Aar gammel. Hermed afsluttedes en bevæget Livsbane, der altid havde staaet i Kampens Tegn. Hans Peter Hansen begyndte som Smed. Han kastede sig med Iver ud i det faglige Organisationsarbejde og avancerede til Formand for Smedeforbundet, men gik senere over i socialdemokratisk Pressevirksomhed. Han har været Redaktør i Svendborg, Aalborg og Skive. Alle Steder rejste han ved sit stridbare Sind Uro om sit Navn. H. P. Hansen var en Tid Folketingsmand for Mariager-Kredsen. I sine sidste Aar levede den gamle Stridsmand tilbagetrukket i Kamstrup ved Roskilde.

Naar de paa Bjerget kaldte Sognefogeden for »Spinderen«, var det ikke saa underligt, at Rasmus Pæsen blev kaldt »Sognefogeden«. Han boede en Tid paa »den lille Børs« sammen med sin Kone Maren Sofie. Det var selvfølgelig hende, der maatte sørge for Udkommet ved at handle med brugt Tøj, samle Planter til Apoteket, plukke Mos og binde Kranse, thi Rasmus havde nok at gøre med hver Dag at forsøge paa at blive fuld. Det lykkedes dog aldrig, hvor meget han end anstrengte sig. Han var en kendt Mand i Havnens faste Stok og »kunde styre dem allesammen«.

Ejendommene Havnevej 43 og 45, der før har hørt sammen, kaldes som nævnt undertiden »Store Børs« for at skelne den fra »Lille Børs«, men da denne sidstes »Storhedstid« snart ligger lidt langt tilbage, er den statelige Ejendom ud mod Havnepladsen efterhaanden blevet Eneindehaver af det gamle Navn.

Allerede 1660 nævnes »Børsen« og har rimeligvis været en gammel Købmandsgaard. 1692 kaldes den Sct. Jørgensbjergs Skippergaard, og i den følgende Tid er her en kendt Kro. I den topografiske Litteratur nævnes ofte »Børsen« som et Krosted ved Roskilde Fjord, der hører til Sct. Ibs Sogn.

Nogen Tid før Beværtningen i »Lille Børs« blev nedlagt, havde den tidligere Vært i Boserup Pavillon, Rasmus Hansen, aabnet »Strandcaféen« i Havnevej 43. Her har i Tidens Løb været adskillige Værter, men for et Par Aar siden lukkede Forretningen. »Vikingeaanden« lever dog endnu, den udfolder sig blot andre Steder.

Hele Børs-Komplekset har engang set ud som den lave, sydlige Del. I 50erne brændte den nordlige Del, og det nuværende 2-Etages Hus blev bygget med Købmandshandel og Beboelse i Stueetagen og Kornloft paa første Sal. I Længen inde i Gaarden var der tidligere et lille Brændevinsbrænderi, og her stod ogsaa Stude paa Drank. Endnu i 1936 kunde man af Gulvet slutte sig til Studestaldens Indretning.

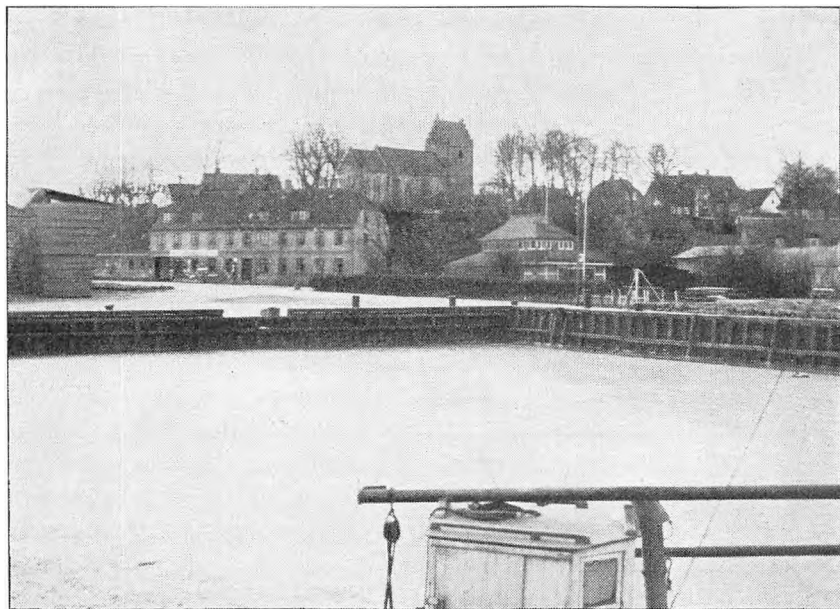
Omkring Midten af det 18. Aarhundrede var Ebbe Andersen Borch, der ligger begravet i Sct. Jørgensbjerg Kirke, Købmand paa »Børsen«. Senere har Søren Brønniche (født 1794, død 1855) og hans Søn, Søren Peter Brønniche (født 1836, død 1871) haft Forretningen, der derefter blev overtaget af Købmand Tøjberg, der havde været Kommis hos Hans Jacob Kornerup i Ringstedgade.

Særlig i 80erne var der god Forretning hos Tøjberg. Skibene laa ikke alene dengang længere Tid i Havnen, men havde ogsaa mere Mandskab, saa der blev solgt ikke saa lidt Proviant. De fremmede Skippere købte bl. a. Brændevin »paa Udførsel«; saa kunde de have Draaberne til 5 Øre Pæglen, men de tog dog sjælden mindre end 30 Potter ad Gangen. Svenskerne var de stærkeste Aftagere.

Samtidig var der den store Bondehandel paa Hornsherred. Hver Onsdag og Lørdag kom »Storbaadene«, som de hed, fra Sønderby og Østby. Det var to 7 til 8 Tons Sejlbaade, der var fuldt lastede med Sæd, Smør, Ost, Fjerkræ o. s. v. Husmandskonerne kom med deres nye Kartofler og andre Havesager, der skulde sælges paa Torvet i Roskilde. Tøjbergs Vogn kørte Varerne op for dem. Konerne havde ogsaa en 4—6 Pund Smør og et Par Snese Æg med, som Købmanden overtog.

Husmandssmørret var fælt dengang, det var bittert og smagte af Tørverøg fra Stuen, hvor Mælken havde staaet i Bøtterne under Loftet. Fløden blev daarlig, naar den skulde samles sam-

men i længere Tid. Paa Bjerget vilde de ikke have Husmands-smørret, det blev derfor solgt til Skibene. Svenskerne og Finerne syntes, det smagte herligt. De fik ogsaa den halvfordærvede Ost, som hverken kunde sendes til København eller sælges paa Bjerget. Det gode Smør kom fra Bøndergaardene, i

Et Hjørne af Havnen, i Baggrunden »Børsen« og Roklubbens Baadehus. — Bemærk Kirkens frie Beliggenhed, efter at Sct. Jørgensbjerggaard er revet ned. (Sml. Billedet S. 77).

Dritler paa 8 Pund, det kaldtes en Vægt Smør. Bønderne fik Dritlerne fyldt op med amerikansk Fedt, som Købmanden tog hjem i store Tønder paa 400 Pund. Det bedste af Smørret gik til København i 16 Punds Fustager, Resten blev solgt i Butiken.

Bønderne kom ogsaa med Landgilde-Sæd, som Tøjberg købte. Der kunde være en 50—60 Tønder, der skulde slæbes op paa Loftet. Der var megen Handel paa Herredet med Tran, Petroleum, Sukker, Salt, kort sagt alle Slags Købmandsvarer.

Naar Damperen »Horns Herred« kom ind, havde den altid den store Pram, den havde paa Slæb, fyldt med Køer, Faar og Svin — en 20—30 Stykker, der med Hug og Skrig blev drevet

op paa Molen. Henne foran »Børsen« var der en Række Sten med Jernringe til at binde Kreaturerne ved. Da Prammen holdt op med at komme med levende Dyr, blev der saa kedeligt stille paa Havnepladsen.

Endelig havde Tøjberg sine mange Kunder paa Bjerget. Han var jo saa godt som alene om det, Thommes oppe i Kirkegade var ingen haard Konkurrent. Der blev især solgt en Masse Spegesild, 2—3 Baller hver Morgen. Det var til Frokosten, der dengang altid bestod af Sild, Rugbrød, Øl og Brændevin. En Spegesild kostede 5 Øre, de harske kun 2 Øre. Brændevinen kostede heller ikke meget, 21 Øre for en Trepægleflaske 7 Graders. Foruden Salget til Fortæring hjemme, var der det store Aftræk til Havnepladsens faste Stok. En Flaske Øl og halvanden Pægl Brændevin var Taksten, og paa den Maade gik der mindst 30 Potter Brændevin om Dagen.

Naar »Drengene« om Morgenen kom ind i Butiken fra Havnepladsen, hvor de maaske havde tilbragt Natten, stod de og rystede af Kulde og Dille, saa skulde de have en Bitter til at blive levende paa. Men hvad battede en almindelig Menneske-Bitter i deres garvede Indvolde; der skulde skarpere Lud til. Der stod i Butiken en Ekstra-Bitter, brygget sammen af Kogesprit, Rom, Slavekonjak, Soya og Cayennepeber. Af denne Cocktail fik Gutterne et Vinglas fuldt. Det var noget, der kunde live dem op, et almindeligt Menneske vilde være kreperet af det, siger en af de Ældre! Naa, til sidst slog det dem ogsaa ihjel. »De fleste af dem døde af Koldbrand i Lungerne, der var ædt op af Brændevin«.

Nede hos Tøjberg gik ofte den duelige Ans eller Murer-Ans oppe fra Wendtsgade og »spjældet og skravet«. Nu og da tog han ogsaa paa Landet og klatmurede lidt. Engang, fortælles der, havde han bygget en Skorsten og var paa Vej hjem; men han var næppe kommet ud af Porten, før Skorstenen brasede sammen. Manden ud efter ham: Ans, Skorstenen er faldet ned. Men den duelige Ans svarede blot: Je laver sgu' itte Evighedsarbejde! — Denne lille Røverhistorie, der er blevet hægtet paa Murer-Ans, er jo øjensynligt bygget over det kendte Sagn om Taarnet, der hælder.

Murer-Ans var ogsaa Dyredoktor. Tøjbergs graa Hest havde

vanskeligt ved at rejse sig om Morgenen for Fedme. Karlen gik jo og forkælede den med Havre. Den blev hevet op med en Talje, og naar den saa havde faaet de fire Støtter sat ned, kom der Liv i den. Dog ikke nok, den havde ofte Forstopelse. Saa gik der Bud efter Murer-Ans. Han kom ind i Butiken og fik sin gamle Træpibe godt stoppet; hele Mundspidsen var afgnavet, saa der kun var een Knop tilbage. For fuld Damp drog Ans ud i Stalden. Her tog han sit røde Lommetørklæde med de hvide Prikker frem og lagde det over Pibehovedet. Halen blev løftet i Vejret paa den Graa og Mundspidsen af Piben stukket op i Enden paa Hesten, og saa begyndte Ans gennem Tørklædet at blæse Røg ind i den. Naar han syntes, at det var nok, tog han Mundspidsen ud, tørrede den lidt i Armhulen og stak Piben i Munden igen. — Nu er den i Orden, Tøjberg, meldte han inde i Butiken og fik sig en Snaps. Og den Graa fik Luft.

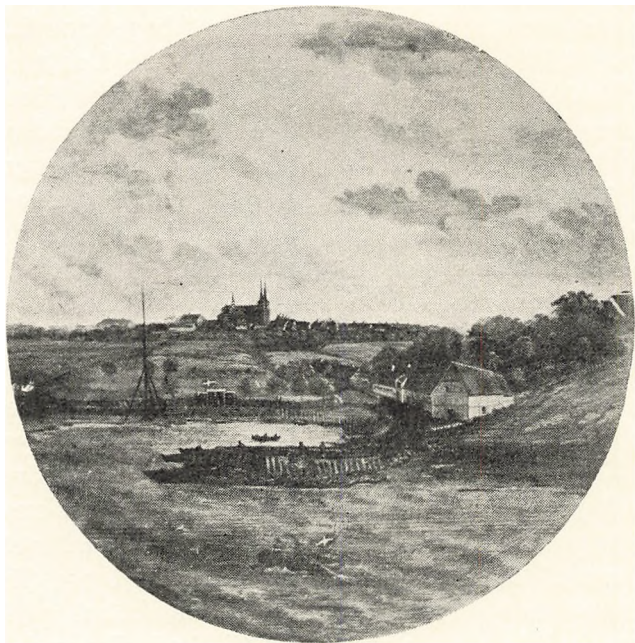
Den 12. August 1834 ankrede en svensk Slup, der stak 7 Fod, op ved Roskilde Skibbro. Det var det første synlige Resultat af det store Opmudrings-Arbejde i Fjorden. Svenskeren blev modtaget »med almindelig Jubel og Glæde«, skrev Avisen.

Sct. Jørgensbjergs Beboere har dog næppe deltaget i Jubelen. Mange af dem havde nemlig gennem lange Tider haft deres Udkomme ved de elendige Besejlingsforhold. Alle større Skibe kunde ikke gaa længere end til Frederikssund; her blev deres Last omladet i smaa Jagter eller aabne Baade og sejlet til Roskilde. Der havde i Aarene før Opmudringen været 5 Jagter og 20 aabne Baade beskæftiget paa denne Maade, og det var Folk fra Sct. Jørgensbjerg, der besørgede Sejladsen og Arbejdet. De var tildels Redere, idet de ejede Halvparten i Jagterne. Det uddybede Sejlløb, som Roskilde var saa henrykt for, betød derfor et stort Tab for Bjerget.

De to Skydeskiver viser Partier fra Havnen. Paa den ældste ses den gamle, yderst primitive Skibbro, i Baggrunden »Børsen« og Fugleskydnings-Stangen. Kaptajn Sveistrups Skive er malet i Anledning af Fjordens Opmudring. I Forgrunden ser man et Hjørne af den gamle Badeanstalt og en ikke videre imponerende Skude. Paa Skivens Ramme staar der foroven:

1834, Roskilde Fjords første Besejlingsaar, og fornedet: Gid Handel og Søfart florere. — Fjordens Opmudring til 10 Fods Dybde strakte sig over Aarene 1833 til 36.

Hvad der tabtes for Sct. Jørgensbjerg ved de bedre Besejlingsforhold, blev senere indvundet paa anden Maade, idet

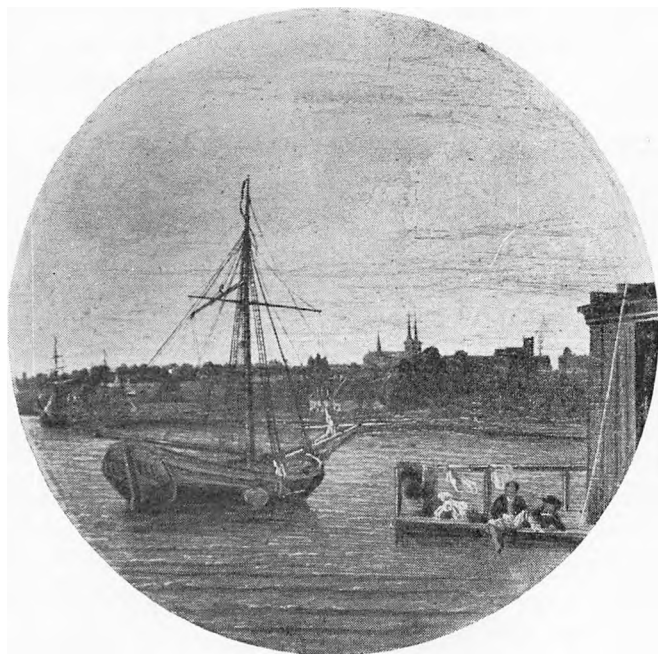
S. Fiskers Skydeskive fra 1801.

Losning og Kørsel i adskillige Aar gav god Fortjeneste til mange paa Bjerget.

Det imponerende Syn af de mange Skibe i Havnen, som Fotografiet (Side 149) viser os, kunde godt fremkalde den Tro, at Trafiken dengang var langt større end nu. Det var den imidlertid ikke. Naar der til Tider kunde ligge 4—5 Skonnerter ved Bolværkerne og maaske lige saa mange opankrede paa Reden, saa skyldtes det Sejlskibenes Afhængighed af Vind og Vejr og dernæst den langsommelige Losning, udelukkende med Haandkraft. Skibene maatte ikke alene ligge og vente paa gunstig Vind, men ogsaa paa efter Tur at komme af med deres

Last. Nu til Dags kommer Motorskibet tøffende, kan ved Hjælp af Maskinkraften hurtigt faa udlosset og straks stikke af igen. Det kan aldrig blive til et Havnebillede med Liv i!

Der kom tidligere ikke saa lidt Kul ind over Roskilde Havn, baade til Roskilde-Købmændene, Gasværket og Sct. Hans Hospi-

Sveistrups Skydeskive fra 1834.

tal. Og Tømmer var der ogsaa en Del af. Det er snart længe siden, der har ligget et Kulskib i Havnen, men til Gengæld er der nu en langt større Import af Tømmer. Endelig er der adskillige Varer som Salt, Cement og Kunstgødning, der dengang ikke kom ad Søvejen.

Det var Kullene, der tidligere gav det meget Arbejde. Henvend en halv Snes Mand fra Bjerget kunde som Kullossere tjene 6 Mark (2 Kr.) om Dagen. »Styrterne«, der som Formænd ledede Arbejdet, naede op paa 7 Mark.

Som det før er nævnt, havde Bjergets Vognmænd al Kul-kørselen til Sct. Hans Hospital, og nu og da maatte de vel

ogsaa hjælpe Købmændene. Landboerne mødte derimod selv med deres Køretøjer for at købe Kul direkte fra Skib. Ofte kunde der holde en lang Række af Vogne paa Havnepladsen og vente paa at komme til. Det tog jo sin Tid med Haandspillet, og det gik langt fra hurtigere, »naar der skulde Jorde-moder til«, d. v. s. naar der ved Udsigt til Drikkepenge skulde Top paa Tønden og helst et saa stort Stykke oven i, at det knapt kunde komme ud mellem Kæderne, naar Kullene blev styrtet i Vognen.

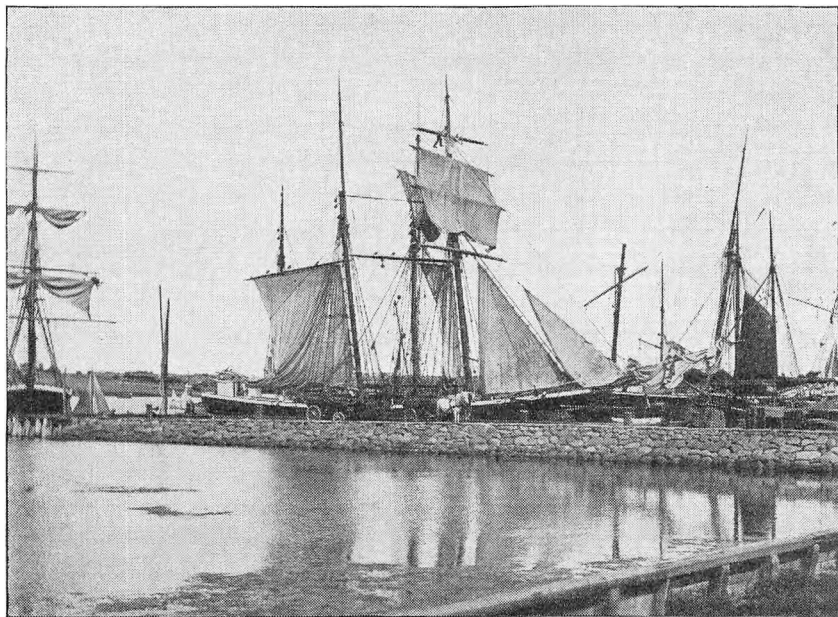
Roskilde har aldrig været nogen Eksporthavn, saa Sejlerne maatte gaa herfra med Sand-Ballast. Den blev opgravet i Stranden, fra Havnen og over mod Haraldsborg, og sejlet i Prammen til Skibene. Det gav jo ogsaa Arbejde og Fortjeneste og passede godt for Folk, der ikke var indrettet til at have noget, der var alt for fast. Ballast-Gravningen lavede nogle væmmelige Huller i Strandkanten, og engang druknede der to Drengene i et saadant Hul.

Fra 1857 og en Snes Aar frem i Tiden sejlede Kommandør Wildes ret anselige Hjuldamer »Frederik den Syvende« 2 Gange om Ugen mellem Roskilde, Frederikssund, Frederiksværk og Nykøbing. Der var, inden Banen København—Hillerød kom i 1864, meget daarlig Forbindelse mellem Hovedstaden og Nordsjælland, saa Roskilde-Damperen havde baade Gods og Passagerer. De sidste blev pr. Omnibus befordret videre til Jernbanestationen.

Om Onsdagen kom »Frederik den Syvende« med levende Dyr fra Odsherred. Køer, Tyre og Faar blev trukket til Jernbanen, og det gav lidt Penge baade til Voksne og Børn. Der kunde være meget Mas med Tyrene, naar de blev uvane og rendte ned i de dybe Grøfter, der dengang var ved Sct. Ibsvej. Og Faarene kunde ogsaa være nogle kedelige Krabater. En ældre Mand mindes endnu en nederdrægtig Løbetur, han havde som Dreng efter et Par Faar. Først smed han Træskoene og jog afsted paa Strømpesokker, snart hang de i Laser og saa videre paa bare Ben helt ud til Veddelev. Naar Damperen havde Lam med, var der gerne en Vogter og hans Hund med ombord, men til Drivningen ad Landevejen til København blev der yderligere lejet et Par Drengene fra Bjerget. Man overnattede

i Damhuskroen, og tidlig Torsdag Morgen blev Dyrene drevet ind paa Trommesalen, som det gamle Kvægtorv blev kaldt.

Den lokale Trafik paa Gershøj og Selsø Møllekrog blev besørget af »Adjutanten«, en lille, aaben Damper, nærmest en Bugserbaad. Ogsaa dette Fartøj, der i daglig Tale hed »Karen

Roskilde Havn i Halvfemserne.

Adams«, ejedes af Kommandør Wilde. Den første »Horns Herred«, der var købt i Sverige, begyndte at sejle i 1881. Et Par Aar efter blev Kaptajn Grove Fører af den lille Damper og var det i mange Aar. »Den Gamle«, som de blot kaldte ham paa Bjerget, hører med i Billedet fra Havnen. I 1907 kom »Pilen«. Og for Tiden er der, ud over Sommer-Sejladsen til Boserup, ingen fast Forbindelse mellem Fjordens Pladser.

Foruden de smaa lokale Dampskibe var der tidligere et Par Sejlskibe hjemmehørende i Roskilde Havn. Det var Skonnerten »Roskilde«, der ejedes af et Konsortium af Roskilde-Købmænd, og Skonnertbriggen »Ane Kristine«, ogsaa kaldet »Ane Fanø«,

der, efter at være strandet paa Køge Strand under Stormfloden 1872, blev købt af Urmager Frandsen og derefter sejlede i adskillige Aar. Dernæst var der Skonnerter »Ora et Labora« og Købmand I. P. Rasmussens lille Kuf »Kastor«, der var saa flad som en Cigarkasse, og endelig »Wild Rose«, en engelsk Trawler, der var ombygget til Sejlskib. Den strandede ved Galgebakken i en Nordvest-Storm omkring 1890.

De mange Sejlskibe med deres forholdsvis store Besætninger og den livlige, lokale Trafik paa Fjorden skabte Liv over Havnen dengang. Hertil kom den »faste Stok«, der i Forbindelse med Beværtningerne og Brændevinen nok skulde forstaa at gøre sig gældende. Havnepladsen har altid været Bjergets Samlingssted. Det var her det foregik. Foruden Folk, der havde .Erinde paa Havnen, var der altid en god Portion, der ikke havde andet dér at gøre end at »støtte Brædestablerne« og fugte Gummerne. Og saa skete der jo immer noget ved Havnen. Om ikke andet, sørgede man selv for at faa lidt Fest i Gaden.

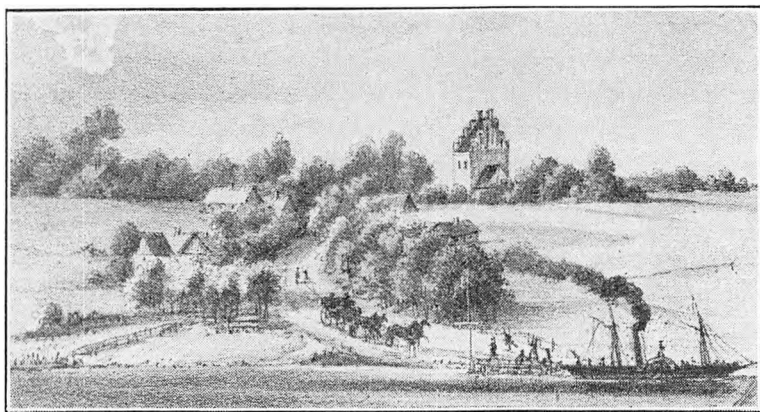
Men skal vi ikke hellere lade en gammel Bjergdreng, der har levet midt i Begivenhedernes Centrum, fortælle lidt om de gamle Dage ved Roskilde Havn. Da Redaktør H. P. Hansen er en af de faa Bjerringer, der har givet noget skriftligt fra sig, bør et Uddrag af hans Artikel i »Roskilde Tidende« Julenummer 1933 bevares her:

»Med en Slags Vemod gensaa jeg for fem Aar siden Roskilde Havn, efter at have været borte fra den i halvtredsindtyve Aar. Lille, fattig og forsømt henlaa nu min Barndoms Legeplads, mine Drengears Stolthed.

I Attenhundrede og halvfjerdsere var der nemlig Liv og glade Dage — og ofte Nætter — ved Roskilde Havn; der kunde samtidig ligge 12 à 15 2-mastede Skonnerter Side om Side Havnen rundt, ventende paa at komme til at losse deres Kul eller Trælast. I de Tider tog nemlig Roskilde-Købmændene alle deres grove Varer hjem søværts. Havnepladsen kunde ligge fuld af Brædestabler til Hans Jacob Kornerup i Ringstedgade. Og P. A. Schram, I. P. Rasmussen o. fl. samt Bistrup tog deres Kul hjem gennem Fjorden.

Paa Søndage eller Festdage blafrede danske, svenske, nor-

ske og finske, undertiden ogsaa tyske og hollandske, Flag fra Skibenes Mastetoppe, og næsten alle Folkeslags Tungemaal lød. Men det anfægtede ikke en rask Bjær'dreng, han talte nemlig i de Tider alle Sprog, og var altid sulten, og: »Kok — ge' en Beskøjt!« lød ens, enten vi sagde det paa Tysk eller Spansk. Det maa det vel ha'e gjort, for Kokkene forstod det allesammen, enten de var finske eller franske. Til Gengæld anviste vi

Dampskibet »Frederik den Syvende« ud for Gershøj. — Kommandør Wildes Svigerfader, Geheimeraad Holten til Lindegaarden og Krabbesholm kommer kørende i Firspand.

dem de bedste Værtshuse og de pæneste Pi'er. Om de sidste var Konkurrencen meget stor, der var nemlig flere Værtshuse end Pi'er. Jo-o, vi gik virkelig i en god Skole, men det kneb undertiden vor strenge Lærer, altsaa Jens Peter Andersen, af os blot kaldt »den skævhovede«, at forstaa, hvor vi havde de mange Sprog»blomster« fra, han hørte paa Legepladsen i Fri-kvarteret.

Vore Dampskibe var »Frederik VII« og »Adjutanten«, populært kaldet »Karen Adams«. De ejedes af Kommandør Wilde, der ogsaa havde Postkørselen til Frederikssund. Vi var stolte af »Frederik VII«. Jeg har som ti Aars Dreng staaet i Gartner Wendts Kontor paa Kirkebakken og med svulmende Hjerte beundret vor Flaade, især naar »Frederik« og »Karen« flag-smykkede laa foran Handelsflaaden inde i Havnebassinet, men — vi var glædest for »Karen Adams«.

Jo-o, for »Karen« blev hvert Efteraar trukket paa Land, hun sejlede nemlig ikke om Vinteren. Og den Dag, »Karen Adams« blev halet op gennem Slæbestedet og paa Ruller ført nogle Alen frem ovenfor dette, var for »Havnens faste Stok« Aarets store Geburtsdag og — Kage-Sofies. Aldrig nogen Dag hele Aaret blev der drukket saa mange Flasker Brændevin, baaret eller kørt paa Trillebør saa mange pragtfulde(!) Kæfarter hjem og leveret saa kraftige, dejlige(!) Slagsmaal i den kære, gamle Roskilde Havn, og vi Drengene vidste, hvad der forestod, naar Dagen nærmede sig. Paa den Dag var vi ikke Postillon d'Amour for fremmede Søfolk, men Livdrabanter for vore egne Vikinger — vi »hentede til, og bar fra«. Vi hentede Øl og Brændevin hos Tøjberg og bar eller rettere slæbte Heltene fra Gildet, naar de sovned. Alt under »den halte Skræder«s opfindsomme Kommando; thi — Skræderen var Basen ved Havnen. Han var min Ven, og jeg glemmer ham aldrig.

»Den faste Stok« bestod af: »den halte Skræder«, »den lange Andres«, »den koparrede August« og »Fimre-Niels«, der til en lille Flok subalterne Individuer, hvis Eftermæle er uden Interesse. Men paa »Karen Adams« Geburtsdag strømmede en hel Del flere Mennesker til, som ellers ikke bestilte noget ved Havnen; thi da var der Brød og Skuespil, ligesom i de romerske Republiker, men her var ogsaa Brændevin, og Brødet var Hveder og Boller fra Søstrene Kage-Sofie og Lines Kurve. Kommandøren betalte jo, d. v. s. Folkene fik næppe nogen anden Betaling end den gratis Fortæring.

Naar »paa Dagen« Baadens Fører, Maskinmester Sørensen, og Christian Styrmand havde ført »Karen« til Slæbestedet, overtog »den halte Skræder« Kommandoen, og det var vel nok en Kommando, der havde vasket sig. Skræderens Forraad af Øgenavne til Kammeraterne var Legio, og de var originale og saa kraftige, at de ikke kan aftrykkes i en Julefortælling. De havde absolut intet med Kristendom at gøre, og de gik fortrinsvis ud over den Skare, som kun den ene Dag var »Arbejdere« ved Havnen. Man tog naturligvis ikke saa kraftigt fat, at »Karen« lige me' de vons fløj op paa Støtterne; nej, der blev under Foretagendet taget adskillige Pusterum, hvorunder

Sjælene fugtedes, saa, naar »Karen« stod støt, stod Humøret »haardt styrbord«.

De store Festdage, fortsætter Fortælleren, kom af sig selv, ingen vidste paa Forhaand, naar de kom. Han husker særlig fra Begyndelsen af Halvfjerdserne en rigtig stor Dag ved Havnen. Den blev akkompagneret med Musik af en Dreng fra Fattighuset, Emil hed han, der var en ren Kunstner i paa en Gang at kunne blæse Melodier over Flaskehalsen og gnide Fløjtetoner dertil frem med en Prop op og ned ad Flaskens Sider. Den Musik var nemlig det eneste Middel, der kunde berolige Faderen, naar denne fik Kvartalsdille — en Gang om Ugen!

Naa — Festen var naaet til Kulminationspunktet, flere af Kæmperne var alt indslumrede og bortslæbte til deres Sovesteder mellem Brædestablerne og dækket med Fiskegarn; thi hvis der skulde blive alt for meget »Skæg i den«, og Politifuldmægtigen, »røde Berthelsen«, med sin Drabant, den lange, fordrukne Betjent, skulde blive tilkaldt, saa skulde de ikke finde de hensovende og lade disse køre pr. Peter Christians Køretøj til Fuldehullet i Raadhuskælderen.

Midt under Festen kom en svensk Arbejdsmand dragende med et Faar, han havde købt paa Auktion i »Bækken«. Han var allerede dejlig(!) halvfuld og kom derfor let ind i Selskabet. Han blev vildt begejstret over de danske Kæmper, som han drak Bro'rskaal med af det »forbaskede« stærke danske »Brændvin«. Svenskerens Bidrag til Festen blev et Forslag om, at Kage-Sofie skulde op og ride paa Faaret. Selv kunde han ikke indfange den gamle, skikkelige Kagekone, der havde samlet sine sjaskede Skørter og var sat i Spring, dog mere Skrig end Spring. Men Drengene, de Asner, kunde, og Kage-Sofie maatte paa Faaret. Vikingerne skraalede af Grin, for Sofie havde jo ikke Bukser paa og kom til at vise lidt for meget, og Line tudbrølte.

Det var imidlertid blevet mørkt, og saa fortsattes Festdagen hos Goldenbaum paa Beværtningen »Børsen«. Det blev en forfærdelig Nat. Svenskeren fik brækket en Arm og blev om Natten kørt op paa Fattiggaardens Sygehus i Bredgade. »Fimre-Niels« fik knust Næsebenet, men kunde selv slæbe sig hjem

til »Toftækærshuset«, og Skræderen havde jævnet Augusts Ansigt, saa — som Skræderen havde sagt — alle Koparrerne kunde blive til Knuder, og — Skræderen!

Klokken 6 om Morgenen kom Karen Venslev, der boede i Hus sammen med Skræderen hos Maskinmester Sørensen i Strandhusene, og bad min Mo'r, om en af hendes Drengte maatte gaa paa Apoteket efter Blyvand. Jeg gik, og jeg bragte Blyvandet op til Skræderen. Han var ikke død, men han var heller ikke helt levende, han sov; den lyksaliges Søvn, i drømmende Glæde over den livsalige Fest og det dejlige Slagsmaal. Hans Ansigt var ukendeligt ved andet end det brune, kraftige, krusede Skæg, der var ingen Øjne at se, kun en kraftig, blaa-gul Kulør paa det Sul, der dækkede dem.

Saa begyndte Karen Venslev at skælde ham ud og bade ham, og jeg gik rystet fra min Vens Leje.

Otte Dage efter mødte jeg ham. »Du, Dreng«, sagde han, »var det dig, der hentede Blyvand til mig?« Jeg bekræftede med Stolthed Kendsgerningen.

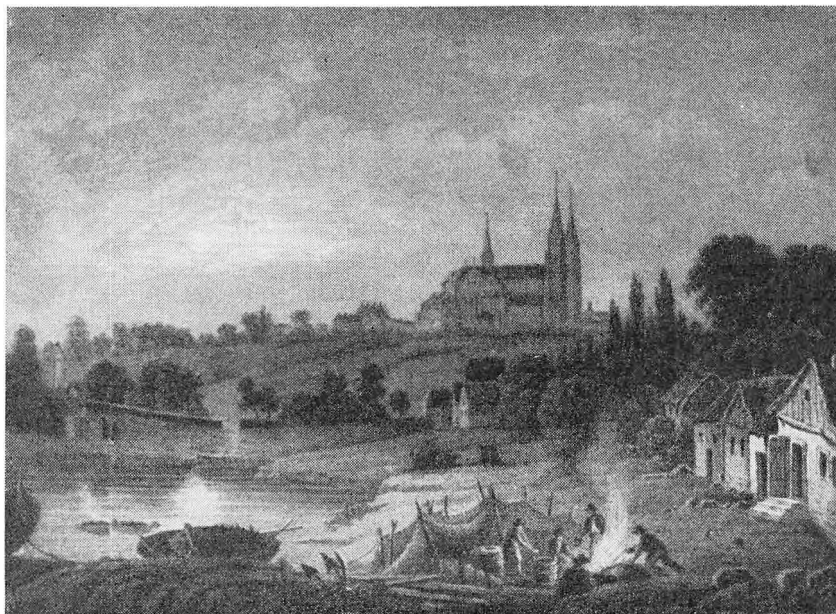
»Der har du en Drikkeskilling!« sagde han og stak mig — om det var en Mark eller en Krone, kan jeg ikke huske.

Han var et godt Menneske!«

Redaktør H. P. Hansen er, som man ser, ikke bange for at tage afgjort Parti for Skræderen, og hans Bedømmelse afviger ikke saa lidt fra den, der gennem mere forsigtige Folk er kommet til Orde her i Bogen. Det er med Skræderen som med andre store Mænd, Vurderingen af dem er ofte meget forskellig. Af Retfærdighedshensyn vil vi derfor bringe endnu en Udtalelse om ham.

— Den halte Skræder, hvis borgerlige Navn var August Kjeldsen, var slet ikke saa slem, som han blev gjort til, siger en gammel Mand. Hans Legemsskavank var hans Ulykke. Da han havde faaet sit Ben spoleret ved at falde gennem en Loftslæm ned paa Stengulvet, blev han sat i Skræderlære. Men han skulde aldrig have været Skræder, han var født til at blive Sømand. De siger, han var Slagsbroder, men der skulde meget til, før han blev tosset, han var til Hverdag en rolig Mand. Og vi Drengte, vi beundrede nu engang Skræderen for hans

vældige Kræfter; hans Næver var saa mægtige, at de kunde spænde om en stor Tallerken og fatte om den med de yderste Fingerled. Han var noget af en Viking og en vældig Svømmer. Engang imellem sprang han ud fra sin lille Jolle, tog den paa Slæb i et Tov og svømmede med den ud til Elleore og hjem

Fiskere omkring Baal ved Stranden. — Yderst til venstre ses Sct. Ibs Kirkes Taarn. —
Kobberstik efter I. C. Dahls Maleri 1816.

igen. — I skal lære at svømme rigtigt, sagde han til os, og ikke bare ligge og pjatte.

Det har altid været op og ned med Fiskeriet i Fjorden, og Bedømmelsen af det har været meget individuel. Mens Topografen S. Stern i 1830erne taler helt bedrøveligt om, at Fiskeriet er gaaet meget tilbage, ser hans Samtidige, den mere livsglade Adjunkt Behrmann, ikke nær saa sort paa Tilværelsen, og han bedømmer tillige Spørgsmaalet som en Mand, der ved, hvad der smager godt.

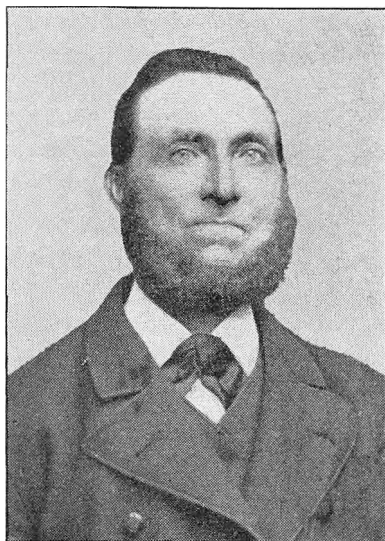
Fjorden »leverer mange forskellige Sorter Fisk, skriver han,

og efter vores Smag langt bedre og smagfuldere end de af den rene, salte Søe. Paa Bjerget ei alene, hvor der gives mange Familier, som alene leve af Fiskerie, men ogsaa af Landboerne i alle Landsbyer langs med Fjorden, fra Gaardmanden til Indsidderen, drives denne Næringsgren. Isefjorden føder næsten alle til Huusbrug bekjendte Fiske og dette i stor Mængde. De sælges derfor i Roeskilde for en overmaade billig Priis og kjøres tildeels hele læssevis til Hovedstaden. Hvem har ikke hørt tale om de lækre Roeskilde-Flyndere? Endog de grønbenede, tørre Hornfisk have en bedre Smag end de, der fanges i puurt Saltvand.

Det er ikke alene den gamle Gourmand, der faar vore Tænder til at løbe i Vand. Tal med ældre Fiskere om de lækre Roskilde-Flyndere, og man bliver grøn af Misundelse helt ind til Benene. Dejlige, store Tampe paa 2—3 Pund eller mere Stykket, tykke og faste i Kødets — og som de smagte. Saadan skildres de berømte Flyndere, der iøvrigt var Skrubber. De gamle Fiskere kan som Behrmann belære os om, at Fisk og Fisk er to Ting. Roskilde-Aalene er noget helt for sig, tilpas fede og fulde af Velsmag. En Aal, der er taget i Holbæk Fjord, er det rene ingenting ved Siden af en her fra Fjorden. Og saa er der de fine Roskilde-Rejer! Officielt har de længe været forsvundet fra Markedet; men de findes endnu, dog ikke i større Tal, end at Fiskerne selv kan overkomme dem. En sjælden Gang tages der ogsaa en Roskilde-Flynder, men den naar heller ikke længere end til Sct. Jørgensbjerg Fiskernes Bord.

Endnu for et halvthundrede Aar siden var der mange Flyndere og Rejer i Fjorden. Og andet blev der næsten ikke fanget. Der var kun en 8—10 Fiskere paa Bjerget, og de havde et meget fattigt Udkomme. Hele deres Fiskeri, deres Baade og Redskaber, var yderst primitivt og gammeldags. De ejede kun nogle elendige smaa Rojoller med et lille Hjælpesejl. Den Smule, de fangede, ud over deres eget Behov, kunde let sælges paa Torvet i Roskilde eller ved Dørene. Man brugte dengang at gaa rundt med Fisken i de gammeldags, vidjeflettede Kuber, der blev spændt paa Ryggen. Alt i alt adskilte Fiskerne sig ikke fra det øvrige Bjerg, de var ludfattige, men stærke i at drikke Brændevin.

I Begyndelsen af 70erne kom der imidlertid lidt Gang i Fiskeriet. Det var dog ikke vores egen Skyld, men Jydernes. Foretagsomme Folk ovre fra Ringkøbing-Kanten havde hørt om den store Fiskerigdom i Roskilde Fjord, som Fiskerne paa Stedet næsten slet ikke udnyttede. Jyderne betænkte sig ikke længe, men fik en 7—8 Baade sendt af Sted til Roskilde, i hvert Fald en Del af Vejen med Jernbane. Det kan nok være, at Bjerg-Fiskerne lukkede Gluggerne op den Dag, Jyderne en Snes Mand høj kom kørende paa Vogne oppe fra Roskilde med deres Baade, plumpede dem i Vandet og sejlede ad Gershøj til. Her tog de fast Station. Det nye, Jyderne kom med, var det berygtede Puls-Vod, det store, barkede Vod, hvori Fiskene i Massevis jages ind opskræmt ved Pulsens Larm. Pulsen er en Træstang med en tragtformet Klods paa Enden, der hamres ned i Vandfladen og frembringer et Brag, som jager Fiskene op i Panik. — Voddet i sig selv var ikke noget

Fisker Mathis Jakobsen.

helt nyt for Fiskerne paa Fjorden; enkelte af dem havde nogle smaa, ljærede Tingester, men Pulsen kendte de ikke.

Jyderne pulsede og fangede Aal i Læssevis, som de afsatte til et Par tyske Opkøber-Baade, der laa ud for Gershøj. Men vores egne Fiskere kunde selvfølgelig ikke i Længden se roligt paa, at Fremmede tømte Fjorden for Fisk. Det begyndte at ulme rundt om, ikke alene paa Bjerget, men ogsaa i de andre Lejer: i Veddelev, i Sønderby, i Gershøj o. s. v. Kunde Bjergerne ikke fiske som Jyderne, saa kunde de noget andet; endnu flød der hedt Vikingeblood i deres Aarer.

Saa oprandt Dagen for det berømmelige Jyde-Slag. Tre gæve Mænd af Sct. Jørgensbjerg, nemlig Fiskerne Mathis Jakobsen,

Anders Johansen (det er den samme som »den unge Lods«) og Johan Andersen drog til Gershøj. Her bordede de uden videre Vrøvl Tysker-Baadene, littede deres Ankere og sejlede dem til Frederikssund. Andre Fjord-Fiskere tog sig af Jyderne og fik ogsaa dem ampligeret ud af Fjorden. Senere har Sagnet øget Bedriften, saa det er blevet fortalt, at Bjerg-Fiskerne skal have skudt efter Jyderne! Men Daaden var stor nok endda, og som sejrige Helte blev de hjemvendte Bjerg-Fiskere hilst ved Havnen med Sang og Jubel.

Men et Par Dage efter var den ikke saa god. Saa kom Jyderne tilbage og meldte Fjord-Fiskerne til Politiet. Der blev stor Retssag ud af det, og det endte med, at alle Deltagerne i Jyde-Slaget blev idømt Bøder, der tilsammen beløb sig til 700 Rigsdaler. Aldrig i Livet kunde de arme Fiskere have udredet en saadan Formue, og de var alle som en kommet ind at svede, hvis ikke de havde faaet Hjælp. Den flinke Kommandør Wilde satte en Indsamling i Gang blandt Borgerne i Roskilde og fik skaffet alle Pengene.

Men Fiskerne paa Bjerget lærte efterhaanden at bruge de store, barkede Vod. En af de første, der skaffede sig et, var Mathis Jakobsen. Og nu gik det en Tid helt godt med Aalefiskeriet. En Baad med to Mand og en Dreng tog undertiden en 16—20 Lispund (128—200 kg) om Dagen. Det var langt mere end der kunde afsættes paa den gammeldags Manér, og Bjergets første Fiskehandler, Peter Christiansen, maatte tage fat. — Alt dette gik dog slet ikke saa let. Foregangsmændene var jo nu ikke et Haar bedre end Jyderne og blev derfor uglesete; det gik endog saa vidt, at der blev kastet Sten efter dem, naar de sejlede ud af Havnen.

Halvfjerdserne bragte ogsaa Fiskerne de to første Sejljoller. De blev bygget i Frederikssund 1876. Mange Aar efter har den ene af dem gjort Tjeneste som Udlejningsbaad ved Badeanstalten. — Mens vi er ved Fiskernes Baade, kan vi hastigt se paa Udviklingen i de følgende Aar. Omkring 1892 lod Fisker Peter Plæhn den første større Kvase bygge i Jyllinge; den var paa 21 Fod og havde Lukaf med Køjepladser forude. De første Baade med Motor blev anskaffet i 1906 og Aaret efter af Peter Plæhn og Jakob Jakobsen.

Efterhaanden som flere og flere fik fat i Haandvoddene, blev der et langt større Fiskeri, og det begyndte at knibe med Aalene. Men for anden Gang skulde Jyderne blive Læremestre her paa Fjorden. I 1888 kom de ad Søvejen til Frederikssund og laa og fiskede Aal med Kroge og Aalekvabber som Mading. Som med Voddene, saadan med Krogene. Fjord-Fiskerne havde længe kendt til Krogfiskeri med Orm og Rejer som Mading; det giver dog kun smaa Aal. Men med Aalekvabber kan man ogsaa lage de store.

Det har været Meningen her kun at fremdrage enkelte Episoder fra Fiskeriet. I de senere Aar klages der over, at det er gaaet stærkt tilbage, og der anføres mange forskellige Ting, der har ødelagt Fiskeriet: der er for mange om det, Redskaberne er blevet for skrappe og ødelægger desuden Bunden og dermed Fiskenes Føde, Bundgarn og Ruser er blevet saa talrige og staar saa tæt i alle Renderne, at der praktisk talt lukkes for Af- og Tilgang til den indre Del af Fjorden. For 30 Aar siden var der kun en 2—3 Bundgarn, nu sættes der ca. 150 fra Frederikssund til Roskilde og desuden flere Tusind Aaleruser. — Men endnu for 10—12 Aar siden kunde nogle og tredive fremmede Kvaser ligge og fiske i Bredningen, og selv i sidste Sommer laa der 2—3 udenbys Baade paa Fjorden. Saa hel fisketom kan den da ikke være blevet!

Den Smule Fisk, som det gamle, primitive Fiskeri gav i Overskud, solgte Fiskerne og deres Koner selv paa Bjerget eller i Roskilde. Da der kom mere Gang i Fiskeriet, dukkede de professionelle Fiskehandlere op. Der var bl. a. Peter Christiansen i Strandgade, Niels Hansen i Sct. Agnes og Søren Kristensen i Kirkegade. Af dem husker de fleste bedst Søren Fisker, som han blev kaldt. Fra Torvet i Roskilde var hans kraftige Skikkelse med det store Skæg godt kendt, og overalt i Omegnen kom han omkring med sit Køretøj med de to smaa, gule Heste. — Fynboen Carl Jensen, der en Dag dukkede op i Roskilde Havn med sin Baad med hele Familien om Bord, blev fra lokal Fiskehandler i Løbet af kort Tid Eksportør i stor Stil, særlig af Aal til England. — I de første Aar af Verdenskrigen startede Sct. Jørgensbjerg Fiskerne deres egen Andels-

Fiskeeksport. Med Tilslutning fra Fjordens andre Lejer naaede Medlemstallet op paa 165, og et Aar var man oppe paa en Eksport af 300,000 Pund Aal. Efter at have bestaaet i hen mod en Snes Aar holdt Andels-Eksporten op, og Fiskehandlen er for Tiden udelukkende paa private Hænder.

Sammen med det gamle Krogfiskeri med Orm som Mading er det lille Bierhverv at samle Orm helt forsvundet. Tidligere kunde man om Aftenen efter en Regnvejrsdag se Lys bevæge sig langsomt rundt langs Stier og i Haver eller ved Stengærderne oppe i Roskilde. Det var unge Mennesker, der med Lygte og Spand var ude og samle Regnorme. Det saa lidt mærkeligt ud med de foroverbøjede, ivrigt søgende Mennesker; undertiden kom der ogsaa Folk hen til dem og spurgte, om de havde tabt noget. Ormejægerne maatte gaa meget forsigtigt og ikke sludre, for ellers forsvandt Ormene, der kun var halvt oppe, i en Fart ned i deres Hul. Fiskerne betalte Regnormene med 25 Øre Potten og opbevarede dem i Kasser med Jord.

Roskilde Fjord, der har saa megen Grøde i Bunden, er god til Glib-Fiskeri, men det er gaaet helt af Mode. Og Aalestangningen paa Isen drives heller ikke i samme Udstrækning som tidligere. Der er dem, der siger, at Folk er for pylrede nu om Stunder; men det kan da aldrig være rigtigt!

Det er i det hele taget gaaet tilbage med meget. I mange Aar har der f. Eks. ikke været en anstændig Marsvinejagt paa Fjorden. Det store Hval-Drab ligger helt tilbage i 1886. Et Marsvin var gaaet i et Sildegarn og var ynkeligt omkommet. Det blev læsset paa en Trækvogn og forevist oppe i Roskilde for 10 Øre Personen. Men den ene Gris var kun Forløber for en hel Flok. Da denne dukkede op, blev der Liv og Humør ved Havnen. Efter bedste Færø-Mønster fik man ved Hjælp af Baade gennet Dyrene ind i Havnebassinet, der blev afspærret med et Bundgarn. Og saa begyndte Myrderiet.

Fra Molerne blev Dyrene beskudt med alle mulige og umulige Vaaben, hver Gang de dukkede op i Vandfladen for at trække Vejret. Det blev ikke til noget rigtigt, før Købmand Willumsen fra Skomagergade mødte op med en gammel Forladeriffel,

hvormed en Herregaardsskytte havde skudt Englændere under Københavns Bombardement i 1807. Efter at den havde faaet mere moderne Laasetøj, kunde den ogsaa skyde Marsvin, naar den blev fodret med store Rendekugler. Den gjorde det straks af med 2 Hvaler. Ialt blev der dræbt en 10—12 Stykker, der

Fiskehandler Søren Kristensen.

blev slæbt op i Havneskuret og fremvist mod Betaling. Roskilderne valfartede i tætte Stimer for at se Havuhyrerne, og der kom gode Penge ind, hvoraf Tøjberg tog sin Part for Øl og Brændevin. Bagefter blev Bæsterne parteret, og der blev kogt Tran af dem i Havnens Tjæregryde. Det lugtede værre end alle Bjergets Svinestier tilsammen.

Een Gang til, mange Aar senere, det var i 1908, blev der igen tilberedt en mærkelig Suppe i Tjæregryden. Det var da Fiskerne kogte Sulevælling til Grisene paa Ole Olsens to gamle Løver, efter at de havde optraadt i hans Film »Løvejagten paa Elleore«.

I nogle Aar har Sct. Jørgensbjergs Fiskere sat sig i Spidsen for et Fastelavnsoptog, der indsamlede Penge til de Fattige paa Bjerget og i Roskilde. Det bestod af et Par Vogne, nogle Ryttere og Indsamlere til Fods. Fra den forreste Vogn truttede et Hornorkester, derefter fulgte »Chaluppen«, en Baad sat paa Vogn og bemandet med Fiskere i Olietøj. Naar Musiken ikke spillede, brølede et Taagehorn for at melde Optogets Ankomst. Baade Ryttere og Indsamlere var iført fantastiske Fastelavnsdragter. Toget gik op gennem Roskilde og rundt paa Bjerget, og det var slet ikke Smaating, der blev raslet ind i Bøsserne. En god Dag kunde give et lille Tusinde Kroner.

Til det, der her er fortalt om Fiskeriet, har vi bedt en af de gamle Fiskere føje et Par personlige Træk, særlig fra hans Barndom.

Vort Hjem var et lille, gammelt, straatækt Hus med kun een Stue, hvor der dog var Bræddegulv, og et Køkken med aaben Skorsten; herfra blev Bilæggeren inde i Stuen fyret. Møbleringen bestod af mine Forældres Himmelseng og endnu en Seng, hvori vi Børn, en 4—5 Stykker, sov. Desuden var der i Stuen et Bord, fire Træstole og et Skab. Loftet blev brugt til Tørring af »Grantapper«. — Kosten var ensformig og meget enkel. Tørmaden var altid tykke Rundtenommer bart Rugbrød, om Morgenen med et Stykke Spegesild, ellers kun lidt Ost. Den varme Mad var altid enten Vandgrød eller Fisk og Kartofler — og det er i Længden mere end trivielt. Lidt bedre blev det senere, da vi fik Raad til at holde Gris. — Iøvrigt blev der mest serveret Øretæver til os Børn. Og naar jeg siger, at vi fik rigelig med Tærsk, saa er det slet ikke Ordet.

Der var ikke noget, der hed ud at lege. Fra vi var en 7 Aar, maatte vi binde Garn. Der blev sat et Mærke, naar vi begyndte, og saa skulde vi have et bestemt Stykke færdigt. Da vi blev lidt større og mere durkdrevne, flyttede vi Mærket lidt tilbage og reddede os derved en Smule Frihed. Men før eller senere blev Snyderiet opdaget, og saa vankede der Høvl. Garnbinderiet var Vinterarbejde. Om Sommeren maatte vi være med paa Fjorden og gøre den Nytte, vi kunde: give Flyndergarn ud eller pulse. Jeg kan huske, at jeg i den første Tid

blev bundet til Toften med en Ende Reb, for at jeg ikke skulde gaa paa Hovedet i Ballen.

En Fiskerdrengs Døgn kunde dengang godt tage sig saadan ud: op Kl. 1 om Natten, ud paa Fjorden og hjem ved 6-Tiden om Morgen, et Par Skorper i Livet og saa paa bare Ben af Sted ud til Kattinge Værk for at stryge Rejer. Med Kuben paa Ryggen hjem, saa man var der noget over Middag. Efter at have faaet lidt Mad, skulde Rejerne sættes paa Kroge. Saa ud paa Fjorden igen og Skolebogen med i Baaden, sætte Krogene og overnatte derude. Vi sov enten i vores egen Jolle paa lidt tør Tang eller i »Storbaaden« ovre ved Sønderby. Bedst var det at sove i Tangen paa Ægholmen eller et Sted paa Stranden. Vi Dreng brød os ikke meget om at komme ind til Gershøj, for de Gamle skulde jo paa Kroen og drikke, og saa fik vi ikke megen Ro saadan en Nat. Vi sov i Kroens Stald og kom for det meste hjem smækfulde af Lus. — Folk vil maaske sige, at det var et herligt Friluftsliv. Aah, ja, til Tider var det ikke saa tosset. Men Glæde over Naturen kendte vi ikke noget til. Vi havde ikke Sans derfor og heller ikke Tid. Naar vi om Aftenen naaede til vort Sovested, var det bare med hurtigst muligt at komme til at sove. Vi var dødtrette.

De Gamle kunde ikke tænke sig andet end at ligge ude om Nætterne i hele den gode Tid. Og den Trafik fortsatte vi med i mange Aar, da vi blev voksne Fiskere. Vi var faktisk nødt til det, indtil vi fik Motor i Baadene. Jeg husker, at min Bro'r og jeg engang ikke var af Klæderne tre Uger i Træk, undtagen naar vi tog hjem for at skifte Skjorte. Men da vi blev ældre, indrettede vi os lidt bedre, end de gamle havde gjort, vi fik en Sæk med Tang til at lægge i Bunden af Baaden og havde noget gammelt Tøj til at dække os med. Og det »Sengetøj« beholdt vi i Baaden, hvor der nu var lidt bedre Plads. De Gamles Joller var saa smaa, at de hver Morgen maatte hive Tangen over Bord. Til sidst fandt vi paa af Sejldug at lave et helt lille Telt over Baaden. Det var et mægtigt Fremskridt!

De, der nu tøffer rundt med en Stue med Køjer foran i Motor-Kvasen, kan nu alligevel slet ikke snakke med. Motoren har gjort, at Fiskerne meget bedre kan indrette sig og derved faa lidt Frihed. Det kendte vi ikke noget til i gamle Dage, da

var det kun Slid og atter Slid. Engang kunde jeg i 8 Maaneder kun tage een Dag fri. Man var saa godt som altid paa Stranden og deltog faktisk ikke i Livet paa Landjorden. Hvad jeg skulde bruge til mig selv, det maatte min Kone skaffe mig, selv havde jeg ikke Tid.

Det gamle Bjerg og Herremændenes Dyr er en meget stor Krønike; dog nu en saga blott, for ogsaa det hører Fortiden til. Naar vi vil berøre Emnet, skal det nok blive med al mulig Diskretion. Der skal ikke saa meget som blot antydes et Navn; for hvem kan sige sig fri for at have leget lidt med Dyrene i Bognæs.

De gamle Herredsfogeder tog ikke Krybskytteriet særlig højtideligt. De var i hvert Fald helst fri for Anmeldelser fra Godserne. Og Politiassistenterne brød sig heller ikke om at trænge til Bunds i Jagthistorierne, men lukkede hellere et Øje i. Der bestod den stiltiende Overenskomst, at Skovens Folk havde Lov at ordne de Sager selv inden for passende Grænser.

Gamle Forstraad, Chr. E. Thomsen, der i 35 Aar var Skovrider under Ledreborg og skulde vogte det halvanden Kvadratmil store Jagtterræn, har engang givet Udtryk for Skovmændenes Synspunkt:

— Jeg har altid haft det Princip at slaa først, for ellers gjorde de andre det. De Krybskytter, man fangede og trak i Retten, hvor de fik en Bøde, kom igen; men de, der havde faaet en Omgang Klø, skulde nok blive væk herefter!

Loven tog ogsaa dengang anderledes paa Forholdet end nu. Der skulde meget til, før der kunde komme en nogenlunde antagelig Mulkt ud af det. Nu, derimod, falder der straks meget store Bøder, som det tager lang Tid at sidde af. Det er med andre Ord blevet en rigtig skidt Forretning! — Det er ikke mere værd at have med at gøre for ordentlige Folk, siger en af de gamle Jægere.

De gamle Bjergdrenge havde endnu Stenalder-Mandens røde Jagtblod i Aarerne og kunde vist ikke rigtig forstaa, at man ikke maatte jage i Skovene, som man frit maatte fiske i Fjorden. Trangen til Eventyr og en ubændig Jagtlyst sad dem i Blodet. Og naar der saa ikke var andet at skyde paa end de

halvblomme Kreaturer, der agerede Vildt i Herremændenes Dyrehaver. Naa ja, saa hentede man sig en Stæg dér, især naar man var en ludfattig Djævel. Man tog den »Sport«, det kunde give, hvor sølle den end var, og betalte med Risikoen: Tærsk af Skovfolkene eller en Mulkt hos Herredsfogeden, der blev ombyttet med gratis Natlogi.

Man forstaar godt, at det maatte krible i Fingrene paa en rask Mand, for var han en Fattig-Per-Eriksen, havde han ikke andet at prøve sine Evner paa end Jagten. Det stiller nemlig Krav til sin Mand at være en dygtig Krybskytte. Han skal haade have Krop og Hoved i Orden, være udholdende og haardfør og samtidig let til Bens i en snæver Vending. Han skal kunne lægge en Slagplan og være snarraadig, naar det kniber. — En af de Gamle, der forlængst er gaaet til de store, frie Jagtmarker, var gjort af det rigtige Stof. Han gik med Lærredstrøje og Lærredsbenklæder baade Sommer og Vinter. Ude i Skoven kunde han de hundekolde Efteraars-Nætter lægge sig ned paa Jorden, sove med Trøjen op over Hovedet og vaagne varm og veltilpas. Imens sad hans godt indpakkede Kammerater og klaprede Tænder og kunde ikke sove for Kulde.

Mens alle kan rende med »en Kat« paa en Snes Pund, er det ikke enhver givet at slæbe af med »et Kapitel« paa et Par Hundrede. De fleste ved ikke engang, hvordan de skal tage paa saa stort et Dyr. Man skal sætte det paa Enden, lægge dets Forben op over Skuldrene og skubbe sig ind under Dyret. Saa er det til at gaa med, men tungt er det. — Og hvordan bærer man sig ad, naar man vil være ganske sikker paa sit Tilbagetog ad Søvejen. Skovbetjentene kunde jo nappe Ens Pram, mens man selv var oppe i Skoven. Vi kan godt udlevere Fidusen, for nu er der jo ingen, der har Brug for den. Man lægger saa mange Sten i Prammen, at den vil blive nede, og sænker den paa lavt Vand. Det synes ligetil, men der skal dog een til at finde paa det. Da der vistnok ikke findes nogen Skole for Krybskytter, bliver det ogsaa den enkeltes Sag selv at opfinde sin Blændlygte og eksperimentere sig frem til den rette Model.

Nu om Stunder har man mange Steder ødelagt Chancen for Krybskytterne ved at benytte unge, uforsagte Forstelever

som Skovbetjente og give dem Blodhunde med. Ingen af Delene kendtes i gamle Dage. Da var det mest ældre, skikkelige Husmænd og Skovarbejdere, der maatte agere Skovvagter. De brød sig ikke meget om at vove Pelsen og holdt sig gerne beskedent tilbage, naar de rigtige Folk var ude, de der i Forvejen selv havde sørget for at sprede Skræk om deres Person ved at lade sig sværte. — Naar I kommer over til Bognæs, tag saa og fortæl, hvad jeg er for en Bisse, plejede Jægeren at sige med et fornøjet Grin, fortæl dem, at jeg gaar med en lang spids Kniv og ikke er bange for at sprætte Maven op paa Folk. Det blev troligt fortalt og lidt til, og det gjorde den eftertragtede Virkning. Jægeren »havde dem tilsidst i god Orden derovre«. — De rigtig kvikke Skytter havde mest Sjov af at holde Skovvagterne for Nar og helst gøre Grin med dem op i deres aabne Øjne. For at kunne det, maatte de om Dagen optræde med Maske og forstaa at lægge deres Stemmer om.

Et Par smaa Solstraalehistorier fra Revieret! En Dag møder Politiasistenten en af vores Jægere med et dejligt Dyr paa Nakken.

— Hvor skød du det Dyr, spørger Lovens Haandhæver.

— Lige i Hjertet, svarer Jægersmanden uden at blinke. — Og havde Politiet været tosset nok til at spørge videre, havde han faaet den sædvanlige Lektie, at Dyret gik og græssede i Hørmandens Eng ude ved Nybrohuset eller oppe i Studemarken. Begge Steder var det privat Grund — og der skal dengang have været saa gevaldig mange Dyr. — Se om der er et eneste i Dag!

Eller Politimanden er beordret til at skulle foretage en Husundersøgelse, noget han slet ikke bryder sig om. — Hvad er det dér, spørger Politiet og peger paa en dejlig Dyresteg, der staar paa Køkkenbordet, det er jo af et Dyr! — Ja, hvad skulde det ellers være, svarer Husfaderen, tror De maaske, vi er Menneskeædere! — Men lad os hellere faa set rigtig efter, fortsætter han. Aah, Mutter, tag Ungen op af Vuggen, saa Politiet kan titte i den, om der ikke ligger noget gemt. Og lad os saa lægge os ned og rave ind under Sengene! — Men Politiasistenten skal ikke nyde noget og siger hurtigt Farvel. Havde

han paa Vej ud trukket Forhænget for Køkkenbordet til Side, havde han fundet et nyskudt Dyr.

To gæve Jægersmænd fra Bjerget er taget ud i en af Omegnens Skove. De gaar temmelig langt fra hinanden, idet den ene skal søge at drive Dyrene. Der lyder et Skud. Lidt efter dukker Baronen selv op tæt ved »Driveren«. — Saa De, hvem der skød? — Nej, Hr. Baron! — Mon det ikke skulde være en Krybskytte? — Ja, det gaar jeg ogsaa og tænker paa. — Gør mig den Tjeneste at gaa med og find Dyret og bær det hjem for mig, siger Baronen. — Vores Jæger fik Dyret paa Ryggen og fulgte med Baronen op til Herregaarden. — De kan hænge Dyret dér, siger Baronen og peger paa en Port. Her er to Kroner for Deres Ulejlighed, og saa kan De gaa ned i Køkkenet og faa lidt at spise. — Da Jægersmanden lidt senere mæt og veltilpas begav sig paa Hjemvejen til Bjerget, havde han Dyret med paa Nakken.

Selv om Bjerringerne er nogle store Lækkermunde, der altid først tager selv, bliver der dog undertiden noget tilovers ogsaa til andre. En rigtig Jæger havde sine Forbindelser i Orden. Der var altid en eller anden Handlende oppe i Roskilde, der vilde lade en Stæg gaa videre. Og saa havde man ogsaa sine Dame-Bekendtskaber. De gammeldags, lange Sjaler var gode til meget; de dækkede fuldstændigt over Kurven med den blodige Dyreryg. Og den kvindelige Gesandt kendte sine Folk, hun vidste Besked om hver en madglad Roskilde-Borger, der samtidig var diskret og aldrig spurgte om noget. Ak ja, der var meget tiere lækker Dyrestæg med brunede Kartofler og Ribsgelé i Sovsen paa Bordene i Roskilde dengang!

Bebyggelsen mellem Stranden og Strandgade er ny, foretaget paa Opfyldning. Det begyndte med, at der blev kørt Dagrenovation ned fra Roskilde; den blev smidt paa et Jordstykke Vest for det lille Anlæg ved Hestevandingen, som Wendt havde beplantet. Det blev til en stor Dynge, et helt Bakkelandskab, hvor der groede Græs, og Folk tøjrede deres Geder. Da Dynge blev udjævnet, fremkom der en god Byggeplads, hvor Badehusejer Villads Jensen i 1897 byggede Strandgade Nr. 2.

I Anlægget ligger nu Roklubbens Baadephus. Hestevandingen

var mellem Anlægget og Havnepladsen. Her kom Kuskene fra Bjerget og Roskilde og svømmede deres Heste Sommeraftener eller Søndag Formiddag og gav dem en Omgang Vask. Ogsaa om Vinteren var Hestevandingen uundværlig. Dengang var Fjorden ofte islagt i lang Tid, og saa foregik al Trafiken paa Hornsherred over Isen. Fra Hestevandingen startede man, og her kørte man op. Undertiden var der en fast og afmærket Slædevej op til Herredet.

Engang imellem blev Folk oppe i Roskilde, der havde Kæner, enige om at foretage en Fællesudflugt. Saa susede der en straalende Kavalkade afsted over Isen. Siddende paa det lille Kuskesæde eller staaende paa Platformen: Skabningens Herre i drabelig Pels og dito Hue og med Kanepiskens lange Snært nonchalant slæbende bagud. Damerne velemballeret i Pelsværk og Slør i det lune Sæde. Til Kaneklokkernes Sølvkimen sprang de blanke Heste, pyntet med brogede Svejfer, afsted under det hvide filerede Kanetæppe.

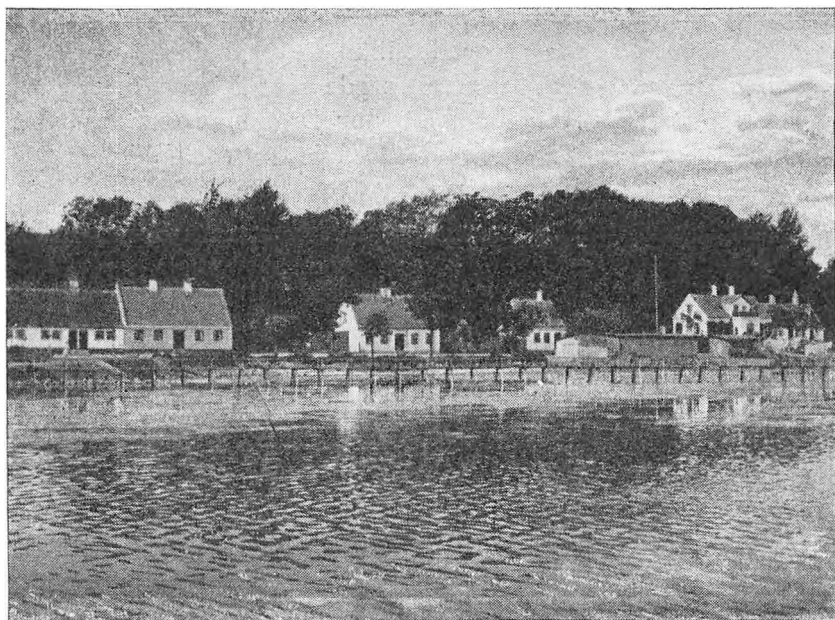
Vinteren kunde midt i den paatvungne Arbejdsløshed godt give en lille Ekstraskilling til Folk fra Bjerget, f. Eks. med at rydde Skøjtebane, passe den og senere ved mod Betaling at tage Passagerer med en Tur i Isbaad.

Men det var fra Hestevandingen vi kom paa Glatis, og vi maa tilbage til den faste Jord. De store Opfyldninger har helt forandret Strandgades Udseende. Tidligere var der slet ingen Gade, men kun en smal Sti med en temmelig bred Forstrand, saa bred, at den i 70erne var græsbevokset, og der var Plads til alt mulig henkastet Ragelse. Samtidig med, at Stranden paa en lang Strækning er blevet opfyldt, har Vandet andre Steder ædt bort af Stranden. Det ser man bedst ude i Kællingehaven, hvor der uden for Strandstien tidligere var en bred Eng — saa en Ko kunde staa tøjret der uden at naa op til Stien — og nu er der kun en lille, nøgen Forstrand. Den gamle Strandsti var saa smal, at Vogne maatte køre i Strandkanten. Naar de skulde frem ude ved Badeanstalten, blev en løs Flage i Broen løftet af. Villads Jensen maatte i den første Tid stille Badeanstalten sammen om Vinteren oppe i sin Have.

Før Forstranden blev fyldt op og der kom Cement-Bolværk ud mod Fjorden, var Husene i Strandgade ofte udsat for Over-

svømmelser. Gang paa Gang stod Vandet saa højt, at det vaskede Trappetrinene og engang imellem slog Søerne Lervæggene ind i de gamle, skrøbelige Hytter, saa man kunde kikke ind i Stuerne.

De gamle Huse ligger alle Vest for Vejen. Nr. 1 er et af de

Fra Strandgade før Opfyldningen.

ældste, bygget i Slutningen af 50erne af Christen Matros, der var Fisker. Her har der boet kendte Folk som Karen Venslev, inden hun flyttede op i Smedegade, og »den halte Skræder«. Som saa mange andre levede han af tilfældigt Sjøv: fiske lidt, grave Ballast engang imellem og hvad der saadan kunde falde for. Saa var der jo ogsaa Dyr i Bognæs dengang.

En Tid boede Murer-Ans' Søn, Lars Andersen Larsen, paa 1. Sal i Strandgade Nr. 1. Det var i den Tid, han var Opera-sanger og gik med langt Haar og Kunstnerhat. Ofte oplod han sin mægtige Røst oppe fra Vinduet, og lod den lyde over Land og Hav. Senere slog han sig paa Børstenbinderi og Politik.

Det var ham, der med »det franske Veto« tog Pippet fra Asger Karstensen. Fortællingen var en af Folketingsmand Henrik Niensens bedste Historier. Støttet til A. Vejløs »Spaner og Splinter« vil vi genfortælle den.

Det var oppe i Ledøje. Schmidt fra 7. Kreds i København var indbudt som Taler, og Asger Karstensen, der plejede sin Kreds omhyggeligt, bebudede at ville møde. Da Henrik Nielsen ikke kunde komme, saa det ikke godt ud for Schmidt. — Saa maa jeg ud og hjælpe ham, sagde Andersen Larsen til sig selv. Han forsynede sig med en stor Dokumentmappe, fyldte den med gamle Aviser og tog til Ledøje.

Da Asger Karstensen havde talt, var der ikke meget tilbage af Schmidt. Men saa bad Børstenbinderen om Ordet og lagde den tykke Dokumentmappe foran sig paa Talerstolen.

— Maa jeg spørge Asger Karstensen, begyndte han, om han er enig med Højres Ordfører i dennes Udtalelser under Forsvarssagen i 1903. Og maa jeg spørge: Billiger Asger Karstensen, hvad Højres Ordfører sagde om Arbejdsløshedsloven i 1905? Og maa jeg tilsidst spørge Asger Karstensen: Hvad mener De om det franske Veto?

Andersen Larsen gav sin laante Dokumentmappe et Dask med Haanden og gik stolt ned af Talerstolen.

Asger Karstensen var fuldstændig duperet. Han skævede til den bugnende Mappe og gav sig til at levere en Sludder for en Sladder.

Saa var Andersen Larsen der igen.

— Der ser I, Asger Karstensen gaar uden om det hele. Ikke et Ord om Højres Udtalelser i 1903 og 1905; og Dokumentmappen blev truende lettet op fra Talerstolen. Maa jeg saa endnu en Gang spørge: Hvad mener Asger Karstensen om det franske Veto?

Men Asger Karstensen havde ingen Mening herom. Efter Mødet gik han hen til Andersen Larsen og spurgte ham:

— Hvor Pokker har De faaet skrabet alle de Rigsdagstidender sammen fra?

— Rigsdagstidender? Det er gamle Aviser?

— Hvad staar der da i de Aviser?

— Det ved jeg Sørenne ikke. Men noget var jeg jo nødt at have med.

— Jamen det franske Veto? Hvad var det da for noget?

— Det ved jeg virkelig ikke. Jeg har lige læst noget i Bladene om det franske Veto, men anede ikke, hvad det var. Og saa tænkte jeg: Det maa du spørge Asger Karstensen om, han er saadan en klog Mand.

Et Par Dage efter fortalte Asger Karstensen Historien til Henrik Nielsen og vedgik, at Børstenbinderen helt havde taget Pippet fra ham. — Jeg forbandede Idiot, sagde han, at jeg dog ikke lod ham læse de Rigsdagstidender op. Det kunde da aldrig være gaaet værre, end det gik!

Murer-Ans havde ogsaa en anden Søn, der fik Kendingsnavnet Gave-Jakob. Han kørte en Tid i Dødsring paa Markederne, med almindelig Cykel var det dengang, og endte som velmeriteret Grosserer i København med høj Hat og Pels.

I Strandgade 5 boede Skomager Hansen og hans Broder, kaldet Peter Napoleon. Han tullede omkring paa Bjerget og i Omegnen og tiggede. Peter tog alting op, hvad han fandt, og kunde f. Eks. komme langvejsfra med et Kotøjr slæbende efter sig. Naar han tiggede, sagde han altid: Gi' mig en Skilling, jeg kommer kun een Gang om Aaret. Inde hos Tøjberg tiggede han Spegesild og fik stukket en af de harske ud. Peter tog den henrykt ved Halen og aad den fra Hovedet af med Lage, Indvolde og det hele; bagefter fik han en af de bekendte Bittere. Læredrengene kunde undertiden være ondsksfulde nok til at komme Tran i Bitteren, saa virkede den som Krudt.

Sit Navn havde han selv givet sig. Engang imellem fik han Lov at laane Tøjbergs Hest, saa lavede han en trekantet Hat af Papir, red rundt oppe paa Bjerget og forkyndte: Her kommer Napoleon! En Nat havde han taget Peter Prangers Hest, der stod paa Græs ude i Kællingehaven, og var redet ind paa Sct. Ibs Kirkegaard. Et Par unge Mennesker, der kom fra Bal i »Trægaarden«, hørte noget tumle rundt inde paa Kirkegaarden og blev lidt uhyggelige til Mode, indtil de opdagede, at det var Peter Napoleon, der red rundt mellem Gravene. — I Morgen rider jeg op over Domkirken, raabte han til dem.

I »Roskilde Avis« for 1834 findes der følgende morsomme Bekendtgørelse:

»Søndag den 18. Maj aabnes Adgangen til Badehuset. Prisen bliver som i Fjor, 12 Sk. for hvert Bad; for Børn det halve. Et Bad antages i det Højeste at vare en Time. Billetter faas i S. Borchs Boutik; for at forebygge Collision, er der paa hver Billet bemærket, for hvilken Time, den gjelder, hvorfor den ogsaa kun i samme kan benyttes. For Damer er Adgangen aaben Mandag, Onsdag og Fredag Formiddag fra Kl. 5 til Kl. 11; i denne Tid kommer der hverken paa Skolens eller paa Selskabets Badeanstalt nogen Mandsperson. Billetten afgives i Huset ligefor Udgangsbroen«.

Mere kunde der ikke godt gøres for at holde de to for hinanden saa farlige Køn adskilt; men det krævede jo, at Damerne var Morgenmænd. Dette Badehus, der ses paa Kaptajn Sveistrups Skydeskive (Side 147), har ligget paa den nuværende Badeanstalts Plads. Desuden var der Øst for Havnen, paa det senere »Klarebassin«s Plads, en Badeanstalt for Skolerne i Roskilde.

I 1865 købte Villads Jensen den private Badeanstalt af en Mand i Roskilde. Der var nu kommet en Afdeling for Damer med 6 Baderum og en for Herrer med 8 Rum. Herrerne var aaben ud mod Fjorden, mens Dame-Afdelingen var indrettet efter Haremssystemet. Bag hvert Afklædningsrum var der en lille, lukket Trækasse, hvori den Skønne kunde pjaske sine Yndigheder, som kun Himlens Skyer, ikke engang Medsøstrene, maatte beundre. Det varede længe, meget længe, inden der kom et helt aflukket Svømme-Bassin til Damerne med Plankeværk og Hessians-Forhæng ud mod Fjorden.

Villads Jensen købte ogsaa Skole-Badehuset, rev det ned og brugte Materialerne til Udvidelse af sin Badeanstalt, saa Skolerne kunde bade hos ham. Om Formiddagen kom Drengene fra Kommuneskolerne i Roskilde, derefter blev der spulet og vasket for at tage mod Latinerne om Eftermiddagen. Senere havde Latinskolen i en Del Aar sin egen Badeanstalt, den uhyggelige Noahs Ark, der laa og skvulpede paa forankrede Pontoner. Sct. Jørgensbjerg Skole badede ogsaa, dog kun fra aaben Strand ude i Kællingehaven. — I 1896 brændte det

meste af Badeanstalten, da den stod paa Land. To Aar senere købte Alfred Jensen den af sin Fader og har i Aarenes Løb udvidet den betydeligt.

Ogsaa paa Badeanstalten kan de mange Forandringer i de senere Tiaar maales. Der er først det gamle Lyd- og Lugtbillede

Det gamle Strandgade. — I Baggrunden Badeanstalten, til venstre for denne Latinskolens »Noahs Ark«.

af Friskolen, der skulde i Vandet: drønende Træskotramp hen over Broen, der gyngede og gav sig under Horden, der havde ventet inde paa Land, og nu fik Signal af Løjtnant Schiøtz. Flere af Drengene havde halvvejs krænget Kludene af sig, der var jo ikke for mange af dem, og de var heller ikke for kønne til den Behandling. — Og saa den tætte Stank ud fra Afklædningsrummene af svedige Unger og gammelt, beskidt Tøj. — Meget længe varede det fjollede Snerperi med de to Køn strengt adskilt hver i sin Afdeling. Damerne hermetisk indelukket bag Plankeværker, skønt deres Badedragter dengang var mere skjulende end en Nutids Sommerkjole. En Dag engang i

90erne fik en rask, ung Fyr Lyst til at se lidt nærmere paa de smaa Fisk i deres Akvarium og svømmede over mod Damerne Afdeling, men heldigvis blev Helligbrøden rettidigt afværget af Gamle Jensen. Han sendte et Brøl efter Kalorius, truede ham med Politi og alt ondt. Længe var man dybt rystet!

Inden vi gaar videre ad Strandgade, vil vi kaste et Blik op ad Skrænten til Wendts tidligere Have og mindes »Emma Bænk«. Den var helt overbroderet med indskaarne Navne. Maaske sidder der i Dag i en eller anden Havn en gammel Søulk og mimrer paa Minderne fra Ungdommens gyldne Dage og en afdanket Kavaller tænker i sin Krog tilbage paa Latinskole-Tiden i Roskilde for mange Herrens Aar siden. Uvilkaarligt vil »Emma Bænk« dukke op i begges Erindring sammen med Mindet om de raske Bjerg-Piger og lune Sommeraftener ved Roskilde Fjord.

Med Strandgade Nr. 17 forlader vi Sct. Jørgensbjerg By. Den sidste Ejendom, Strandgade Nr. 19, ligger som før nævnt paa Bistrup Grund. Det nuværende Hus er bygget efter en Brand i 80erne; dets Forgænger var det gamle Vendelbohus, hvor engang en Fisker fra Vendsyssel slog sig ned, den Jørgen Sørensen efter hvem Bjergets mange Vendelboer har deres Navn.

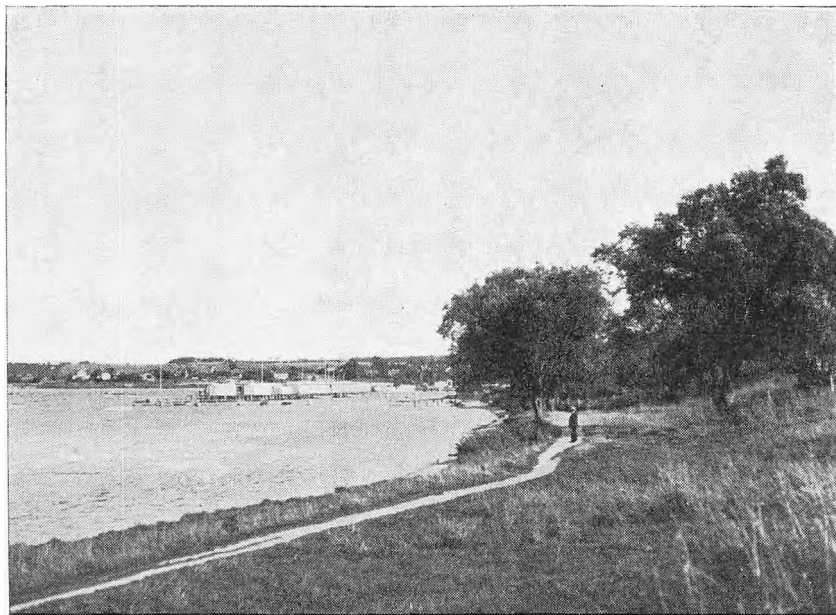
I den lille Ejendom boede for et halvthundrede Aar siden Tømrer Peter Andreasen, der drev Degnelodden oven for Skrænten. Endnu er der paa den græsgroede Skraaning Spor af en tidligere Opkørsel til Marken.

Vi er nu ude i Kællingehaven med de smukke, gamle Piletræer, der saa ofte har fristet Malerne. Navnet er den sædvanlige, folkelige Udtale for en Hage, og det gælder egentlig ikke Strandengen, men det lille Næs med Resterne af den gamle Skydevold. Mod den har baade Skytteforeningen for 1. Kreds og Latinskolens to ældste Klasser sendt en Masse Kugler, som Bjergdrengene pillede ud af Jorden; til stor Harme for Markøren, der havde Privilegium paa denne Indtægt.

Kællingehaven har altid været fri Badestrand; tidligere kun for Bjergets Børn, naar de ikke kunde skaffe en 5-Øre til at komme i Vandet for hos Jensen. Senere, da det blev moderne

at bade fra aaben Strand, har der ogsaa her udviklet sig et Badeliv.

Og saa er vi naaet til Ende med vor Vandring gennem det gamle Bjerg og kan vist roligt lade »de gode, gamle Dage« fare. Ingen ønsker dem tilbage med al deres Fattigdom og

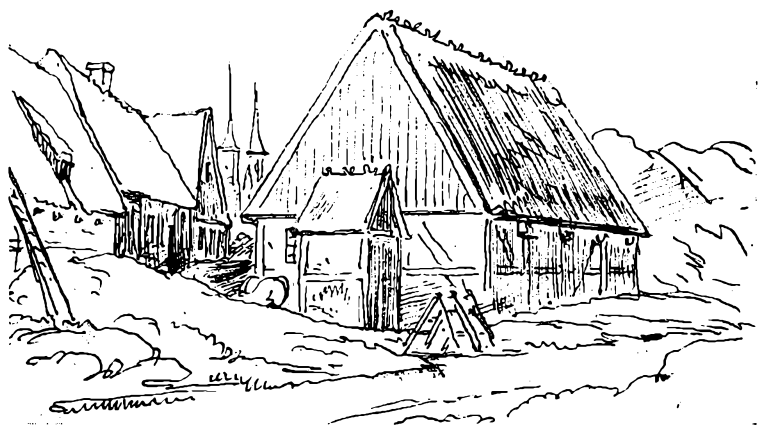

Fra Kællingehaven.

Snavs, Raahed og Drikkeri; men paa den anden Side er der ingen Grund til for os fra »den nye Tid« at græde over de gamle Bjerringer, især naar de ikke selv gør det. For det var næppe sort i sort altsammen. De Gamle havde frem for Nutiden et dybt Fond af sund Livsglæde at øse af, en naturlig Gemytlighed og Mangel paa Blaserthed. Det er ikke Meningen at prise den paatvungne Nøjsomhed eller anden »Fattigmands-Dyd«, men i den usammensatte Tilværelse naar man nu engang lettest til Tilfredshed og organisk Glæde. Der var Natur i de Gamle, noget af Oprindeligheden i Behold. Endnu levede de sammen med »Naturen« og lod den direkte yde

det, den kunde. Det raske Fribytterliv, som de gamle Bjerringer levede, var i Slægt med den urgamle Jæger- og Samler-tilværelse — Stenaldermandens. Og den taler nu engang til noget, der ligger i ethvert Mandfolk, som blot har en Smule Primitivitet i Behold. Og saa havde de Gamle en Frihed, der snart kun kendes af Navn!

Her ude i Kællingehaven, hvor der endnu er lidt Natur tilbage, hvor Land frit mødes med Vand, som det har gjort i Aartusinder, her vil vi tage Afsked med det gamle Bjerg.

Skitse fra det gamle Bjerg af Wilh. Marstrand. — Findes paa Roskilde Museum.

FREM TIL NUTIDEN

Hvor Præstestræde og Kattedrog tidligere snoede sig op gennem Bjerget mellem hulede Stengærder og gamle Huse, som skød sig langt ud i den mere end ujævne Kørebane, dér løber nu den brede, nye Brøndgade. Mens det før var umuligt for et Køretøj at klatre op gennem Kattedrogs snævre Pas, er der nu skabt en nem Færdselsaare for Bilerne. Det var Københavns Vandforsyning, der gav Stødet til, at Brøndgade blev saa stærkt udvidet og grundigt reguleret i Sommeren 1936. Naar Hovedstaden skal have sit enorme Vandforbrug tilfredsstillet, maa Bondelandet være Storleverandør. Skulde den store Trykledning fra det nye Lejreværk til Marbjerg ikke tage en alt for lang Omvej, maatte den gennem Brøndgade. Det kostede et Par Huse og alle de gamle Stengærder Livet. Vel var Stendigerne hyggelige, og Hytterne sikkert morsommere at se paa end at bo i, men hvis man ikke er for ensidig, maa man indrømme, at den nye Brøndgade ikke alene er god og praktisk med Fortove paa begge Sider af en fortrinlig Kørebane, men ogsaa smuk. Der er en egen Charme over en saadan regulær og velbehandlet Vejbane, og Rytmen i Brøndgades blødt buede Linier er ikke alene bevaret, men toner stærkere frem. De støbte Bolværker, der holder paa de højtliggende Haver i den nederste Del af Gaden, er fæle; men vi lever vel heller ikke for ingenting i Cementalderen.

Gennem en Aarrække er der arbejdet paa at modernisere Kommunens Gader og Veje. Alle Steder, hvor det tiltrængtes, er de blevet rettet ud, gjort bredere, forsynet med Fortove og Kloak og overfladebehandlet.

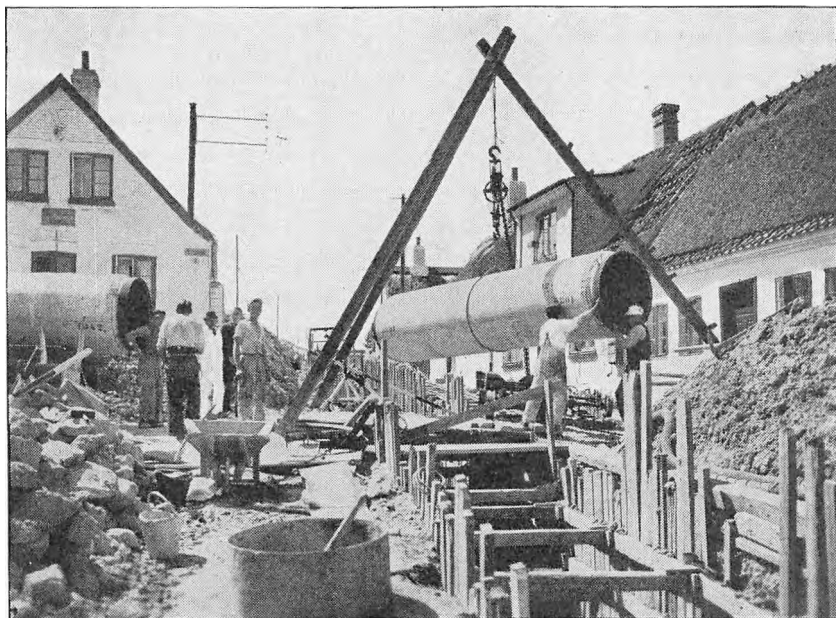
Blandt de Vejarbejder, der har haft særlig Betydning for Sognets to bymæssige Bebyggelser, skal først nævnes Forlængelsen af Sct. Hansgade fra Toftegade ud til Smedegade, der fandt Sted allerede i 1906. I Vindingevej-Kvarteret har Gennemførelsen af Hedegaardsvej—Østergade skabt en hel ny og meget benyttet Færdselsaare mellem Københavnsvej og Køgevej og bragt Forbindelse mellem Roskildes og Sct. Jørgensbjergs Bebyggelser syd for Baneterrænet. Trafiken herude er blevet saa stor, at det har været nødvendigt at lave en Rundkørsel i Vekrydset mellem Østergade—Hedegaardsvej og Vindingevej.

Som allerede omtalt endte Vestergade tidligere blindt ude ved Ejendommen »Mogensdal«. I Løbet af 1932 blev Vestergade udvidet og ført igennem helt ud til Sønderlundsvej, og snart efter kom der Gang i Byggeriet. Der er allerede langs den nye Vej vokset en lille Bydel op med en Række smaa Bungalows.

I Verdenskrigens Aar blev de saakaldte Bjergbakker, der laa paa Vejstrækningen fra Bakkehuset til Sønderlundsvej, afgravet. I gamle Dage, da Folk spadserede til og fra Boserup, havde man Respekt for de tre Bakkeknolde, der bar de forsonende Navne: Suppe, Steg og Kage. Med en lignende Ærbødighed betragtede de Kørende den gamle Sønderlundsbakke, der nærmest var en Kløft i Bakkeskraaningene, som Regnskyllene havde udvasket og fyldt med Huller og løse Sten. Den frygtede Sønderlundsbakke er ikke mere, ingen skænker nu den udglattede, lille Vejstigning en Tanke. Ved Bakkens Fod er det før ret farlige Vekryds gjort fredeligt og indbydende ved et net lille Anlæg med Vejvisere og Hvilepladser.

Sct. Jørgensbjerg Kommune har nu et godt udbygget, helt moderne og slidstærkt Gade- og Vejsystem. Der vil sikkert aldrig mere i Sogneraadet blive grædt over, at der slides for meget paa Vejene. Det gjorde man i gamle Dage, da der ideligt blev talt om, at den megen Kørsel til og fra Kattinge Værk ødelagde de spinkle Veje. Da Etatsraad Ferslew boede i København, kunde Sogneraadet kikke i Vejviseren efter Skat fra ham; der var jo endnu ikke noget, der hed Erhvervsskat. Men Ferslew var ikke smaalig anlagt, af egen fri Vilje sendte han Sogneraadet aarlig 300 Kr. til Vejenes Vedligeholdelse. Det var en

Sum, der betød noget paa et Vejbudget paa ialt en 2 til 3000 Kr. Mere medgik der ikke i Begyndelsen af 80'erne til hele Vejvæsenet, og disse faa Tusinde Kroner repræsenterede endda en Ti-Dobling af Budgettet gennem den sidste halve Snes Aar. Paa Regnskabet for 1871 var de samlede Udgifter til Gader og

Staalbeton-Rør til den københavnske Vandledning nedlægges i Brøndgade.

Veje 242 Kr. Paa Overslaget for 1937—38 er der afsat 71,500 Kr. til Vejvæsenet, og paa Regnskabet for 1935—36 var Tallet 140,969 Kr. paa Grund af Nyanlæg.

Det turde være det almindelige, at Kommunerne selv sørger for deres Beboeres Forsyning med Vand, Gas og Elektricitet og ad denne Vej tilfører Kommunekasserne en baade betragtelig og behagelig Indtægt. Saadan er det ikke i Sct. Jørgensbjerg. De to Vandværker er anlagt og ejes af Interessentskaber, som Beboerne selv har dannet. Elektriciteten leveres direkte fra A/S Nordsjællands Elektricitetsværk uden først at tolde til Kommunens Kasse, og Gassen købes af Roskilde Gasværk. Ikke

engang Renovationen kan Kommunen tage en lille Fortjeneste paa. Baade Dagrenovationen og Natrenovationen besørages nemlig af Grundejerforeningerne.

I det lange Løb maa, kommunal-politisk set, en saadan Ordning være uheldig, særlig i en Kommune som Sct. Jørgensbjerg, hvor meget store bymæssige Bebyggelser hastigt er skudt op i Løbet af faa Tiaar. Det kan heller ikke være heldigt for Kommunen, at det store københavnske Hospitals-Kompleks er selvforsynende med Vand, Gas og Elektricitet. Kort sagt, Sct. Jørgensbjerg, der ikke mere er en ren Landkommune, men maa bære alle en bymæssigt bebygget Kommunes Byrder, savner de indirekte Skattekilder, der ellers plejer at frugtbargøre de bykommunale Budgetter.

I Løbet af 1906 blev begge de to Vandværker bygget. Først det i Vestergade, hvis første Formand var Murer Frederik Christiansen, Asylgade 7. Dernæst Hedegaardenes Vandværk nord for Københavnsvej paa et Areal ved den saakaldte Telegrafhøj, der blev købt af Proprietær Wieck. Dengang var der i det senere saa frodige Vindingevej-Kvarter kun eet eneste Hus. Redaktør N. S. Kristensen, »Aldershvile«, havde arbejdet for Vandværkets Oprettelse og blev dets første Formand. Hedegaardenes Vandværk lever stadig i bedste Velgaaende og leverer rigeligt Vand til en billig Penge. Værket er saa godt kørende, at det sidste Aar kunde undlade at opkræve i et Kvartal. For at forsyne Bebyggelsen omkring Vindingevej er der ved den sydlige Ende af Ruggaardsvej bygget en Filial af Vandværket. Der er til Foraaret 1937 planlagt en betydelig Udvidelse af dette sidste Værk, saa Vandet uden Besvær kan blive trykket op i selv de højest beliggende Ejendomme. Hedegaardenes Vandværk, hvis nuværende Formand er Gaardejer K. E. Hansen, Hedemøllegaard, er saa velfunderet, at der er mere end Penge nok i Kassen til den forestaaende Udvidelse, der vil koste ca. 13,000 Kr.

Med Vandværket i Vestergade er det gaaet lige modsat; det har allerede en Tid helt indstillet sin Virksomhed. Da Vestergade førtes igennem, blev der nedlagt en Vandledning med Tilslutning til Roskilde Vandværk, og senere har dette overtaget hele Bjergets Vandforsyning. Interessentskabet, hvis nuværende

Formand er fhv. Elektricitetsarbejder Carl M. Andersen, Smedegade 3, er stadig Mellemed mellem Vandforbrugerne og Roskilde.

De fleste Steder plejer Gassen at komme før Elektriciteten, men ogsaa her danner Sct. Jørgensbjerg en Undtagelse. I 1913 kom der fra Grundejerforeningerne en Henvendelse til Sogne-

Rundkørsel i Vejkrydset Østergade—Vindingevej—Hedegaardsvej.

raadet om at træde i Forbindelse med Nordsjællands Elektricitetsværk. Lige før Verdenskrigen var de første Installationer i Orden, og man kunde i Sct. Jørgensbjerg Kommune glæde sig over rigelig svensk Elektricitet, mens man andre Steder var sat paa Smalkost.

Roskildes gamle Gasværk var ikke videre leveringsdygtigt, og det er vel nok en af Grundene til, at Sct. Jørgensbjerg ikke tidligere er blevet Aftager. I 1930 blev der vedtaget en Overenskomst, hvorved Roskilde fik Koncession paa at levere Gas til Sct. Jørgensbjerg. Samtidig med, at det nye Gasværk blev bygget i 1930—31, blev det store Ledningsnet, der ogsaa gaar ud i østre Distrikt, udbygget.

Fra Juni 1907 fik Sct. Jørgensbjerg fast Brandmandskab. Hver Mand skulde have 20 Kr. og Lederen, Brandfogden 40 Kr. om Aaret, desuden blev der afholdt 6 Mønstringer, der betaltes med 1½ Kr. pr. Gang. Ved Ildebrande fik Mandskabet 2 Kr. for de første 3 Timer og derefter 50 Øre pr. Time. Der blev anskaffet Uniformer og fornødne Brandredskaber — hedder det. I November 1927 blev der truffet Overenskomst med Roskilde Brandvæsen, der mod en Betaling af 50 Øre pr. Indbygger skal ordne det fornødne.

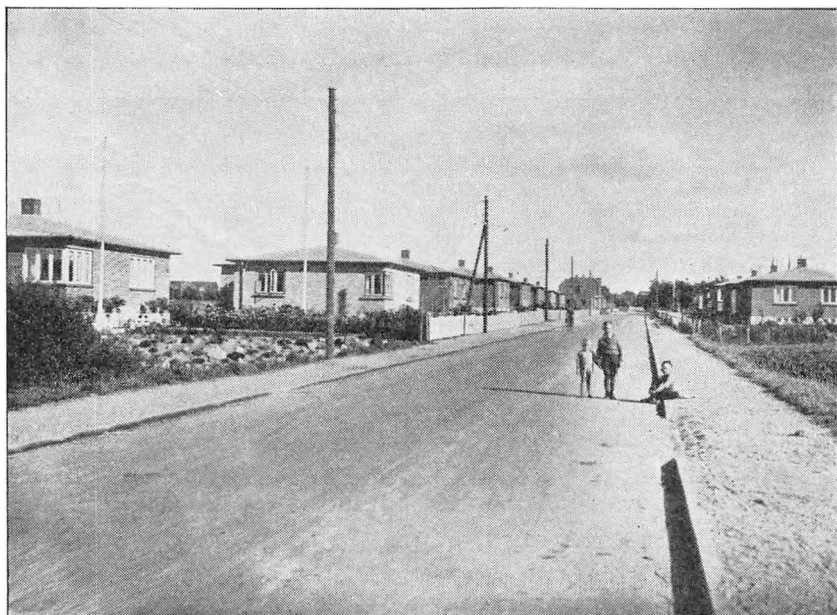
Fra meget gammel Tid har Købstæderne haft Eneret paa al Handel. Først ved Næringsloven af 1857 blev den indenlandske Omsætning i alt væsentligt frigjort; dog fik Købstæderne som en Trøst det berømte Læbælte, der forbød Købmands- og Detailhandel inden for et 1½ Mil bredt Bælte uden om Byerne. Der maatte dog godt være Høkere inden for Læbæltet.

Som Følge af denne Bestemmelse har Sct. Jørgensbjerg Sogn indtil for en lille Snes Aar siden ingen Handlende haft. I gamle Dage var der kun den før omtalte Høker Thomsen i Kirkegade. Købmandsforretningen paa »Børsen« laa jo paa Roskilde Grund. Læbælterne, der burde have været noget midlertidigt, vedblev alt for længe at bestaa. Reaktionen herimod var Brugsforenings-Bevægelsen. Overalt i Læbælterne voksede der Andels-Forretninger op, og i 1908 blev der oprettet to i Sct. Jørgensbjerg Kommune: Sct. Jørgensbjerg Brugsforening i Sct. Hansgade og Hedegaardenes og Omegns Brugsforening paa Københavnsvej, der begge vandt godt frem og stadig er i Trivsel.

Først ved Læbæltets Ophævelse i 1920 kom der rimelige Forhold og Muligheder for et frit Forretningsliv.

Det store vestre Distrikt er endnu rent Landbrugsland; i de senere Aar er der dog kommet en Del Villabebyggelse langs Sønderlundsvej. Ved Ny Bjerg finder man de fleste af Gartnerierne i Kommunen. Af industrielle Foretagender er der ved Gammel Bjerg kun Roskilde Brødfabrik i Toftegade 11 og Knud Jensens Baadebyggeri ved Strandgade. Derimod rummer østre Distrikt ikke saa lidt Industri: Strandmøllen Nr. 24, Roskilde Sølaksfabrik Nr. 26, Roskilde Cementvarefabrik Nr. 15—17, Maskinfabriken »Selandia« Nr. 31 og Danske Andels-

slagteriens Konservesfabrik Nr. 37, alle paa Københavnsvej. Paa Vinkelvej: Roskilde Keramikfabrik; her har ogsaa Andels-selskabet Danske Landbrugeres Kødforsyning sin Samlestald. Paa Elisagaardsvej: Roskilde Rørvævsfabrik, Hammerbo Ma-skinfabrik og Roskilde Haarvaskeri. Paa Vindingevej: Knap-

Bungalow-Bebyggelsen i Vestergade.

fabriken »Rosco«. Endvidere kan det nævnes, at Zone-Red-ningskorpset har Station paa Københavnsvej.

Nogle af de ældste Papirer i Sct. Jørgensbjerg Kommunes Arkiv stammer fra 1851, fra det gamle Sogneforstanderskabs Tid. Det er et lille, tyndt Læg med to selvstændige Regnskaber, eet for Skolen og eet for Fattigvæsenet.

Skolens Regnskab, der er underskrevet af Skolepatronen, Inspektør paa Sct. Hans Hospital P. Stub, balancerer med 234 Rigsdaler (1 Rigsdaler = 2 Kroner) og udviser en Underbalance paa 4 Rdl., idet de samlede Indtægter har udgjort 230 Rdl.,

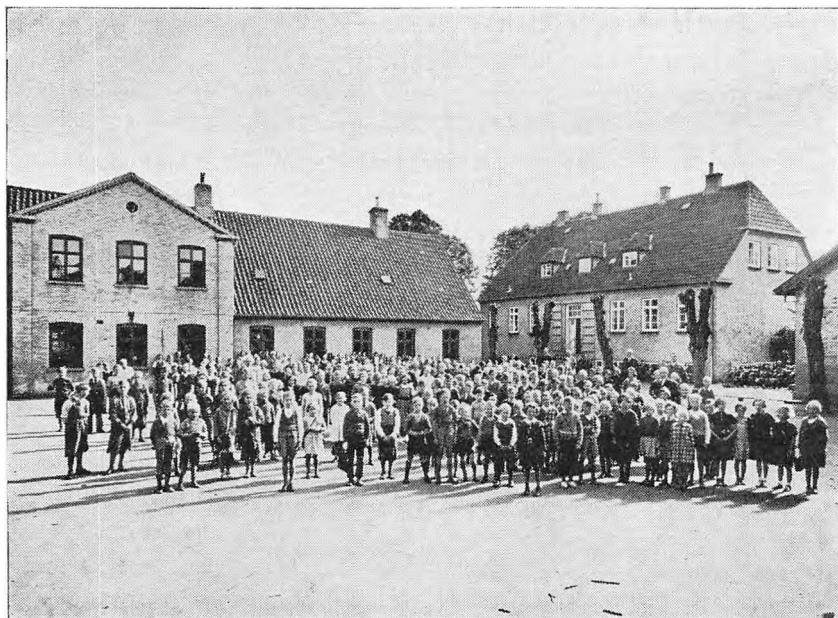
hvoraf de 212 Rdl. er indkommet ved Ligning. Udgiftssidens Hovedposter er: Afdrag og Renter til Duebrødre Kloster 73 Rdl.; Leje til Bistrupgaard af Skoleloddene, 6 Tdr. Land à 1½ Td. Byg efter Kapitelstakst, ialt 35 Rdl.; Skolebygningernes Vedligeholdelse har krævet 47 Rdl., og forskellige Bidrag til Lærerens Løn udgør 35 Rdl., deraf Kirkesangerløn 10 Rdl.; Leje af Gymnastikpladsen i Kirkegade 6 Rdl. og et lille Pensions-Bidrag til Madam Bech, den forrige Lærers Enke, m. m.

Lærer D. Staahls samlede Indkomst, hvorover han selv fremsender en Opgørelse, udgør i Naturalier og Penge ialt 349 Rdl. De vigtigste Poster er: Degnetraven, 6 Tdr. Rug og 36 Tdr. Byg efter Kapitelstakst, det er i 1851 blevet til 136 Rdl. Degnetraven, der senere er afløst sammen med Tienden, svarede til en Tredjedel af Præstetienden. Offer og Accidenser er ansat til 50 Rdl. Skoleløn fra Bistrupgaards Gods og Duebrødre Kloster udgør tilsammen 34 Rdl. Brændsel, 2 Favne Klov og 7 Favne Fagot, er ansat til 38 Rdl.

Blandt Skole-Regnskabets Bilag er der en Regning fra Købmand Søren Brønniche paa »Børsen«, mest paa Tømmer, Brædder og Søm til Reparationer paa Skolebygningen, men ogsaa paa Papir, Blæk og ikke mindre end 200 Griffer. Der maa være blevet brugt en Masse Sand til Gulvene, for paa Brønniches Regning er der 1 Læs, og af Lærer Staahls Opgørelse fremgaar det, at han har modtaget Godtgørelse for Hjemkørsel af 21 Tdr. Sand.

Det er ikke uinteressant at se de gamle Ligningslister over Skolebidragene igennem. Mens Husmændene gennemgaaende er sat til 2 à 3 Mark (1 Mark = 33 Øre), skal Møller Møllerup i Ladegaardsmøllen svare 6 Rdl. og Møller Iver Jørgensen i Haraldsborg 3 Rdl. Gaardmændene i Hedegaardene er hver sat til 6 Rdl., Købmand Brønniche paa »Børsen« til 7 Rdl., Gartner Wendt 5 Rdl., Particulier Fabritius de Tengnagel i »Sofielyst« 1 Rdl. 3 Mark, Forpagter Bodenhoff paa Parcelgaarden 21 Rdl., Forpagter L. Madsen, Hørgaarden, 4 Rdl. 3 Mark, Kjelds Smed Christian Pedersen 1 Rdl., Gaardmand Niels Hansen i Lerbæksgaarden 4 Rdl., Gaardmand Lars Larsen i Kongemarken 4 Rdl. Alle Indsidderne, d. v. s. Folk, der bor til Leje, betaler kun 12 Skilling hver.

I 1871 er der til Skolevæsenet medgaaet ialt 725 Rigsdaler, der fordeler sig saaledes: Bøger og Sysager, særlig en Mængde Synaale og »Fingerbøller«, 19 Rdl., Reparationer paa Bygningerne 43 Rdl., Lønninger 649 Rdl., Leje af Gymnastikpladsen 13 Rdl. m. m.

Skolen i Smedegade. Til venstre den ældste Bygning, til højre Bygningen fra 1925 og et Hjørne af Gymnastikhuset.

Lærer I. P. Andersen og hans Vikar under Soldatertjenesten, O. P. Olsen, har faaet 20 Rdl. pr. Maaned, de aarlige Skolepenge af 98 Børn à 3 Mark udgør 49 Rdl., og Godtgørelse for Brænde 77 Rdl., ialt 366 Rdl.

Lærerinde Alvilda Prægel har faaet 16 Rdl. pr. Maaned, Skolepenge for 92 Børn à 3 Mark udgør 46 Rdl., og Godtgørelse for Brænde 45 Rdl., ialt 283 Rdl.

Efter at der i 66 Aar havde været Skole i Ejendommen paa Hjørnet af Brøndgade og Havnevej, var Tiden moden til, at den gamle Gaard fik en Afløser. Af Københavns Magistrat købte Sct. Jørgensbjerg det yderste sydøstlige Hjørne af

Bistrupgaard's Jord, der ligger ud mod Smedegade og dengang grænsede op til Gartner Wendts Have. Her opførtes den nye Skole, en lang, lav Bygning med to Klasselokaler og Lejligheder til Læreren og Lærerinden.

I Aarenes Løb er dette ene Skolehus blevet til et helt lille Komplex af Bygninger. Den gamle Skolebygning er blevet forlænget, og der er opført Overlærerbolig og Gymnastikhus. Senest er der bygget to Huse med Boliger til to gifte og to ugifte Lærere, samt i 1925 Skolebygningen ud mod Smedegade, hvor der foruden Klasseværelser er Lejligheder til to Lærere. Til alle Boligerne er der Haver.

Skolen i Smedegade har c. 290 Elever og er organiseret med 7 fortløbende Klassetrin.

I 1906—07 blev der bygget en Forskole i Hedegaardene for Børn indtil 10 Aar. Men den hastige Bebyggelse af østre Distrikt krævede en Skole herude. I 1915 blev den østre Halvdel af den anselige Skolebygning opført, først 1928—29 kom Resten. Det statelige Hus er for Tiden indrettet med 5 Klasseværelser og 3 Lærerlejligheder. Forskolen gled ind som en Grundklasse. I dens Bygning, Huset med Gavlen ud mod Vejen, er der et Klasseværelse, en Lærerindelejlighed og Bolig for Pedellen. I 1924 blev den lille Villa med Façade mod Københavnsvej bygget, her er der en Lærerbolig. Paa Grunden bagved opførtes 1924—25 et Gymnastikhus. Til alle Boligerne er der Haver. Desuden ejer Skolen et Vænge, der strækker sig hen mod Hedegaardsvej. Det er for Tiden lagt ud til Kolonihaver, men er beregnet paa fremtidig Udvidelse.

Der er c. 200 Elever i Skolen paa Københavnsvej, der ogsaa er udbygget med 7 fortløbende Klassetrin. Fra Foraaret 1937 skal der oprettes et Overlærerembede.

Fra September 1920 er Sct. Jørgensbjerg Skolevæsen blevet organiseret som i Købstad-Kommuner, d. v. s., at der er indført fuldt Timetal for alle Børn i alle de Fag, hvori der undervises i Købstadsskolerne. Fra Juli 1931 er det sidste Skridt blevet taget, idet Lærerpersonalet har opnaaet Købstad-Lønninger. Fra 1932 er der truffet en Overenskomst med Roskilde, saa Børn fra Sct. Jørgensbjerg Skoler kan optages i Roskilde kommunale Mellem- og Realskole ligestillet med Købstadens

Børn. Gennemsnitlig er der 55 Elever, der benytter sig af denne Ordning.

I det sidste Tiaar er Sct. Jørgensbjerg Skolevæsen, der var lidt bagud, kommet helt med baade i Undervisning og med Materiel. For en god halv Snes Aar siden var der bl. a. endnu

Hedegaardenes Skole.

i Smedegade-Skolen lange Bænke og Borde, der blev benyttet skiftevis af ældste og yngste Klasse. Bænkene var saa høje, at de Smaa knapt kunde kravle op paa dem, og var det endelig lykkedes, drattede de tit ned igen. Enkelte Steder var der nogle fælt forskaarne To-Mands-Borde. Nu er der overalt nyt Materiel. Og Skolerne raader over gode naturhistoriske og fysiske Samlinger. — De 234 Rigsdaler, som Skolen kostede i 1851, er i Aarenes Løb blevet til ikke saa lidt mere. Paa Budgettet for 1937—38 er der afsat 81,500 Kr. til Skolevæsenet.

Det er Skolens ydre Rammer, men Indholdet er sandelig ogsaa forandret, i saa høj Grad, at Nutiden slet ikke kan fore-

stille sig »de gamle Dages« pjaltede, beskidte, barbenede og lusede Skolebørn. De smaa, graa Kravlere hørte ligesom de kvikke, sorte Springere tidligere med til Dagliglivet. Man maa underforstaa dem mellem Linierne paa saa at sige hver anden Side af den foregaaende Skildring af det gamle Bjerg; de er blot udeladt for ikke at gøre Fremstillingen alt for levende.

Hvor mange Gange har fattige Forældre før i Tiden ikke maattet sende deres Poder i Skole med Maver, der knurrede af Sult. De gamle Bjerringer har næppe drømt om, at Skolen kunde fodre deres Unger med andet end Katekismus og Regnebog. Fra 1925 har der været indført fast Børnebespisning ved Sct. Jørgensbjerg Skolevæsen. Fra Nytaar til den mundtlige Eksamen i Marts, c. 2½ Maaned, faar Børnene hver Skoledag varm Mad. I Skolen i Smedegade bespises der c. 85 og i Hedegaardenes Skole 40—45 Børn.

I 1909 blev der ude i vestre Distrikt omtrent midtvejs mellem Hørgaarden og Nybrohuset bygget en Forskole for Børn indtil 10 Aar. En Tid var der 42 Elever, men Antallet er i de senere Aar skrumpet stærkt ind. Da det naaede ned paa 16, kunde det ikke mere betale sig at opretholde Skolen, der derfor blev nedlagt 1. September 1935. Lærerinden og Børnene blev overført til Sct. Jørgensbjerg Skole. Bygningen skal fra Sommeren 1937 benyttes til Ungdomsherberg.

Samtidig med, at Hørgaardens Skole blev nedlagt, har Skolen i Smedegade maattet søge uden for sine egne Mure for at faa mere Plads. Af Sct. Jørgensbjerg Velgørenhedsforening, der ejer Asylbygningen, har Kommunen faaet overladt to Lokaler, der efter at være blevet istandsat er taget i Brug til to Skoleklasser.

Asylet er som nævnt bygget i 1883—84 og virkede, indtil det, i Lighed med andre Asyler Landet over, blev lukket under Verdenskrigen, da der øjensynlig ikke mere var Brug for saadanne Institutioner. Overalt paa Bjerget mindes endnu med Venlighed Asylets dygtige og meget afholdte Bestyrerinde, Frk. Charlotte Christensen, der 1919 er afgaaet ved Døden.

Efter at Asylet var nedlagt, har Bestyrelsen søgt at udnytte Bygningen paa bedste Maade. Der er blevet indrettet to Lejligheder; men desuden staa der til Disposition et Køkken og to

store Lokaler i Stueetagen, der ved Hjælp af en Harmonika-Væg kan slaas sammen til eet. Her afholdes Børnegudstjenester og maanedlige Menighedsmøder. Det er disse to Lokaler, der for Tiden ogsaa benyttes til Skolestuer.

Sct. Jørgensbjerg Velgørenhedsforening, der ejer Asylet kvit

Lærerpersonalet ved Sct. Jørgensbjerg Skolevæsen.

Forreste Række: Frk. A. Lehmann. Overlærer Larsson. Viceinspektør Andreassen. Frk. D. Knudsen.

Mellemste Række: Frk. G. Christensen. C. Bjerg. Frk. M. Sørensen. Frk. K. Hummelgaard.
K. Madsen. Frk. Andersen-Møller. K. Laursen.

Bageste Række: M. C. Jensen. M. Mortensen. T. Christensen. V. Petersen. Wolfjürgensen.
V. Humlum.

og frit, er en Fortsættelse af det Selskab, der rejste Bygningen. Foreningen, hvis Formand er Pastor V. D. Hansen, gør et ikke ringe Arbejde til Gavn for Kommunens Beboere. I Løbet af en halv Snes Aar har Ledelsen oplagt en Kapital paa 20,000 Kr., der nu er fastlagt som et Legat. Renterne heraf uddeles hver Jul i 36 Portioner à 25 Kr. Men desuden raader man hvert Aar over 4—5000 Kr., der tilvejebringes ved de aarlige Julekoncerter i Sct. Jørgensbjerg Kirke, ved Bortlodning,

frivillige Gaver m. m. Dette Beløb uddeles for Størstedelen ved Juletid, Resten til Konfirmander og Syge.

I det lille Rids af Livet i den gamle Brøndgade-Skole, som vi Side 128—131 har forsøgt at give paa Grundlag af, hvad gamle Skoledrenge har fortalt, er Lærer J. P. Andersens betydelige Indsats allerede omtalt.

Jens Peter Andersen var født 9. Januar 1847 og kom i Efter-sommeren 1866 til Sct. Jørgensbjerg Skole. Andersen har senere fortalt, at han var ikke saa lidt betænkelig ved Situationen, da han første Gang saa ud over den ældste Klasse, hvor der sad Svende, der var langt større og stærkere end han. Det betød noget dengang, hvor en Lærer helst ogsaa fysisk skulde være sine Elever overlegen. Men Andersen maa have hørt til de Personligheder, der bærer Myndighed i sig. Han var som nævnt kun 19 Aar gammel og maatte aftjene sin Værnepligt, mens han var Lærer paa Bjerget.

I henvend 35 Aar kom J. P. Andersen til at virke ved Sct. Jørgensbjerg Skole, heraf kun den mindste Tid i det gamle Skolehus. Kort efter at være flyttet op til Skolen i Smedegade giftede han sig. Paa alle Ældre har de haarde Skæbnens Slag, der ramte det lille Lærershjem, gjort saa dybt Indtryk, at det endnu erindres. Dengang hærgede Tuberkulosen eller Brystsygen, der var den almindelige Benævnelse, vidt og bredt, uden at man endnu formaaede at yde Modstand. Først blev Andersens Hustru revet bort i en ung Alder. En Datter voksede op og traadte en kort Tid i Moders Sted, til Døden atter tog sin Høst. Samme Aar, den voksne Datter døde, ramte Tuberkulosen en yngre Søn. De sidste to Aar af sit Liv var Lærer Andersen en af Sorg og egen Sygdom knækket Mand, men dog stod han oprejst og blev i sin Gerning lige til sin Død den 12. April 1901. — Han ligger begravet i det nordvestre Hjørne af Sct. Ibs Kirkegaard paa det Sted, hvor man tidligere lagde dem, der selv havde taget deres Liv. I gamle Dage maatte en Selvmorders Lig ikke føres ind gennem Kirkegaardens Port, men blev løftet op over Gærdet og kulet ned i den yderste, foragtede Krog. Paa Sct. Ib havde Stedet haft det uhyggelige Navn Hængekrogen. Naar Andersen med Vilje havde valgt sig sit Gravsted her, hvor ingen andre vilde ligge, var det for at være med til at udrydde tidligere Tidens Raahed i Tankegang.

Lærer Andersen blev i Maj 1900 udnævnt til Dannebrogsmænd. Det eneste af hans tre Børn, der overlevede ham, Datteren Frk. Ingeborg Andersen, opbevarer et Lykønskningsbrev fra Domprovst A. S. Poulsen til hendes Far, hvori det bl. a. hedder: »den (Udnævnelsen) er vel fortjent gennem det store og dygtige Arbejde, hvormed De har baaret Skolens Gerning frem i et mere end sædvanligt vanskeligt Sogn«. Brevet er holdt i en, man tør næsten sige, venskabelig Tone, der er bemærkelsesværdig, naar man erindrer den sociale Kløft, der dengang var befæstet mellem Domprovstegaarden og Lærerboligen paa Bjerget.

I Juli 1901 tiltraadte Lærer A. Poulsen Stillingen som Førstelærer ved Sect. Jørgensbjerg Skole. Anders Poulsen var født i Skaarup ved Svendborg den 8. November 1849 som Søn af Væver Poul Jakob Pedersen. Efter en sin Eksamen fra Skaarup Statsseminarium i 1872 var Poulsen først Hjælpe- og Andenlærer et Par Steder paa

Skoleinspektør Anders Poulsen.

Langeland, dernæst i ti Aar Lærer i Hejnede ved Slagelse og endelig fjorten Aar i Svindinge ved Nyborg, hvorfra han kom til Bjerget. I 1908 blev Poulsen Inspektør for Sect. Jørgensbjerg Skolevæsen og beklædte denne Stilling til Marts 1920, da han tog sin Afsked og flyttede til Hejnede, hvor han døde 5. April 1927. Poulsen ligger begravet paa Hejnede Kirkegaard, hvor hans første Hustru, der døde 1884, hviler.

Inspektør Poulsens Papirer vidner om, at han af Myndighederne er blevet anset som en for sin Tid dygtig og kundskabsrig Skolemand. Hans gamle Elever mindes ham kun med Venlighed. Han havde et godt Tag paa at lære fra sig og fængslede ofte Børnene ved at fortælle levende og personligt

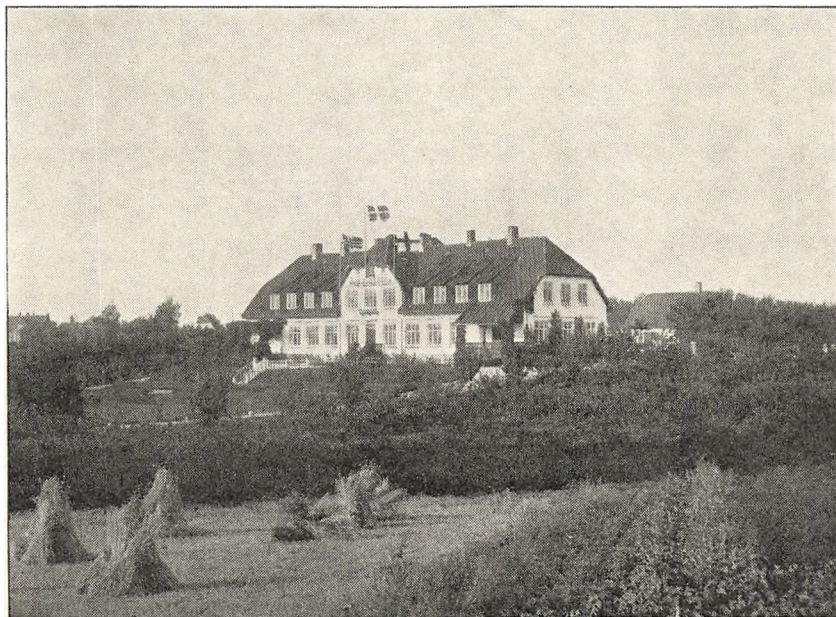
Episoder fra Livet eller skildre fremmede Egne, som han havde set paa sine mange Rejser. Poulsen var en alsidigt interesseret og kundskabssøgende Mand, der ofte benyttede Feriekursus og foretog Rejser i Udlandet. Endelig har Poulsen ogsaa skrevet en Del: Rejsebeskrivelser og historisk-topografiske Skildringer, bl. a. en Serie Artikler »Fra det gamle Roskilde«, først trykt i »Roskilde Tidende«, senere udsendt i Særtryk.

Det er Synd for en ellers dygtig Mand, hvis han bliver for længe i Selen; en kort Tids Svaghed kan let sætte mange gode Aar i Skygge. Inspektør Poulsen burde have haft Lejlighed til paa et noget tidligere Tidspunkt at søge et fortjent Otium. De sidste Aar havde Alderen svækket ham.

I September 1920 blev F. V. Larsson Inspektør ved Skolen i Smedegade og fra September 1931 Overlærer og Leder af det samlede Skolevæsen. Frederik Vilhelm Larsson, der er født 10. September 1876 i Skjold ved Horsens, hvor hans Fader var Skomagermester, blev i 1898 dimitteret fra Vesterbro Seminarium. I Tiden fra 1898 til 1920 har Larsson været ansat ved Horsens kommunale Skolevæsen, i de sidste fem Aar var han Bestyrer af Byens kommunale Ungdomsskole. Larssons Virksomhed i Horsens har været afbrudt af nogle Aars Studieophold i England og mest i Tyskland, hvor han har haft Lejlighed til at virke som Lærer bl. a. ved Skolevæsenet i Nürnberg. Overlærer Larsson er i Foraaret 1937 indtraadt som Suppleant i Sct. Jørgensbjerg Sogneraad.

Inden for Kommunens Omraade findes der endnu en Institution, der tager sig af Ungdommens Dygtiggørelse, nemlig Haraldsborg Husholdningsskole. Den er, som allerede nævnt, oprettet af Konsulent H. P. Nielsen og hans Hustru Anna Bransager Nielsen, der kort efter, at Haraldsborg Mølle var brændt, købte dens Jordtilliggende. Paa en smukt beliggende Grund rejste de deres Skole, der begyndte sin Virksomhed i Maj 1910. Det var oprindelig Meningen, at Haraldsborg skulde være Husholdningsskole om Sommeren og Landbrugsskole om Vinteren; men allerede fra Efteraaret 1911 gik den over til at være Husholdningsskole hele Aaret rundt. Under Fru Bransager Niensens dygtige Ledelse har Skolen nu bestaaet i mere end 25 Aar og er stadig i fuldt Sving. Ved Jubilæet blev det opgjort, at op mod halvandet Tusinde Elever har besøgt Haraldsborg.

Mellem de ældste Papirer i Kommunens Arkiv er ogsaa Regnskabet for Fattigvæsenet fra 1851. Dets Indtægter udgør i Penge 983 Rdl., der fremkommer af en Række Poster: Sognets Bidrag, 404 Rdl., Renter af Formue 219 Rdl. — Sct. Jørgensbjerg Fattigvæsen ejer som tidligere nævnt et Legat, der blev

Haraldsborg Husholdningsskole.

stiftet af Salgssummen for Sct. Ibs Kirke. — De øvrige Indtægter er: Sct. Ibs Kirketiende, efter Fradrag af Skatter, 64 Rdl.; frivillige Gaver 44 Rdl.; Fattiges Efterladenskaber 11 Rdl.; Blok og Tavlepenge i Kirken 18 Rdl. og endelig en mystisk Indtægt paa 30 Rdl. for Pernille Anes Mand. Hun er blevet omtalt som Beboer af Kattedrog; men hvorledes hendes Mand kan blive en Indtægt for Fattigvæsenet, mens hun selv figurerer paa Udgiftssiden, kan kun de Papirer, der ikke mere findes i Arkivet, give Svar paa. Desuden er der en Del mindre Kornafgifter.

Hovedposten paa Udgiftssiden er naturligvis »De Fattiges Understøttelser« 278 Rdl. plus 33 Tdr. Rug og 38 Tdr. Byg.

Saa meget har Kornafgifterne ikke givet, og man har hos Agent Borch maattet købe Sæd for 137 Rdl. Renter og Afdrag paa »det nye Fattighus« udgør 120 Rdl. og Reparationer paa Fattighuset 105 Rdl. Dernæst er der Ildebrændsel til de Fattige 20 Rdl., Læge 4 Rdl., Apotek 45 Rdl. og en Mængde Smaaposter: for at grave to Grave 1 Rdl., til Pernille Ane 8 Rdl., 2 Par Træsko 4 Mark, Iglar til Niels Mortensens Enke 4 Mark og endelig en hel Række »Extra Understøttelser«, der højst er 4 Rdl., mest nogle faa Mark.

Posten i Regnskabet: Renter og Afdrag til det nye Fattighus, tyder paa, at det i Kirkegade har haft en Forgænger, der sikkert har været endnu værre. De Rønner, Sognet omkring 1850 har taget i Brug til Fattiggaard og til »Hjem« for de Gamle, var allerede dengang møre og har straks krævet ret betydelige Reparationer. I de følgende Regnskaber er deres Istandsættelse en stadig tilbagevendende Udgift. Lige til de første Aar af 90erne vedblev den skumle Gaard at være i Brug. Til at afløse denne opførtes der en ny Bygning i Vestergade, der nu udelukkende benyttes til Kommunens Administration. Til at begynde med fik Sogneraadet et Lokale, der baade skulde benyttes til Møder og til Kontor. Da Huset stod færdigt i 1893, prangede Indskriften »Fattiggaard« paa Gavlen ud mod Vejen. Det gav Anledning til en lille Protest, fordi Huset tillige var Alderdomshjem. Saa blev »Fattiggaard« malet over og »Alderdomshjem« sat i Stedet.

Den Ende af Huset, der vender bort fra Vejen, var indrettet til Fattiggaard, og her blev der om Vinteren sat en Del »Driv-singer« paa Stald, Landevejens farende Folk, der nok kunde finde sig i for en Tid at slaa Skærver mod at faa Tag over Hovedet, men som tog Udgang over Plankeværket, saa snart Landevejsgrøfterne igen var beboelige.

Midt i Huset laa Køkkenet, og der blev øst op af den samme Gryde til de Gamle ud mod Vejen og til »Verdensbørnene« i den anden Ende. De Gamle maatte bo en 3—4 Stykker sammen paa et Værelse, men de var alligevel godt tilfreds med Opholdet. Forplejningen var nemlig god. Der var endog dem, som skumlede over, at der var Smør paa Brødet og Hvidtøl Nr. 3; man havde jo dog Herregaardenes Specialitet Nr. 4. Sagnet vil vide,

at der engang imellem blev skænket Snaps i Vestergade, men dengang var Brændevinen jo ogsaa beskyttet af det forlængst begravede Dogme om »Den fattige Mands Snaps«.

Mens Rønnerne i Kirkegade maatte holde ud henved et halvhundredre Aar, naaede Alderdomshjemmet i Vestergade

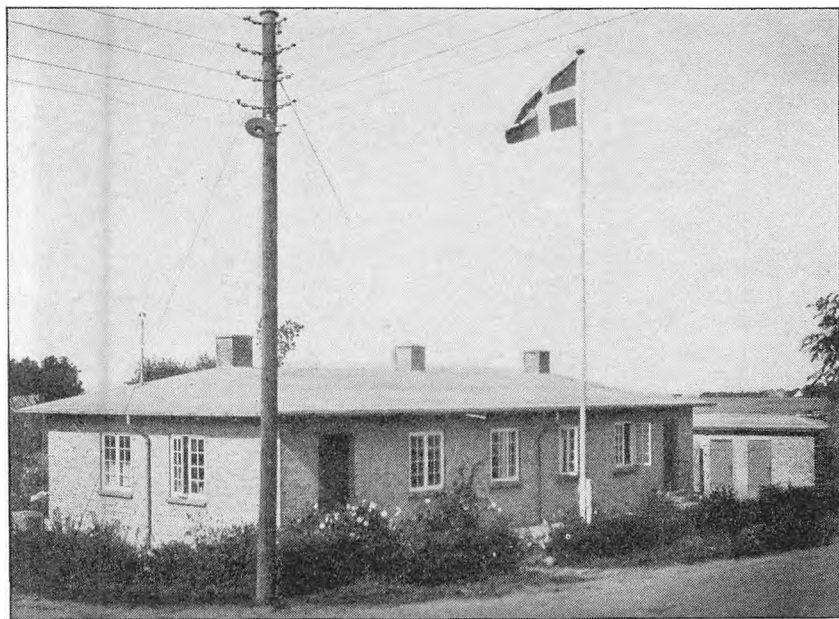
Sct. Jørgensbjerg Alderdomshjem.

kun at holde 25 Aars Jubilæum, før dets Afløser rykkede frem.

Som allerede omtalt købte Kommunen af Gaardejer Niels Nielsen de sidste 8 Tdr. Land Ejendomsjord, der havde hørt til den gamle Vognmandsgaard paa Hjørnet af Sct. Hansgade og Asylgade. Paa dette fortrinligt beliggende Areal rejstes i Aarene 1919—20 Sct. Jørgensbjerg nye Alderdomshjem, et anseeligt og stateligt Rødstenshus, der som flere andre af Kommunens Bygninger er tegnet af Arkitekt Hans Schmidt. Der er Plads til c. 30 Gamle, der næsten alle har deres eget Værelse. Der er nok 3 Dobbeltværelser, men de er udelukkende beregnet

paa Ægtepar, saa her kendes ikke den tvungne Sammenstuvning af vildfremmede Mennesker i det samme Rum.

Vort Land har efterhaanden faaet en Række smukke Hjem for Gamle, og der er ikke faa, der baade er større og flottere end Sct. Jørgensbjergs, men næppe ret mange med saa smukke

Husvilde-Afdelingen ved Præstemarksvej.

Omgivelser. Paa en Del af Grunden var der før en stor Mose; den er blevet omdannet til en hyggelig Have og en lille Sø med Svaner. Oppe fra Husets Sydveranda er der Udsigt over de aabne Marker, og selv om der med Tiden skulde komme mere Bebyggelse paa disse Kanter, vil Alderdomshjemmet aldrig kunne blive lukket helt inde. Den hjemlige Hygge, der præger Omgivelserne, genfinder man oppe i Huset. En saadan Institution, hvor mange Mennesker er samlet under eet Tag og nødvendigvis maa indordne sig under bestemte Regler, kan let komme til at virke lidt mekanisk og kølig. I Sct. Jørgensbjerg Alderdomshjem faar man nærmest Indtrykket af, at det er een stor Familie, hvor Bestyrer C. Ingerslev Christiansen og hans

Hustru er som Forældre for en anselig Børneflokk. Naar man er paa Besøg, har man mest Lyst til at blive der med det samme.

Og saa er vi kun fjernet faa Aartier fra den Tid, hvor Sognets Gamle frysende og sultende maatte skutte sig i en luset Halmbett i et fugtigt og koldt Hummer.

Aldersrente-Boligen, Københavnsvej Nr. 30.

En anden Side af Forsorgen for Kommunens Gamle er henlagt til Østre Distrikt. Her blev der i 1934 bygget et godt Hus, Københavnsvej Nr. 30, med billige Boliger til Aldersrentenydere. Der er 2 To-Værelers og 8 En-Værelses Lejligheder med Centralvarme. Samme Aar blev et grundmuret Rødstenshus, Københavnsvej 55, hvor der en Tid havde været Husvilde-Afdeling, indrettet til 1 Tre-Værelers og 2 To-Værelers Lejligheder, nærmest beregnet paa Aldersrentenydere.

Til Husvilde-Afdeling blev der bygget et Hus paa Hjørnet af Ladegaardsvej og Præstemarksvej. Her er der 4 To-Værelers Lejligheder med Udhus og Haver.

Samtidig med at det nye Alderdomshjem i 1920 toges i Brug, blev Fattiggaarden i Vestergade Nr. 17 nedlagt; og hermed er dette uhyggelige Begreb forsvundet. I Vestergade blev der indrettet en Del Husvilde-Lejligheder. 1927 købte Kommunen Ejendommen Kirkegade 16, den gamle Vraagaard, og indrettede her en Husvilde-Afdeling. Administrationen havde nemlig Brug for hele Bygningen i Vestergade. Man var som sagt begyndt med baade at holde Sogneraadsmøder og have Kontor i det nordøstre Værelse ud mod Vejen; i 1920 tog man mere Plads ind, og 7 Aar senere blev hele Huset ombygget. Der blev indrettet Kontorer og en smuk og rummelig Mødesal; samtidig blev der gravet Kælder ud, hvor der bl. a. blev Plads til et fortræffeligt Arkiv. Efter at der er indlagt Centralvarme og blevet pudset og poleret over det hele, har Sct. Jørgensbjerg faaet sig et udmærket lille Raadhus.

Den ældre Tids Sogneraadformænd kunde selv overkomme det meste af Skriveriet. Fra 1897 træffer man det første Spor af en mere fast Medhjælper, da det bestemmes, at den Person, der skal bestride Sekretær- og Kassererposten, skal stille en Garanti paa 3000 Kr. Siden Februar 1921 har Frk. S. Espersen været Sogneraadssekretær. Paa Kommunens Kontorer er desuden ansat: Pantefoged V. Sørensen, 2 Assistenters og 1 Elev.

I 1907 anlagdes der en ny Kirkegaard Vest for Sct. Hansgade. Arealet blev købt af Sct. Jørgensbjerggaard. En Række Aar havde man blot det lille Kistehus, som iøvrigt selveste Domkirkearkitekten Professor Hans J. Holm har tegnet. Ved Begravelser kunde det kun rumme en Snes Mennesker, Resten af Følget maatte staa udenfor, ofte i Slud og Kulde. I det lange Løb kunde denne Ordning ikke være tilfredsstillende, og i 1929 blev der derfor opført et rigtigt Kapel. Den store, smukke Bygning skyldes ligeledes Sct. Jørgensbjergs Arkitekt Hans Schmidt. Samtidig fik Kirkegaarden en Udvidelse mod Vest, der vel er indviet, men endnu ikke taget i Brug. Kirkegaardens samlede Areal er 3 Tdr. Land.

I 1936 har Baptist-Menigheden ladet bygge en Kirke paa Hjørnet af Vindingevej og Lysevangsvej. Bygningen er tegnet af Arkitekt Hans Schmidt.

Mens en Sognefoged kan se tilbage paa en lang Række Forgængere, er en Sogneraadsformand et ret nyt Begreb. Alle-rede fra det 16. Aarhundrede hører man om Sognefogeder, og ved Slutningen af det 18. Aarhundrede blev der gennemført en for hele Landet ensartet Sognefoged-Institution.

Kapellet paa den nye Kirkegaard.

Sognefogeder i Sct. Jørgensbjerg Sogn:

Fra 1881 Gaardmand Hans Christiansen, 1882 Væver P. Frederiksen, 1883 P. Chr. Nielsen, 1888 Gaardbestyrer I. C. V. Wendt, 1891 Tømrer Peder Jensen, 1896 Gaardbestyrer N. P. Nielsen, alle af Sct. Jørgensbjerg.

I 1899 blev Sognet delt i 2 Distrikter. I 1. Distrikt, Hedegaardene, Sct. Agnes og Haraldsborg, blev til Sognefoged først udnævnt Væver P. Frederiksen. Dernæst i 1903 Gaardejer Christoffer Petersen, 1908 fhv. Lokomotivfører H. C. Andersen og 1921 fhv. Gaardejer H. P. Hansen, alle af Hedegaardene.

I 2. Distrikt, Sct. Jørgensbjerg By og vestlige Del, var Sogne-

fogederne: 1899 Gaardejer Hans Nielsen, Margrethehaab, 1903 Gaardejer L. Chr. Bertelsen, 1907 Badehusejer Alfred Jensen, 1918 Jordbruger P. Knudsen, samme Aar Gartner Arnold Nielsen, 1920 Maler Hans Olsen og fra 1921 Graver J. P. Olsen, alle af Sct. Jørgensbjerg.

I 1908 kom der i den vestlige Del yderligere et Distrikt Nr. 3. Her blev Jordbruger Hans Christensen, Kongemarken, den første Sognefoged og dernæst 1911 Gaardejer Carl Andersen, Gedevad.

I 1920 kom der et 4. Distrikt (Sct. Hans Hospital), hvor Maskinmester N. Danielsen først var Sognefoged. Derefter fra 1922 Portør Chr. Vilh. Nielsen.

Vort Landkommunalvæsens Ordning er af ret ny Dato. Det begyndte med, at der 1803 inden for hvert Pastorat blev oprettet saakaldte Fattigkommuner med egen Fattigkasse, hvortil Midlerne skulde skaffes ved Ligning paa Beboerne. I 1814 oprettedes der paa lignende Maade Skolekommuner. Først i 1841 blev der indført Sogneforstanderskaber, der skulde bestyre alle Kommunens Anliggender. Ved Landkommunal-Loven af 1867 blev Sogneforstanderskaberne til Sogneraad, og der gennemførtes en samlet Ligning af alle kommunale Udgifter.

Fra Sct. Jørgensbjerg Kommunes ældre Papirer har vi meddelt nogle Tal af de særskilte Regnskaber for Skole- og Fattigvæsen for 1851 fra det gamle Sogneforstanderskabs Tid. I Fortsættelse heraf vil vi bringe nogle Tal, afrundet i Kroner, fra et af de ældste Sogneraads-Regnskaber, nemlig for 1871, og saa vidt det lader sig gøre sammenholde det med det senest udarbejdede Overslag, nemlig for Regnskabsaaret 1937—38:

Regnskabet for 1871 balancerer med 10,104 Kr. Det begynder med en Beholdning paa 1044 Kr., hvortil er lagt indgaaede Skatterestancer, og slutter med et Overskud paa 724 Kr. Overslagets Balancesum er nu 567,600 Kr.; der begyndes og sluttes med en Kassebeholdning paa 116,000 Kr.

Indtægtssidens Poster er følgende:

Af Kapitaler og Ejendomme m. m.: 478 Kr. i 1871; efter Overslaget 6600 Kr.

Andre Indtægter: 828 Kr. — 50,770 Kr. Af dette sidste Beløb udgør Motorskatten 38,000 Kr.

Paalignede Skatter: 7124 Kr. — 394,230 Kr. Det første Tal fremkommer saaledes: Skatter paa Hartkorn 4332 Kr., paa Formue og Lejlighed 2750 Kr. og Bidrag af Tjenestetyende 42 Kr. Hertil skal lægges 578 Kr., der er opkrævet til Lærens Løn, men fradrages uerholdelige Restancer paa 260 Kr.

Nutids-Tallet fremkommer saaledes: Ejendomsskatter 86,058 Kr., Dækningsafgift af offentlig Ejendom 18,000 Kr., personlig Skat 311,172 Kr., der ialt bliver 416,230 Kr., heraf fragaar uerholdelige og eftergivne Beløb samt anden Afgang.

Hospitaler, Skoler og lignende betaler ikke Ejendomsskat, men der kan, ved Forhandling med Staten, for hver Kommune fastsættes en saakaldt Dækningsafgift, der dog er mindre end de sædvanlige Ejendoms- og Grundskylds-Promiller. Det er de store københavnske Hospitaler, der betaler Dækningsafgiften i Sct. Jørgensbjerg Kommune.

Udgiftssidens Poster er følgende:

Renter og Afdrag paa Laan: 368 Kr. i 1871; efter Overslaget 77,500 Kr.

Forsorgsudgifter: 6004 Kr. — 167,600 Kr. Mens det første Tal alene skyldes Fattigvæsenet, er det sidste fordelt over følgende Hovedposter: Udgifter i Henhold til Loven af 1933 om offentlig Forsorg 104,600 Kr. (heraf Kommunehjælp uden Tab af Valgret og Valgbarhed 92,800 Kr.), Udgifter til Arbejdsløshedsforsikring m. m. 12,700 Kr., Aldersrente m. m. 50,300 Kr.

Tilskud til Foreninger og Institutioner: 67 Kr. — 2410 Kr. De 67 Kr. omfatter kun eet eneste Tilskud, nemlig til Sognets Folkebibliotek.

Skolevæsen: 1450 Kr. — 81,500 Kr.

Vejvæsen: 242 Kr. — 71,500 Kr.

Brandvæsen: 10 Kr. — 4000 Kr. De 10 Kr. er medgaaet til Sprøjtehusets Vedligeholdelse.

Bestyrelsesudgifter: 262 Kr. — 37,900 Kr.

Andre Udgifter: 254 Kr. — 9190 Kr.

Indbyggerantallet for 1871 kan paa Grundlag af de foregaaende og efterfølgende Aar, hvorfra Tallene kendes, anslaaes til c. 2300. Tællingen i November 1936 udviste 6827.

Kommunens Status er pr. 1. Marts 1936 opgjort saaledes: *Aktiver:* Værdien af Ejendomme og Obligationer 791,036 Kr.,

Kassebeholdning plus udestaaende Fordringer 137,031 Kr., ialt 928,067 Kr. *Passiver*: Optagne Laan 787,433 Kr.

Nogle Tal fra Finansaaret 1936—37 til Belysning af de økonomiske Forhold i Sognet. Der svaredes Formueskat til Staten af ialt 9,664,600 Kr., heraf repræsenterer de Grund- og Ejendomsværdier, hvoraf der svares Grundskyld og Ejendomsskyld til Stat og Kommune, 6,109,000 Kr. For at faa et Indtryk af de samlede Grund- og Ejendomsværdier i Kommunen, maa der til dette sidste Tal lægges 8,739,700 Kr., hvortil Københavns Kommunes Hospitaler var vurderet, altsaa en samlet Sum paa 14,848,700 Kr. Tallet for Hospitalerne fordeler sig saaledes: Sct. Hans 7,758,200 Kr., Boserup 837,500 Kr. og Kattinge 144,000 Kr. Ved Vurderingen pr. 1. Januar 1937 er Værdien af Sct. Hans Hospital alene blevet rundet opad til 8 Millioner. Stigningen fremkommer bl. a. ved, at der er blevet lagt mere Jord ind under Hospitalæts Omraade, saa dette nu er 72 ha eller c. 130 Tdr. Land.

For Finansaaret 1936—37 var den samlede anslaaede Indtægt i Kommunen 4,741,082 Kr., der efter Forhøjelser og Fra-drag blev til 3,861,700 Kr. Skatteprocenten var 6,24, Ligningsprocenten 8,0, Grundskyldspromillen 14, Ejendomsskyldspromillen 10,5, Kirkeskat $\frac{1}{4}$ Procent og Menighedsskat $\frac{1}{4}$ Procent. Da Sct. Hans har sin egen Præst, betaler Beboerne paa Hospitals-Omraadet ikke Menighedsskat.

Kommunen har tidligere benyttet Kildeartsbeskatning, men den bortfaldt fra og med Skatteaaret 1927—28. Ved denne Form for Beskatning, der ikke benyttes i Købstæderne, men i en Del Landkommuner, foretages der forlods en ekstra Forhøjelse af de Indtægter, der skyldes Pension, fast Ejendom og anden Formue.

Et Par Tal for Kommunens Indbyggere. I 1801 var der i Sct. Jørgensbjerg Sogn 599 Mennesker og i Sct. Ibs Sogn 81. Det næste Tal, vi anfører, er fra 1834, da er Sct. Ibs Sogn for længst lagt til Sct. Jørgens, og Sct. Hans Hospital har eksisteret i en Aarrække, og det samlede Indbyggerantal er nu 1442, deraf under Sct. Hans 467. I 1860 er det samlede Tal 1875, under Sct. Hans 597, og i 1890 henholdsvis 3135 og 965.

Efter at der er kommet Folkeregister, foretages der hvert Aar kommunale Folketællinger. Den sidste fra 5. November 1936 viser følgende Fordeling: Sct. Jørgensbjerg By 1363, Vestre Distrikt 610, Østre Distrikt 1948, Funktionærer paa Sct. Hans Hospital og Boserup Sanatorium 695, Patienter paa Sct. Hans

Kommunekontoret.

2048 og paa Boserup 163, ialt 6827. Som bekendt er der over hele Landet flere Kvinder end Mænd, men blandt Funktionærerne paa de to Hospitaler er Kvinderne i overvældende Flertal, nemlig 587 mod kun 108 Mænd. Selv om det samlede Antal Funktionærer og Patienter paa Sct. Hans og Boserup lægges sammen — det bliver 2906 — giver dette Tal endnu ikke den rette Illustration til, hvad de københavnske Hospitaler betyder i Kommunen. Der maa til Tallet lægges yderligere de ikke faa Funktionærer, der bor uden for Hospitals-Omraadet, fast ansatte Haandværkere, Plejere m. fl. Alt i alt er det ikke meget langt fra, at Halvdelen af Kommunens Beboere har Tilknytning til Hospitalerne.

Efter den gamle Valglov af 1867 var der som bekendt privilegeret Valgret. De højstbeskattede Vælgere valgte først den større Del af Sogneraadet og deltog derefter sammen med de almindelige Vælgere i Valget af Raadets øvrige Medlemmer. Ved den kommunale Valglov af 1908 indførtes almindelig Valgret, Forholdstalsvalg og Valgret for Kvinder. Samtidig gik Valgene over til at foregaa efter politiske Linier. Det er berørt, at Sct. Jørgensbjerg i ældre Tid stemte konservativt ved Rigsdagsvalgene, og at Socialdemokratiet i Begyndelsen af 80'erne begyndte at røre paa sig ude paa Landet. I Begyndelsen af 90'erne valgtes den første Socialdemokrat, Niels Jensen, der var Arbejder ved Sprittfabriken, ind i Sogneraadet. Da Niels Jensen fraflyttede Kommunen, valgtes ved et Valg i Maj 1896 Træarbejder Chr. Andersen, Toftegade 5. Omkring Aarhundredeskiftet blev han afløst af Slagteriarbejder Henrik Andersen, der udtraadte af Raadet ved Udgangen af 1910 for at blive Forretningsfører ved Slagteriarbejdernes Landsforbund. Ved det første Valg i 1909 efter den nye Valglov fik den af Socialdemokratiet opstillede Liste Flertallet i Sogneraadet og har haft det siden. Ved Valget af Sogneraadsformand stillede Stemmerne sig saaledes, at der maatte foretages Lodtrækning, og ved denne valgtes Henrik Andersen til Formand. Han blev dog kun siddende et Aar, da hans Arbejde ikke levnede ham Tid nok. Fra 1910 til 1915 beklædte den konservative Eduard Gedde Formandspladsen. Siden 1915 har Socialdemokratiet valgt Formanden.

Paa Grund af nogle kedelige Huller i Sogneraadets Arkiv kan Listen over Sogneraadsformændene ikke blive tilfredsstillende. Af den ældste Forhandlingsprotokol fremgaar det, at Gartner Frantz Wendt har været Formand for Sogneforstanderskabet i en Del Aar og dernæst fra 1868 den første Sogneraadsformand. I Slutningen af 70'erne er Wendt blevet efterfulgt af Inspektøren paa Sct. Hans Hospital, Kaptajn Chrf. S. Sahlertz. Derefter træffer vi i de første Aar af 90'erne som Formand Gartner J. B. Schmidt, Wendts Efterfølger paa Sct. Jørgensbjerggaard, og omkring 1896 atter Sct. Hans Hospitals Inspektør, der nu er Henry Meyer. Gaardejer Knud Jensen, Margrethehaab, har kun beklædt Formandsædet kort Tid, for allerede 1901 vælges Gaardejer Lars Larsen, Kongemarken, til

Formand. Dernæst følger fhv. Proprietær Holstein 1902—07, Redaktør af »Tidsskrift for Biavl« N. S. Kristensen fra 1907 til August 1908, da han paa Grund af andet Arbejde trak sig til bage. Resten af Aaret var Bestyrer paa Lerbæksgaarden, Landbrugskandidat Eduard Gedde Formand. Som nævnt var Slag-

Sogneraadformand K. Jensen.

teriarbejder Henrik Andersen Formand i 1909, hvorefter Gedde igen blev Formand, indtil Brugsforenings-Uddeler Adolf Andersen blev valgt i 1915 og beklædte Formandspladsen i 10 Aar. Siden Marts 1925 har Handelsgartner K. Jensen været Formand.

Det nu siddende Sogneraad, maaske Sct. Jørgensbjergs sidste, er valgt den 14. Marts 1933. Medlemmernes Navne anføres efter Stemmetallene: Handelsgartner K. Jensen, Smed F. Jørgensen, Maler C. Winther Sørensen, Afdelingslæge paa Sct. Hans Hospital Sigurd Hansen, Portør ved Statsbanerne C. C. Petersen, Typograf W. Rasmussen, Slagter paa Sct. Hans Hospi-

tal Johannes Nielsen, Sognefoged i Østre Distrikt H. P. Hansen, Kvartermester paa Sct. Hans Hospital B. Oslev, Portør ved Statsbanerne H. J. Th. Jørgensen og Forretningsfører, Købmand Axel Kruse.

Den 22. December 1936 afgik B. Oslev ved Døden, og Sogne-

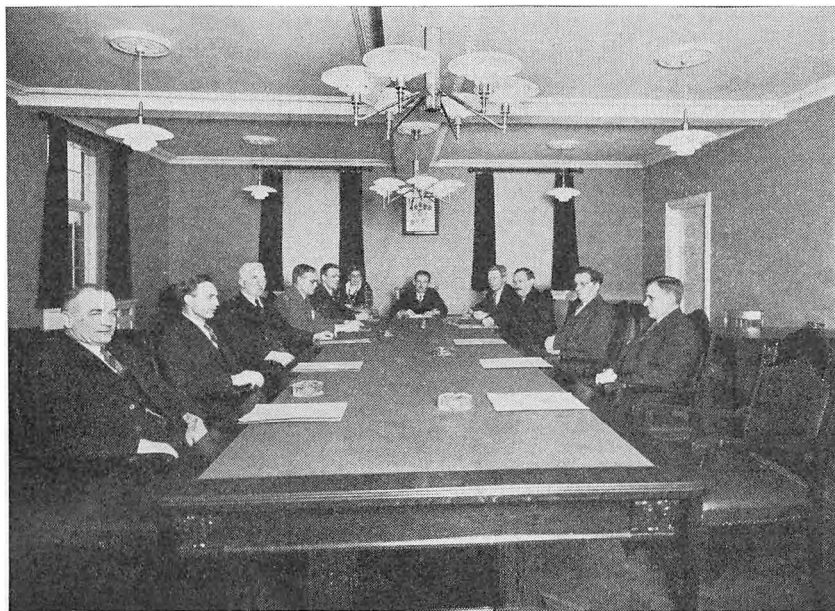
Sogneraadet 1913—17.

raadet vedtog foreløbig ikke at indkalde Suppleanten. Efter at Ministeriet har tilladt, at Valgene til Sct. Jørgensbjerg Sogneraad og Roskilde Byraad maa udsættes et Aar, fordi Indlemmelses-Spørgsmaalet endnu ikke er endelig afgjort, vil Suppleanten, Overlærer F. V. Larsson fra Marts 1937 tage Sæde i Sogneraadet.

De 9 af Sogneraadets Medlemmer er valgt af Socialdemokratiet, Sigurd Hansen er valgt af Det konservative Folkeparti og H. P. Hansen af Venstre. Siden Valget i 1921 har Formanden K. Jensen, Næstformanden F. Jørgensen og H. P. Hansen siddet i Sogneraadet. Johannes Nielsen kom ind ved Valget i

1929, Winther Sørensen og C. C. Petersen indtraadte som Suppleanter henholdsvis November 1927 og November 1928. De øvrige 5 Medlemmer valgtes første Gang ved Valget 1933.

Ved Valget i 1933 var Stemmetallene følgende: Socialdemokratiet 1060, Det radikale Venstre 106, Det konservative Folke-

Sogneraadet 1933—37.

parti 188 og Venstre 142. Der var Listeforbund mellem de to sidste Partier. Fordelingstallet var 107.

Spørgsmaalet om Sct. Jørgensbjergs Indlemmelse i Roskilde dukkede allerede op i 1911 for atter at glide i Baggrunden; men som Forholdene udviklede sig, var det klart, at det igen maatte melde sig og forlange at blive løst.

I 1923 købte Roskilde c. 100 Tdr. Land af Det adelige Jomfruklosters Jorder, hvoraf ikke mindre end c. 80 Tdr. ligger i Sct. Jørgensbjerg Kommune. Dette Forhold gjorde Roskilde interesseret i en delvis Indlemmelse, og i August 1924 fore-

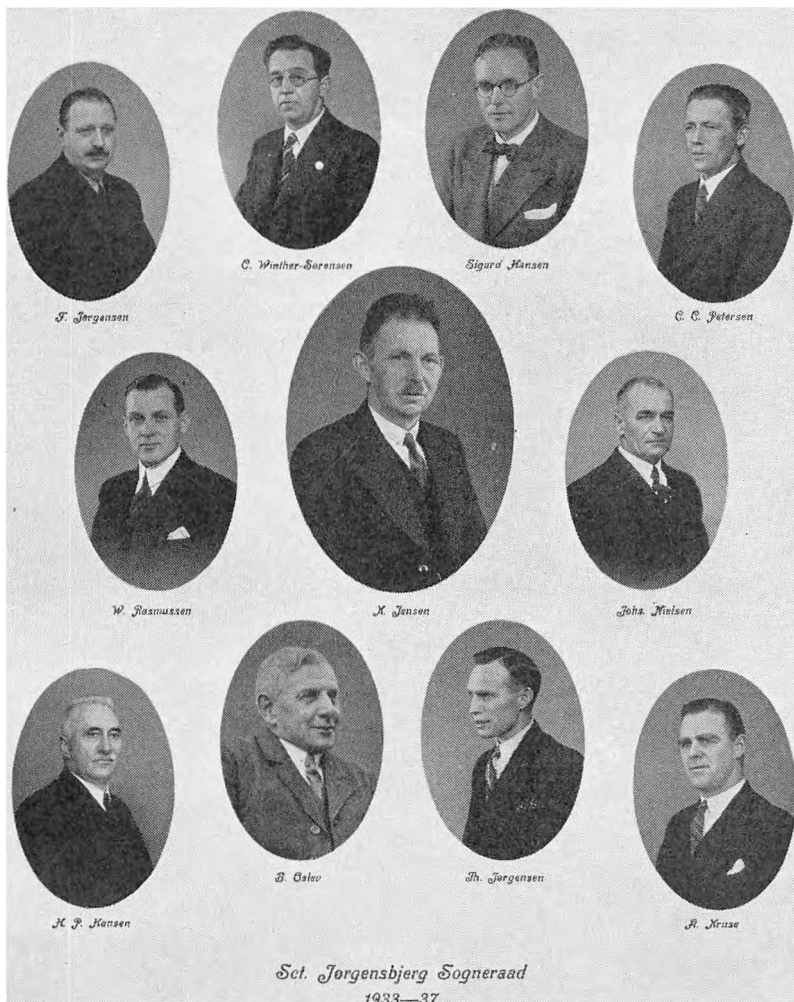
spurgte Byraadet, om Sct. Jørgensbjerg Sogneraad vilde gaa med til, at de paagældende Arealer, Matr. Nr. 1 a f og 1 a i af Klostermarken, kunde blive indlemmet i Roskilde. Den 17. September var Sagen til anden Behandling i Sogneraadet, der med alle Stemmer vedtog at svare, at man ikke kunde gaa med til, at en enkelt Del af Sct. Jørgensbjerg Kommune blev indlemmet under Roskilde Købstad.

Nu hvilede Spørgsmaalet en Tid, indtil det i 1926 rejses af to Sct. Jørgensbjerg Beboere, nemlig Kaptajn H. V. Bang og Skoleinspektør F. V. Larsson, der paa Lister samler Underskrifter af 635 Beboere, der udtaler Ønsket om, at der afholdes et Borgermøde om Indlemmelsen. Mødet fandt Sted 1. Oktober og vedtog at lade foretage et Rundspørge blandt Beboerne, om de nærede Sympati for en Sammenslutning imellem Sct. Jørgensbjerg og Roskilde. 67 % svarede Ja. Paa Grundlag af denne Tilkendegivelse vedtog Sogneraadet at lade afholde en Kommuneafstemning blandt alle kommunale Vælgere og en særlig Afstemning blandt Grundejerne. Afstemningen fandt Sted den 27. Januar 1927. Af 1410 Vælgere blev der afgivet ialt 814 Stemmer, deraf 770 for Indlemmelsen og 38 imod. Stemmerne fordelte sig saaledes: I østre Distrikt 311 Ja og 10 Nej; i vestre Distrikt 459 Ja, 28 Nej, 5 ugyldige og 1 blank. De 770 Ja-Stemmer repræsenterede 54,6 % af de valgberettigede.

Ved den særlige Grundejer-Afstemning stemte 374 Grundejere Ja, 50 Nej. De 374 svarede til 70 %. Af det samlede Areal, 2233 Tdr. Land, havde Ejere af 1807 Tdr. Land stemt Ja, hvilket er c. 80 %. Af de 1807 Tdr. Land, hvis Ejere havde stemt for Indlemmelsen, tilhører 1211 Tdr. Københavns Magistrat og 596 Tdr. andre Ejere.

Københavns Ja var et tungt Lod i Vægtskaalen og bragte Procenten af Grundejer-Stemmer op over de 75, som Loven kræver til en Indlemmelse. Men ogsaa blandt Vælgerne skal 75 % sige Ja, og her resterede der jo en Snes Procent. Sagen maatte altsaa stilles i Bero.

I 1930 rejstes den atter over for Sogneraadet af begge Kommunens Grundejerforeninger, og denne Gang vedtog Raadet at indlede Forhandlinger med Roskilde. Til at føre disse valgtes fra begge Sider Kasseudvalgene.

Det sidste og afgørende Skridt blev taget, da Sogneraadet den 10. Februar 1936 vedtog at lade Indlemmelses-Sagen overgaa til Indenrigsministeriets Nævn. 8 Medlemmer stemte for, 2 imod og 1 stemte ikke.

Den Dag, det bliver til Alvor med Sct. Jørgenbjergs Indlemelse i Roskilde, forsvinder der en lille, godt ledet Kommune; men meget, der allerede naturligt hører sammen, bliver endelig forenet. Bebyggelsen i Hedegaardene vil blive den Forstad til Roskilde, som den allerede er. Ny Bjerg vil helt umærkeligt glide sammen med Købstadens nye nordvestre Kvarterer. Længst vil maaske Gammel Bjerg hævde en Slags Selvstændighed. Bebyggelsen langs de morsomt snoede Veje og om de Spedalskes ældgamle Kirke vil bevare sit særlige Præg.

Hvad der engang har været, det udslettes aldrig helt. Fortidens Forhold og Historiens Hændelser har sat deres Spor, der ikke kan forgaa. Langs Stien gennem Rørmosen vil man i Muldvarpeskudene stadig kunne finde de kalkhvide Skaller af Dyr, der engang for Aartusinder siden trivedes godt i de gamle Sunde. Oldtids-Højene vil kuple sig grønne midt i gulnende Kornmarker. Børnene vil lege paa Løddenhøjs buede Sider, som de i umindelige Tider har gjort det. Og den store københavnske Hospitalsby vil fortælle om en Konges Gave til sin Hovedstad.

Største Delen af Sct. Jørgenbjergs Beboere har allerede ikke mere noget Særpræg; det har »den nye Tid« slettet ud. Kun blandt det gamle Bjergs Befolkning findes der endnu lidt Ejendommelighed i Behold; ikke for intet er det en gammel Fiskerredede. De rigtige Bjerringer vil en Tid være noget for sig selv, fordi det er en god og stærk Race.

Ved Afslutningen af dette Arbejde føler Forfatteren Trang til at udtale en hjertelig Tak til alle de mange, der med den største Velvilje har stillet sig til Disposition med Oplysninger og Meddelelser eller paa anden Maade ydet Assistance.

De fleste af Billederne er udlaant fra Boghandler A. Flensborgs store Billed-Samlinger. En Del nye Optagelser skyldes A. Christiansens Atelier. Fotografiet af Spedalskhedshospitalet er udlaant af Pastor Otto Holgaard i Slagelse, der har fremskaffet det fra Italien til sin Bog »Slagelse Helligaandshus og Hospital«, Kbh. 1935. Fotografierne af L. A. Rings Malerier skyldes Winkel & Magnussens Kunsthandel, København. En Del Person-Billeder er udlaant af de paagældendes Slægninge eller Bekendte. Klicheerne af Kalken og Disken fra Haraldsborg tilhører Det kgl. nordiske Oldskriftsselskab.

Efterfølgende Litteratur-Liste er ikke en udtømmende Kilde-Fortegnelse, men en Anvisning for dem, der vil læse lidt mere om nogle af de behandlede Emner:

- Jacobus de Voragine*: Helgonlegender, Stockholm 1928.
P. Matthäus Vogel: Legende der Heiligen I.—II. München 1850—55.
V. Milthers: Nordøstsjællands Geologi, Kbh. 1935.
Therkel Mathiassen: Stenalderens Folk, Kbh. 1919, og Artikel i Kbh. Amts Aarbog 1919 om: Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord.
G. Forchhammer, J. Steenstrup og J. Worsaae: Undersøgelser i geologisk-antiquarisk Retning. Trykt i Oversigten over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger i Aarene 1848 og 1851 (bl. a. om Køkkenmøddingerne ved Roskilde Fjord).

- J. B. Løffler*: Sjællands Stiftslandsbykirker, Kbh. 1880, og Gravstene i Roskilde Kjøbstad, Kbh. 1885 (omfatter ogsaa Sct. Jørgensbjerg).
- Edv. Ehlers*: Danske St. Jørgensgaarde i Middelalderen (Bibliotek for Læger, 7. Række, IX. Bind, 1898); et Sammendrag i »Dansk Tidsskrift« 1898.
- Holger F. Rørdam*: Duebrødre Stiftelse i Roskilde i ældre Tid (Kirkehistoriske Samlinger, 4. R. II., 1891—93).
- J. Kornerup*: Roskilde Minder, Roskilde 1907 (om Sct. Ibs Kirke og Haraldsborg).
- V. Hermansen*: St. Ibs Kirke i Roskilde (Kbh. Amts Aarbog 1923).
- A. Poulsen*: Fra det gamle Roskilde (Særtryk af Roskilde Tidende).
- August F. Schmidt*: Helligkilder i Kbh. Amt. (Kbh. Amts Aarbog 1925 — om Kristi Blods Kilde ved Bistrup, med mange Litteratur-Henvisninger).
- Axel Linvald*: Bistrup, Byens Gods, 1661—1931, Kbh. 1932.
- C. A. Gad*: Sanct Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse, Kbh. 1866. St. Hans Hospital 1816—1916 — Jubilæumsskrift ved *August Wimmer*, Kbh. 1916.
- Boserup Sanatorium 1901—1926, Kbh. 1926.
- Villads Christensen*: Kattinge Søer og Værk (Historiske Meddelelser om Kbh. 1917—18).
- Chr. Christensen*: Roskilde-Føljetoner. 2. Samling 1929 og 3. Samling 1931 (om Hørgaarden, den Bangske Familie-Grav, Kattinge Søer, Kirkegaardene i Roskilde og Holbergs Arving).
- Carl S. Petersen*: Holberg i Sorøegnen, Kbh. 1924 (ogsaa om Holberg og Bjerget).
- Holberg Aarbog 1920 (Art. af *Th. A. Müller*).
- Aage Heinberg*: Danske i England, Skotland og Irland. Kbh. 1934.
- Jørgen Larsen*: Gaardbogaard 1881—1921, Frederikshavn 1921.

I N D I H O L D

	Side
Forord	5
Navn og Beliggenhed	7
Fra gammel Tid	14
Sognets vestlige Del	26
Sognets østlige Del	41
Det gamle Bjerg	48
Frem til Nutiden	177
Litteratur-Liste m. m..	211

Kort over Sognet findes Side 8 og 9. Kort over Sct. Jørgensbjerg By Side 46 og 47.

